

O‘zbekiston Respublikasi
Raqamli texnologiyalar vazirligi

O‘zbekistonning raqamli integratsiyasi loyihasi
(P179108)

ATROF-MUHIT VA IJTIMOIIY BOSHQARUV
ASOSLARI (ESMF)

Mart, 2023-yil

Mundarija

1. Kirish	7
1.1. Loyiha tavsifi va loyihaning tarkibiy qismlari .	7
1.1.1. PDO darajasi ko'rsatkichlari	8
1.1.2. Loyihaning tarkibiy qismlari	8
1.2. ESMFdan foydalanish va asoslash	16
1.3. ESMF maqsadlari	16
1.4. ESMFni tayyorlash metodologiyasi	16
1.4.1. Ish stolini ko'rib chiqish	16
1.4.2. Jamoatchilik bilan maslahatlashuvlar	17
1.5. E&S xavflarni boshqarish vositalarini tayyorlash zarurligi	17
1.5.1. Ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejasi	17
1.5.2. Mehnatni boshqarish tartibi	Ошибка! Закладка не определена. 7
1.5.3. Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi	17
2. SIYOSAT, INSTITUTSIONAL VA HUQUQIY ASOSLAR	18
2.1. O‘zbekistonning atrof-muhitga oid milliy qonunchiligi va tartiblari	18
2.2. Jahon bankining ekologik va ijtimoiy asoslari	24
2.3. O‘zbekiston milliy ijtimoiy siyosati	30
2.4. Institutsional asos	33
3. EKOLOGIK VA IJTIMOY DASTLABKI TAHLIL	34
3.1. Atrof-muhitning dastlabki tahlili	34
3.1.1. Joylashuv va o'lchamlar	34
3.1.2. Jismoniy xarakteristika	34
3.2. Ijtimoiy bazaviy tahlil	39
3.2.1. Kambag'allik darajasini baholash	39
3.2.2. Nogironligi bo'lgan shaxslarni baholash	40
3.2.3. Gender baholash	41
3.2.4. Yoshlar	43
4. TAKLIF ETILAYOTGAN SUB-LOYIHALAR TURLARI UCHUN ATROF-MUHIT VA IJTIMOY TA'SIRLARNI TAHLIL QILISH	44
4.1. Atrof-muhitga ta'sir tahlili	44
4.1.1. Havo sifati	45
4.1.2. Shovqin	45
4.1.3. Chiqindi	45
4.1.4. Chiqindi suvlar	46
4.1.5. Tuproqning ifloslanishi	46

4.1.6	Xavfli materiallar	46
4.1.7	Yashil joylar	46
4.1.8	Suv obyektlari	46
4.1.9	Madaniy meros	46
4.1.10	Kasbiy xavf va xavfsizlik	46
4.2.	Potensial ijtimoiy xavflar va ta'sirlarning umumiy ko'rinishi	47
5.	EKOLOGIK VA IJTIMOY SKRINING VA BAHOLASH UCHUN QOIDALAR VA TARTIBLAR	49
5.1.	Sub-loyihalarni toifalarga bo'lish mezonlari	49
5.2.	Alohida sub-loyihalar uchun atrof-muhitga ta'sirni baholash tartiblari	51
5.3.	JB ning ekologik va ijtimoiy skrining asboblari	51
5.3.1.	Loyihani saralash va kategoriyalarga ajratish	51
5.4.	Potensial ekologik va ijtimoiy xavf-xatarlar va standart yumshatish choralari	51
6.	EKOLOGIK VA IJTIMOY BOSHQARUV JARAYONI	53
7.	ESMF NI AMALGA OSHIRISH UCHUN INSTITUTSIONAL TARTIBGA SOLISH	76
8.	MONITORING VA HISOBOT FAOLIYATI	78
9.	SHIKOYATLARNI KO'RIB CHIQISH MEXANIZMLARI BO'YICHA TAVSIF VA TAVSIYALAR	78
9.1.	Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmining tavsifi	78
9.2.	Shikoyatlarni hal qilish jarayoni	78
9.3.	Shikoyat jurnallari	78
9.4.	GBV, shu jumladan SEA/SH shikoyatlari	78
9.5.	IT parkidagi mavjud shikoyatlarini ko'rib chiqish mexanizmi	78
9.6.	Ishchilarning shikoyatlarini ko'rib chiqish mexanizmi	78
9.7.	Jahon bankining shikoyatlarni ko'rib chiqish tizimi	Ошибка! Закладка не определена.
10.	ESMFNI AMALGA OSHIRISH BYUDJETI	79
11.	ESMFni oshkor qilish va maslahat berish.....	79
11.1.	Oshkora qilish	85
11.2.	Maslahat	85

ILOVALAR

1-ILOVA. ATROF-MUHITNI TEKSHIRISH SHAKLLARI

2-ILOVA ESMP NING KO'RSATKICH REJASI

3-ILOVA. ESMP NAZORAT RO'YXATI

4-ILOVA. COVID-19 SKRINING TEKSHIRUV RO'YXATI

5-ILOVA. MANFAATDOR TOMONLAR BILAN MASLAHATLASHUVLAR

6-ILOVA. YIG'ILISH ISHTIROKCHILARI RO'YXATI. SIRDARYO VILOYATI, 2023-YIL 10-MART,

8-ILOVA: YIG'ILISH ISHTIROKCHILARI RO'YXATI, TOSHKENT VILOYATI, 2023-YIL 14-MART

9-ILOVA: YIG'ILISH ISHTIROKCHILARI RO'YXATI. SAMARQAND VILOYATI, 2023-YIL 15-MART

10-ILOVA: MANFAATDOR TOMONLAR UCHRASHUVLARIDA POWERPOINT TAQDIMOTLARI

11-ILOVA: ISTISNO RO'YXATI

12-ILOVA: TASODIFIY TOPISH TARTIBLARI

13-ILOVA: SHIKOYATLARNI KO'RIB CHIQISH MEXANIZMI

QISTQARMALAR

ADPU	O'zbekiston nogironlar jamoat birlashmasi
ITES	Axborot texnologiyalari yordamida ko'rsatiladigan xizmatlar
CPF	Mamlakat hamkorligi asoslari
CWCs	Qurilish ishlari bo'yicha pudratchilar
DP	Rivojlanish bo'yicha hamkor
DCM	Vazirlar Mahkamasining Qarori
ECA	Yevropa va Markaziy Osiyo
ELTCs	Ingliz tilini o'rgatish markazlari
ESF	Atrof-muhit va ijtimoiy asos
EA	Atrof-muhitni baholash
EHSG	Salomatlik va xavfsizlik bo'yicha umumiy ko'rsatmalar
EIA procedure	Atrof-muhitga ta'sirni baholash jarayoni
ESIA	Atrof-muhit va ijtimoiy ta'sirni baholash
ESCP	Ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejasi
ESMF	Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv asoslari
ESMP	Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasi
ESMS	Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv tizimi
ESS	Atrof-muhit va ijtimoiy standart
FM	Moliyaviy boshqaruv
GIIP	Yaxshi xalqaro sanoat amaliyoti
GBV	Jinsga asoslangan zo'ravonlik
GM	Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi
GFP	Shikoyatlarni ko'rib chiqish markazi
GOU	O'zbekiston hukumati
GRC	Shikoyatlarni ko'rib chiqish komissiyasi
GRM	Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi
GRS	Shikoyatlarni ko'rib chiqish xizmati
ICT	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari
ISP	Internet xizmati provayderi
IT	Axborot texnologiyalari
ITP	IT Park – Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi “Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki direksiyasi” mas’uliyati cheklangan jamiyati
ITCs	Axborot-kommunikatsiya markazlari
ITU	Xalqaro elektr aloqasi ittifoqi
KPO	Bilim jarayonini outsorsing qilish
PIU	Loyihani amalga oshirish bo'limi
PPE	Shaxsiy himoya vositalari
M&E	Monitoring va baholash
MOEF	Iqtisodiyot va moliya vazirligi
MPRE	Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi
MDT	O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi (sobiq Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi)

O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF

MNO	Mobil tarmoq operatori
NEET	(Ta'lim, bandlik yoki o'qitish sohasida emas) Turli iqtisodiy, ijtimoiy yoki siyosiy omillar ta'sirida ishlamaydigan, o'qimaydigan yoshlar avlodi
NGO	Nodavlat tashkilot
NSC	Davlat statistika qo'mitasi
NSDS	Milliy barqaror rivojlanish strategiyasi
OIPs	Boshqa manfaatdor tomonlar
PAD	Loyihani baholash hujjati
PAPs	Loyiha bilan bog'liq tomonlar
PDO	Loyihani ishlab chiqish maqsadlari
PIU	Loyihani amalga oshirish bo'limi
POM	Loyiha foydalanish bo'yicha qo'llanma
PPL	Davlat xaridlari to'g'risidagi qonun
PPG	Loyihani rivojlantirish uchun xaridlar strategiyasi
PPP	Davlat-xususiy sheriklik
PwD	Nogironligi bo'lgan shaxslar
RPIU	Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklari
SCEEP	Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi
SEE	Davlat ekologiya ekspertizasi
SMEs	Kichik va o'rta korxonalar
SS	Xavfsizlik bo'yicha mutaxassis
RAP	Qayta joylashtirish bo'yicha harakatlar rejasi
RCM	Rezidentlar va jamiyat a'zolari
RFB	Takliflar uchun so'rov
RPF	Qayta joylashtirish siyosati asoslari
RFP	Takliflar uchun so'rov
SCFWU	Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi qoshidagi Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi
SMEs	Kichik va o'rta korxonalar
SEP	Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi
SEA/SH	Jinsiy maqsadda foydalanish, zo'ravonlik va jinsiy zo'ravonlik
SOE	Davlat korxonasi
TOR	Texnik topshiriq
WB	Jahon banki

QISQACHA MA’LUMOT

O‘zbekistonda raqamlashtirish jarayoni jadal rivojlanmoqda. Ushbu jarayonda muhim bosqich – bu samarali institutsional muhitni yaratishdir. Shunday qilib, dasturiy ta’minot va axborot texnologiyalari texnologik parki tashkil etildi, uning vazifalari axborot texnologiyalari sohasini yanada rivojlantirish, dasturiy mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqarish hamda ichki va tashqi bozorlarda ilgari surish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan.

“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘rt yo‘nalish – elektron hukumat, raqamli sanoatni yaratish, raqamli ta’lim va raqamli infratuzilmani kengaytirish bo‘yicha vazifalarni hal etishni nazarda tutadi. Shu munosabat bilan axborot texnologiyalari sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish uchun shart-sharoitlarni yaratish zarur.

Taklif etilgan O‘zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi Hukumatning “Raqamli O‘zbekiston 2030” strategiyasi va “2022-2026-yillarda Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”ga muvofiq O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha birinchi operatsiya hisoblanadi. Taklif etilayotgan Loyiha raqamli integratsiya asoslariga, jumladan, yoshlar va ayollar uchun raqamli ish o‘rinlarini yaratishga qaratilgan. Loyiyaning ustuvor yo‘nalishi ITES va KPO bozorlarida, xususan, mintaqaviy hududlarda yangi raqamli ish o‘rinlarini yaratishdir. Taklif etilayotgan Loyiha NDSda ko‘rsatilganidek, ko‘proq iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish, ko‘proq va yaxshi bo‘lgan ish o‘rinlari yaratish va xususi sektor boshchiligidagi iqtisodiy o‘sishga ko‘maklashish kabi katta maqsadlarga hissa qo‘shadi. Loyiha gender bo‘yicha ajratilgan ko‘rsatkichlarni natijalar doirasiga kiritadi, maqsadli ko‘ra loyiha benefitsiarlarining 50 foizini ayollar tashkil etadi.

Bundan tashqari, loyiha O‘zbekistonning 2030-yilgacha issiqxona chiqindilarini 2010-yilga nisbatan 35 foizga kamaytirish majburiyati doirasida Jahon bankining Iqlim o‘zgarishi bo‘yicha guruhi Harakatlar rejasiga muvofiq O‘zbekistonda iqlim o‘zgarishiga moslashish va uning oqibatlarini yumshatishga hissa qo‘shadi.

Loyiha doirasida manfaatdor tomonlarning ishtiroki ESMFni tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Maslahatchi mintaqalardagi manfaatdor tomonlar, jumladan, mahalliy hokimliklar, ITES, yoshlar uyushmalari, xotin-qizlar qo‘mitalari va nodavlat-notijorat tashkilotlari, nogironlar uyushmalari bilan milliy me‘yoriy hujjatlar va xalqaro standartlarga muvofiq maslahatlashuvlar tashkil qildi. Manfaatdor tomonlar ishtiroki manfaatdor tomonlarni tahlil qilish, rejalashtirish va manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashishni o‘z ichiga oladi.

2023-yil fevral-mart oylarida IT-Park tomonidan SEPni ishlab chiqish jarayonining bir qismi sifatida ESF vositalarini ishlab chiqish bo‘yicha ishlovchi maslahatchilar ko‘magida maslahat uchrashuvlari o‘tkazildi. Maslahatlashuvlar haqida batafsil ma'lumot 12-bo'limda keltirilgan.

1. Kirish

Ushbu Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv asoslari (ESMF) Jahon banki tomonidan O'zbekistonning raqamli integratsiyasi loyihasi (P179108) doirasida moliyalashtiriladigan tadbirlar uchun atrof-muhit va ijtimoiy huquqbuzarlik qoidalarini qo'llab-quvvatlash maqsadida ishlab chiqilgan. Loyiha O'zbekiston Respublikasining barcha hududlarida ishsiz ayollar va yoshlarning raqamli iqtisodiyotda ko'nikmalarga ega bo'lishi va ularning bandlik imkoniyatlarini oshirish orqali raqamli inklyuziyani qo'llab-quvvatlaydi. Dastlabki texnik-iqtisodiy asoslashga ko'ra, loyihani amalga oshirish ikki bosqichda amalga oshiriladi: 1-bosqich - 2023-yilning ikkinchi yarmida boshlanadi va 2026-yilda yakunlanadi. 2-bosqich - 2027-yilda boshlanadi va 2029-yilning birinchi yarmida yakunlanadi. Loyiha faoliyatini Raqamli Texnologiyalar Vazirligi (MDT) IT-parki¹ amalga oshiradi.

Ushbu ESMF Jahon bankining ekologik va ijtimoiy asoslari (ESF), shuningdek, O'zbekiston qonunlari va qoidalariga amal qiladi. ESMF maqsadi Jahon banki ESFning Ekologik va Ijtimoiy Standartlari (ESS) va milliy talablarga mos keladigan potensial salbiy muhit va ijtimoiy xavf va Loyihaning ta'sirini baholash va yumshatishdir.

Aniqroq qilib aytganda, ESMF quyidagi maqsadlarga qaratilgan:

- (a) taklif etilayotgan Loyihaning potensial ekologik va ijtimoiy xavf-xatarlari hamda ta'sirini baholash va ularni kamaytirish choralarini taklif qilish;
- (b) faoliyatni ekologik va ijtimoiy tekshirish, ko'rib chiqish, tasdiqlash va amalga oshirish tartiblarini belgilash;
- (c) tegishli rol va mas'uliyatni belgilash va faoliyat bilan bog'liq ekologik va ijtimoiy muammolarni boshqarish va monitoring qilish uchun zarur hisobot tartib-qoidalarini belgilash;
- (d) ESMF qoidalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan o'qitish va salohiyatni oshirishni aniqlash;
- (e) jamoatchilik bilan maslahatlashish va loyiha hujjatlarini oshkor qilish, shuningdek, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan shikoyatlarni bartaraf etish mexanizmlariga murojaat qilish; va
- (f) ESMFni amalga oshirish uchun byudjet talablarini belgilash.

Loyihaning ekologik va ijtimoiy xavfi o'rtacha. Xatarlar va ta'sirlar vaqtinchalik va yumshatilishi mumkin bo'lishi kutilmoqda va ular kichik/o'рта miqyosdagi qurilish ishlari bilan bog'liq bo'lganlarga xosdir. Ushbu ESMF loyiha sifatida loyiha uchun tayyorlangan boshqa rejalar, jumladan, manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi (SEP), Atrof-muhit va ijtimoiy majburiyatlar rejasi (ESCP), ushbu loyiha uchun ishlab chiqilgan mehnatni boshqarish tartib-qoidalarini bilan birga o'qilishi kerak. Xatarlarni bartaraf etish maqsadida yuqoridagi rejalarining qoramalari loyihalarni baholashdan oldin yangilanadi, ular bo'yicha maslahatlar beriladi va Jahon banki tomonidan tasdiqlanadi. SEP va ESCP baholash orqali oshkor qilinishi kerak va boshqa rejalar, shu jumladan ESMF muzokaralar oldidan Qarz oluvchining veb-saytida e'lon qilinadi.

1.1. Loyiha tavsifi va loyihaning tarkibiy qismlari.

Taklif etilayotgan O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi Hukumatning "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi" va "2022-2026 yillarda Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"ga muvofiq O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan. Taklif etilayotgan Loyiha raqamli integratsiya asoslariga, jumladan, yoshlar va ayollar uchun raqamli ish o'rinlarini yaratishga qaratilgan. Loyihaning ustuvor yo'nalishi ITES va KPO bozorlarida, xususan, mintaqaviy hududlarda yangi raqamli ish o'rinlarini yaratishdir. Taklif etilayotgan Loyiha NDSda ko'rsatilganidek, ko'proq iqtisodiy imkoniyatlarni yaratish, ko'proq va yaxshi ish o'rinlari yaratish va xususiy sektor boshchiligidagi iqtisodiy o'sishga ko'maklashish kabi katta maqsadlarga hissa qo'shadi. Loyiha gender bo'yicha ajratilgan ko'rsatkichlarni natijalar doirasiga kiritadi, maqsadli loyiha benefitsiarlarining 50 foizini ayollar tashkil etadi. Loyiha O'zbekistonning barcha 12 viloyati va Qoraqalpog'iston avtonom Respublikasida amalga oshiriladi.

---

¹ IT Park MDT tomonidan 2019-yilda tashkil etilgan bo'lib, uning 100% ulushi loyiha shartnomasi asosida ijrochi tashkilot bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF Loyiha ikkita alohida bosqichga bo'lingan. Birinchi bosqich loyihaning dastlabki uch yilida amalga oshiriladi va ITES sanoatini qo'llab-quvvatlashning asosiy jihatlarini yo'lga qo'yishni ta'minlaydi. Bunga eng kam ta'minlanganlar uchun raqamli va til ko'nikmalarini o'rgatish kiradi. Ikkinchi bosqichda mintaqaviy infratuzilmaga investitsiyalar kiritiladi va ko'p yillik shartnomalarni imzolangan ITES kompaniyalari uchun imtiyozlar beriladi.

1.1.1.PDO darajasi ko'rsatkichlari

O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasining asosiy natijalari PDOda belgilangan sohalar bo'yicha baholanadi. Tavsiya etilgan PDO darajasidagi ko'rsatkichlari quyidagilardan iborat:

- Raqamli savodxonlikka ega bo'lgan va ishga yaroqli bo'lgan zaif guruhlardagi insonlar (asosiy tayyorgarlikdan o'tgan va ishga joylashish uchun ariza berish imkoniyati taqdim etilgan insonlar soni), maqsadli guruhlar (ayollar, yoshlar va nogironlar) bo'yicha ajratilgan.
- ITES bo'yicha ko'nikmalarga ega bo'lgan va ish bilan ta'minlanganlar soni, maqsadli guruhlar (ayollar, yoshlar va nogironlar) bo'yicha ajratilgan.

Loyihani ishlab chiqish maqsadi ishsiz ayollar va yoshlarning raqamli iqtisodiyotda ko'nikma va bandlik imkoniyatlaridan foydalanishni oshirish orqali raqamli inklyuziyani qo'llab-quvvatlashdan iborat.

1.1.2.Loyihaning tarkibiy qismlari

Loyiha quyidagi uchta tarkibiy qismlardan iborat:

- **1-tarkibiy qism: Raqamli inklyuziya va faollashtiruvchi muhit.**
  - 1.1. Eng zaif guruhlar uchun raqamli va yumshoq ko'nikmalar;
  - 1.2. Raqamli iqtisodiyotning huquqiy va institutsional asoslarini modernizatsiya qilish .
- **2-tarkibiy qism: Mintaqaviy infratuzilmani rivojlantirish va ITESni rag'batlantirish.**
  - 2.1. Rag'batlantirish (kasbiy tayyorgarlik, jihozlar, operatsion xarajatlar);
  - 2.2. ITES markazlarini qurish va ta'mirlash.
- **3-tarkibiy qism : Joyning jozibadorligini targ'ib qilish .**
  - 3.1. “Digital Uzbekistan” brendini ilgari surish bo'yicha xalqaro vakolatxonalarni tashkil etish;
  - 3.2. ITES strategiyasini ishlab chiqish va ITES tranzaksiyalari, rag'batlantirish paketlari va marketing tadqiqotlari uchun IT-Park salohiyatini rivojlantirish
  - 3.3. Loyihani amalga oshirish bo'limiga yordam.

2.2-subkomponenti ITES kompaniyalarini joylashtirish uchun zarur bo'lgan hududlarda jismoniy infratuzilmani yangilashni moliyalashtiradi. Birinchi bosqichda Loyiha “O'zbektelekom”ning 8 tagacha mavjud obyektlarini talabdan kelib chiqib ta'mirlashni moliyalashtiradi, ikkinchi bosqich ko'proq joylarda mavjud obyektlarni qayta ta'mirlashni yoki ITES markazlari uchun yangi binolarni qurishni o'z ichiga olishi mumkin, bu holda loyiha amalga oshirish uslubini o'zgartirishga imkon beradigan tarzda qayta tuziladi.

Binolar “O'zbektelekom”dan ijaraga olinadi va IT-park tomonidan boshqariladi. Har ikki tomon IT-Parkga ITES markazi obyektlarini boshqarish imkonini beruvchi kamida 10 yil muddatga shartnoma tuzadi. Markazlar O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida belgilangan yong'in xavfsizligi va sanitariya me'yorlari talablariga javob beradigan hamda qo'shimcha sanitariya yaxshilashni talab qilmaydigan ta'mirlangan binolarda joylashtiriladi. Quyidagi 1-jadvalda ushbu kichik komponent bo'yicha ta'mirlanishi kerak bo'lgan asosiy binolar ko'rsatilgan.

O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF
 1-jadval: “O‘zbektelekom” AK va “O‘zbekiston pochta” AKga qarashli binolarda loyiha doirasida ITES
 markazlari tashkil etilishi rejalashtirilgan binolar ro‘yxati.

№	Hudud nomi (shahar/tuman)	Markaz tashkil etilishi rejalashtirilgan bino	Manzil	Maydoni, (m/kv)
1.	Surxondaryo viloyati, Termiz shahri	"UZBEKTELEKOM" AJ (ATS-224)	Ma'muriy bino	3 050 kv.m
2.	Samarqand viloyati, Samarqand shahri	“O‘ZBEKTELEKOM” AJ (234-ATS)	Ma'muriy bino	790 kv.m
3.	Farg‘ona viloyati, Farg‘ona shahri	"UZBEKTELEKOM" AJ Farg‘ona filiali	Ma'muriy bino	677,5 kv.m
4.	Jizzax viloyati, Jizzax shahri	"O'zbekiston pochta" AJ	Ma'muriy bino	790 kv.m
5.	Xorazm viloyati, Xiva shahri	"O'ZBEKTELEKOM" AJ "Xiva TTB"	Ma'muriy bino	374 kv.m
6.	Namangan viloyati, To‘raqo‘rg‘on tumani	"UZBEKTELEKOM" AJ Namangan filiali	Ma'muriy bino	105 kv.m
7.	Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Nukus shahri	"UZBEKTELEKOM" AJ Nukus filiali	Ma'muriy bino	522,61 kv.m
8.	Toshkent viloyati, Qibray shahri	"Uzbekiston pochta" AJ	Ma'muriy bino	105 kv.m

Moliyaviy hisobot tahlili shuni ko‘rsatdiki, “O‘zbektelekom” AJ tomonidan shahar yoki tuman markazida 8 ta obyekt taqdim etilgan. Binolarda isitish tizimi yo‘q. Suv ta‘minoti tizimi qayta qurishni talab qiladi. Taklif etilayotgan 8 ta binodan uchtasi kanalizatsiya tizimiga ulanmagan. Sakkiz nomzod shahardan ikkitasi qishloq tumanlari markazidir. Barcha tanlangan binolar yuqori ulanishga ega Internet uchun shart-sharoitlarga ega. Loyiha binolarining hozirgi holati quyidagi 2-jadvalda tasvirlangan.

2-jadval: Rekonstruksiya qilish uchun tanlangan binolarning xarakteristikasi

No.	Shahar, viloyat	Binoning joylashuvi	Ajratilgan joy	Tashqi yuqori tezlikdagi aloqalarning mavjudligi	Elektr ta'minoti	Isitish, suv ta'minoti, kanalizatsiya	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari	Yong'in xavfsizligi tizimlari	Atrofdagi daraxtlar
1	Qibray, Toshkent viloyati	Muassasa shahar markazida joylashgan.	Uchinchi qavat ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Ikkita transformator ishlamoqda. 32 kVt quvvatga ega dizel generator va 5 kVt quvvatga ega portativ dvigatel.	Isitish tizimi yo'q Suv ta'minoti tizimini qayta qurish kerak. Kanalizatsiya bor.	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari eskirganligi sababli demontaj qilingan.	Binoning birinchi qavatida mavjud.	Atrofdagi daraxtlar bor
2	Nukus, Qoraqalpog'iston Respublikasi	Muassasa shahar markazidan 9 km uzoqlikda joylashgan.	Ikkinchi va uchinchi qavatlar ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Shahar elektr ta'minoti.	Isitish tizimi qayta qurishni talab qiladi. Suv ta'minoti tizimi qayta qurishni talab qiladi. Kanalizatsiya yo'q.	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari eskirgan	Yo'q	Atrofdagi daraxtlar bor
3	To'raqo'rg'on, Namangan viloyati	Muassasa shahar markazida joylashgan.	Uchinchi qavat ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Ikki transformator. 23 kVt quvvatga ega dizel generatori.	Isitish tizimi qayta qurishni talab qiladi. Suv ta'minoti tizimi qayta qurishni talab qiladi.	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari mavjud emas	Bino tashqarisida mavjud	Atrofdagi daraxtlar bor

No.	Shahar, viloyat	Binoning joylashuvi	Ajratilgan joy	Tashqi yuqori tezlikdagi aloqalarning mavjudligi	Elektr ta'minoti	Isitish, suv ta'minoti, kanalizatsiya	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari	Yong'in xavfsizligi tizimlari	Atrofdagi daraxtlar
						Kanalizatsiya yo'q.			
4	Samarqand, Samarqand viloyati	Muassasa shahar markazida joylashgan.	Beshinchi qavat ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Bitta transformator. 150 kVt quvvatga ega dizel generatori.	Isitish tizimi yo'q Suv ta'minoti tizimini qayta qurish kerak. Kanalizatsiya bor.	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari eskirganligi sababli demontaj qilingan.	Binoning birinchi qavatida mavjud.	Atrofdagi daraxtlar bor
5	Farg'ona, Farg'ona viloyati	Muassasa shahar markazidan 2 km uzoqlikda joylashgan.	To'rtinchi qavat ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Ikki transformator (biri ishlaydi). 32 kVt quvvatga ega dizel generator va 5 kVt quvvatga ega portativ dvigatel.	Isitish tizimi yo'q Qabul qilish tizimi yangilanishi kerak. Kanalizatsiya bor.	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari eskirganligi sababli demontaj qilingan.	Binoning birinchi qavatida mavjud.	Atrofdagi daraxtlar bor
6	Xiva, Xorazm viloyati	Muassasa shahar markazida joylashgan	Ikkinchi qavat ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Bino shahar elektr energiyasi bilan ta'minlangan.	Isitish tizimi yo'q Suv ta'minoti tizimini qayta qurish kerak.	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari eskirganligi	Binoning birinchi qavatida mavjud.	Atrofdagi daraxtlar bor

No.	Shahar, viloyat	Binoning joylashuvi	Ajratilgan joy	Tashqi yuqori tezlikdagi aloqalarning mavjudligi	Elektr ta'minoti	Isitish, suv ta'minoti, kanalizatsiya	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari	Yong'in xavfsizligi tizimlari	Atrofdagi daraxtlar
					Generator mavjud emas.	Kanalizatsiya yo'q.	sababli demontaj qilingan.		
7	Jizzax, Jizzax viloyati	Muassasa shahar markazida joylashgan.	Uchinchi qavat ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Ikki transformator. Bitta dizel generator va bitta portativ dvigatel.	Isitish tizimi yo'q Suv ta'minoti tizimini qayta qurish kerak. Kanalizatsiya bor	Ventilyatsiya va konditsionerlar mavjud emas.	Binoning birinchi qavatida mavjud.	Atrofdagi daraxtlar bor
8	Termiz, Surxondaryo viloyati	Muassasa shahar markazida joylashgan	To'rtinchi qavat ITES markazi uchun ajratilgan.	Mavjud	Ikki transformator. Bitta dizel generator va bitta portativ dvigatel.	Isitish tizimi yo'q Suv ta'minoti tizimini qayta qurish kerak. Kanalizatsiya bor.	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari eskirganligi sababli demontaj qilingan.	Binoning faqat 1-3 qavatlarida	Atrofdagi daraxtlar bor

3-jadval: Rejalashtirilgan muhandislik yordami²

No.	Shahar, viloyat	Elektr ta'minoti	Isitish, issiq suv ta'minoti	Suv ta'minoti	Kanalizatsiya	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari	Yong'in xavfsizligi tizimlari	Raqamli ulanish
1	Qibray, Toshkent viloyati	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir. ³	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya tizimiga drenaj.	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner.	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan himoya qilish tizimlari.	Optik
2	Nukus, Qoraqalpog'iston Respublikasi	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir.	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya tarmog'iga ulanish. Shahar kanalizatsiya tizimiga drenaj.	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner.	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan himoya qilish tizimlari.	Optik

² "O'zbekistonning raqamli integratsiya" loyihasining texnik-iqtisodiy asoslanishi, 2023-yil.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 16.02.2023-yildagi "2023-yilda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini va energiya tejoychi texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-57-sonli qarori.

No.	Shahar, viloyat	Elektr ta'minoti	Isitish, issiq suv ta'minoti	Suv ta'minoti	Kanalizatsiya	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari	Yong'in xavfsizligi tizimlari	Raqamli ulanish
3	Qibray, Toshkent viloyati	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir.	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya tarmog'iga ulanish. Shahar kanalizatsiya tizimiga drenaj.	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner.	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan himoya qilish tizimlari.	Optik
4	Nukus, Qoraqalpog'iston Respublikasi	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya tizimiga drenaj.	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner."	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan himoya qilish tizimlari.	Optik
5	Farg'ona, Farg'ona viloyati	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner.	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan	Optik

No.	Shahar, viloyat	Elektr ta'minoti	Isitish, issiq suv ta'minoti	Suv ta'minoti	Kanalizatsiya	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari	Yong'in xavfsizligi tizimlari	Raqamli ulanish
			qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir.		tizimiga drenaj.		himoya qilish tizimlari.	
6	Xiva, Xorazm viloyati	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir.	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya tarmog'iga ulanish. Shahar kanalizatsiya tizimiga drenaj.	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner.	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan himoya qilish tizimlari.	Optik
7	Jizzax, Jizzax viloyati	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya tizimiga drenaj.	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner.	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan himoya qilish tizimlari.	Optik

No.	Shahar, viloyat	Elektr ta'minoti	Isitish, issiq suv ta'minoti	Suv ta'minoti	Kanalizatsiya	Ventilyatsiya va konditsioner qurilmalari	Yong'in xavfsizligi tizimlari	Raqamli ulanish
8	Termiz, Surxondaryo viloyati	Shahar elektr ta'minoti.	Shahar issiqlik tarmog'i. Avtomatik haroratni nazorat qiluvchi fasad isitish tizimi. Elektr qozonlari bilan suv isitish. Quyosh panellarini o'rnatish majburiydir	Shahar suv ta'minoti tizimi	Kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish. Shahar kanalizatsiya tizimiga drenaj.	Ventilyatsiya tizimlari. "Qish-yoz" konditsioneri bilan konditsioner.	Yong'inni avtomatik boshqarish moslamalari bilan zamonaviy yong'indan himoya qilish tizimlari.	Optik

Eslatma: Texnik-iqtisodiy asoslash energiya tejoychi texnologiyalarni qo'llashni nazarda tutadi.

1.2.ESMFdan foydalanish va asoslash

Jahon banki loyihaning E&S risklarini “O‘rtacha” deb tasnifladi. Jahon bankining oltita ekologik va ijtimoiy standartlari (ESS) loyihaga tatbiq etiladi, ya'ni Jahon bankining E&S risklari va ta'sirini baholash va boshqarish bo'yicha ESS (ESS1), Mehnat va ishlash sharoitlari (ESS2), Resurslar samaradorligi va ifloslanishning oldini olish va boshqarish (ESS3), Jamoat salomatligi va xavfsizligi (ESS4), Bioxilma-xillikni saqlash va tirik tabiiy resurslarni barqaror boshqarish (ESS6) va Manfaatdor tomonlarni jalb qilish va axborotni oshkor qilish (ESS10). Loyiha joylashuvi va batafsil ma'lumotlar hali mavjud bo'lmagan bir qator sub-loyihalardan iborat ekanligini hisobga olib, Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv asoslarini (ESMF) ishlab chiqishga kelishib olindi. ESMF loyihani amalga oshirishning bir qismi sifatida tayyorlanishi kerak bo'lgan ekologik va ijtimoiy ta'sirlar va xavflarni boshqarish, institutsional tuzilmalar va E&S vositalari bo'yicha ko'rsatmalar beradi.

1.3.ESMF maqsadlari

Ushbu ESMFning maqsadi O'zbekistonning raqamli inklyuzivligi loyihagini amalga oshirish ekologik va ijtimoiy mas'uliyatli tarzda amalga oshirilishini ta'minlashdan iborat. ESMF loyihaga qo'llaniladigan Jahon bankining ekologik va ijtimoiy standartlarini, milliy huquqiy va institutsional tartibga solish, atrof-muhitni tekshirish va baholash bo'yicha ko'rsatmalar, monitoring va hisobot shakllari, va taklif etilayotgan loyiha ekologik va ijtimoiy jihatdan barqaror bo'lishini ta'minlashga qaratilgan uni samarali ishga tushirish uchun imkoniyatlar talablarini o'z ichiga oladi.

Shu sababli, ESMF loyiha bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan salbiy ekologik va ijtimoiy ta'sirlarning oldini olish, boshqarish yoki minimallashtirish uchun zarur bo'lgan ekologik va ijtimoiy boshqaruv darajasini aniqlash va yumshatish choralari ishlab chiqish maqsadida aniq ko'rsatmalar va jarayonlarni taqdim etishga qaratilgan. ESMF ayniqsa quyidagilarga yordam beradi:

- i) Talab qilinadigan baholash darajasini, ya'ni ESMP, nazorat ro'yxatlarini va loyihani amalga oshirish jarayonida zarur boshqaruv yondashuvlarini aniqlash uchun birinchi qadam sifatida sub-loyiha faoliyatini tekshirish kabi ekologik va ijtimoiy baholashning aniq jarayoni va tartiblarini belgilash;
- ii) Taklif etilayotgan Loyihaning potensial ijtimoiy va ekologik xavflari va ta'sirini doimiy takomillashtirish va aniqlashni ta'minlash;
- iii) Loyihaga tegishli milliy, mintaqaviy va xalqaro qonunlar, siyosat va qoidalariga rioya qilishni ta'minlash;
- iv) Hukumat idoralari, yetakchi agentliklar va boshqa manfaatdor tomonlarning tegishli roli va mas'uliyatini belgilang hamda loyihaning kichik komponentlari bilan bog'liq ekologik va ijtimoiy muammolarni boshqarish va monitoring qilish uchun zarur hisobot berish tartib-qoidalarini belgilash;
- v) ESMF qoidalarini amalga oshirish uchun AT Park salohiyatini, o'qitish va texnik yordamga bo'lgan ehtiyojni baholash va salohiyatni mustahkamlash bo'yicha tavsiyalar berish;
- vi) Dastur doirasidagi loyihalarning qurilish ishlari uchun maydonlarni tanlash va atrof-muhit va ijtimoiy ta'sirni yumshatish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish mezonlarini ta'minlash;
- vii) Manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashuvlar o'tkazish, loyiha subkomponentlari bilan bog'liq ko'tarilgan masalalarni hujjatlashtirish;
- viii) Ishlab chiqilgan loyiha muvofiqlik tartib-qoidalari, Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasi (ESMP) rejalarini ko'rib chiqish va ularga rioya qilishni ta'minlash bo'yicha tavsiyalar berish;

1.4.ESMF ni tayyorlash uchun metodologiya

Maslahatchi ushbu ESMFni quyidagi yondashuv va metodologiyadan foydalangan holda tayyorladi:

1.4.1.Ish stolini ko'rib chiqish

ESMFni tayyorlash mavjud boshlang'ich ma'lumotlar va adabiyot materiallarini ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan. Milliy tegishli qonunlar va siyosatlar, shuningdek Jahon banki ESF va boshqa tegishli hujjatlar batafsil ko'rib chiqildi va tahlil qilindi. Ko'rib chiqilgan asosiy hujjatlar qatoriga O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi bilan bog'liq mavjud siyosatlar, qoidalar, texnik-iqtisodiy asoslash va institutlar, Jahon bankining atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv asoslari (ESF), ayniqsa taklif etilayotgan loyihaga tegishli Ekologik va ijtimoiy standartlar kiradi. Ko'rib chiqilgan asosiy hujjatlarga quyidagilar kiradi:

O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF

- Loyiha hujjatlari (Loyihani baholash hujjati, Ekologik va ijtimoiy tahlil konsepsiyasining qisqacha mazmuni, Ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejasi loyihasi, mehnatni boshqarish tartibi loyihasi va loyiha uchun tayyorlangan manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi loyihasi);
- O'zbekistonda raqamli inklyuzivlik loyihasi uchun ishlab chiqilgan texnik-iqtisodiy asos;
- Milliy ekologik va ijtimoiy qoidalar va dasturiy hujjatlar;
- Jahon bankining Ekologik va ijtimoiy asoslari (ESF)/Ekologik va ijtimoiy standartlar (ESSs).

1.4.2. Jamoatchilik bilan maslahatlashuvlar

Milliy qoidalar va xalqaro standartlarga muvofiq, ushbu ESMFni tayyorlashda manfaatdor tomonlarning ishtiroki muhim ahamiyatga ega edi. Manfaatdor tomonlarni jalb qilish manfaatdor tomonlarni tahlil qilish va rejalashtirish va manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashishni o'z ichiga oladi. Maslahatchi hududlardagi manfaatdor tomonlar, jumladan, mahalliy hokimliklar, ITESlar, yoshlar uyushmalari, xotin-qizlar qo'mitalari va NNTlar, nogironlar uyushmalari bilan maslahatlashuvlarni tashkil qildi.

1.5.E&S xavflarni boshqarish vositalarini tayyorlash zarurligi

1.5.1. Ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejasi

Ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejasi (ESCP) moddiy chora-tadbirlar va harakatlarni, har qanday aniq hujjatlar yoki rejalarni, shuningdek, ularning har biri uchun vaqtni belgilaydi, shunda Dastur Ekologik va ijtimoiy standartlarga (ESS) muvofiq amalga oshiriladi. Shuningdek, u IT-Park ESCPning barcha talablariga rioya qilish uchun mas'uliyatini bildiradi, hatto bu uning pudratchilari va subpudratchilari tomonidan aniq chora-tadbirlar, monitoring va harakatlar amalga oshirilganda ham.

1.5.2. Mehnatni boshqarish tartibi

Mehnatni boshqarish tartibi quyidagilarga yo'naltirilgan:

- a) Ishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kamsitishlar, ish haqidagi nomutanosiblik, gender asosidagi zo'ravonlik va ish joyidagi jinsiy zo'ravonlik aspektlarini himoya qilish yoki yumshatish uchun O'zbekistonning raqamli integratsiyasi loyihasida ishtirok etayotgan barcha ishchilarga ish joyida adolatli munosabatni ta'minlash.
- b) ESS2 ga muvofiq loyihani barqaror bajarish bo'yicha rahbariyatdan majburiyatlarni taqdim etish
- c) Ishchilar xavfsizligini ta'minlash va barcha loyiha guruhlariga doimiy ishchilar bilan bog'liq qonunlar, standartlar va eng yaxshi xizmat amaliyotiga rioya qilish zarurligini eslatib turish.
- d) Barcha loyiha guruhlarini ishchilarning huquqlari, majburiyatlari, ish beruvchining majburiyatlari va boshqalar bo'yicha asosiy huquqiy asoslar bilan ta'minlash

1.5.3. Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi

SEP asosiy manfaatdor tomonlarni dastur ma'lumotlari, uni amalga oshirishga muqobil yondashuvlar, potensial ta'sirlar va ushbu salbiy ta'sirlarni yumshatish strategiyalari bilan ta'minlashga qaratilgan, bunda ijobiy natijani optimallashtirish bilan birga, manfaatdor tomonlarni dasturdan foydalanishni rejalashtirayotgan shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi va genderga asoslangan zo'ravonlik doirasi haqida xabardor qilish, dastur va uning faoliyati bilan bog'liq va/yoki ta'sir qilishi mumkin bo'lgan asosiy manfaatdor tomonlarni aniqlash va manfaatdor tomonlarga ularning umidlari, qo'rquvlari, tashvishlari va boshqalar qatorida nima qilish kerakligini ta'kidlab, dastur xavflarini boshqarish jarayoniga hissa qo'shish imkoniyatini taqdim etadi. Sub-loyiha darajasida quyidagi vositalar tayyorlanadi: ESMP va SEP, taraqqiyot hisoboti, monitoring rejalari va shikoyatlar jurnali.

2. SIYOSAT, INSTITUTSIONAL VA HUQUQIY ASOSLAR

2.1.O'zbekiston atrof-muhitga oid milliy qonunchiligi va tartiblari

O'zbekiston Respublikasida yaratilgan tabiatni muhofaza qilish va undan foydalanish sohasidagi qonunchilik bazasi fuqarolarga mamlakatimiz Konstitutsiyasida belgilangan huquq va burchlarni ta'minlaydi. Konstitutsiyada atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga bag'ishlangan maxsus moddalar quyidagilardan iborat:

- 50-modda. Fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburlar;
- 51-modda. Barcha fuqarolar qonunda belgilangan soliqlar va mahalliy yig'implarni to'lashlari shart;
- 54-modda. Har qanday mulk atrof-muhitga zarar yetkazmasligi kerak;
- 55-modda. Yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zaxiralar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidir.

O'zbekiston atrof-muhitni nazorat qilish bo'yicha bir qancha qo'llab-quvvatlovchi qonun va nizomlarni qabul qilgan hamda bir qancha xalqaro va mintaqaviy ekologik bitim va konvensiyalarning ishtirokchisi hisoblanadi. Asosiy milliy ekologik qonun bu tabiatni muhofaza qilish to'g'risidagi qonundir (1992-yil). Ushbu qonun va atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq boshqa qo'llab-quvvatlovchi qonunlarning qisqacha tavsifi quyida keltirilgan.

• **O'zbekiston Respublikasining "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida"gi qonuni - 27.12.1996-yil, 353-I-son.**

- Atmosfera havosini muhofaza qilish qonunchiligining asosiy maqsadlari:
- Atmosfera havosining tabiiy tarkibini saqlash;
- Atmosfera havosiga zararli kimyoviy, fizik, biologik va boshqa ta'sirlarning oldini olish va kamaytirish;
- Davlat organlari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalari va fuqarolarning atmosfera havosini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatini huquqiy tartibga solish.

• **O'zbekiston Respublikasining "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonuni - 05.04.2002-yil, 362-II-son.**

- Ushbu Qonunning maqsadi chiqindi bilan bog'liq ishlarni amalga oshirish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat;
- Ushbu Qonunning asosiy vazifalari chiqindilarning fuqarolar hayoti va sog'lig'iga, atrof-muhitga zararli ta'sirining oldini olish;
- Atrof-muhitni muhofaza qilish, chiqindilar hosil bo'lishini kamaytirish va ulardan xo'jalik faoliyatida oqilona foydalanishni ta'minlash.

• **O'zbekiston Respublikasining "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni - 06.05.1993-yil, 837-XII-son.**

Ushbu Qonunning maqsadi suvga doir munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Ushbu Qonunning asosiy vazifalari aholi va iqtisodiyot tarmoqlari ehtiyojlari uchun suvlardan oqilona foydalanishni ta'minlash, suvlarni bulg'anish, ifloslanish va kamayib ketishdan saqlash, suvlarning zararli ta'sirining oldini olish hamda ularni bartaraf etish, suv obyektlarining holatini yaxshilashdan, shuningdek suvga doir munosabatlar sohasida korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, fermer, dehqon xo'jaliklari hamda fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishdan iboratdir.

• **O'zbekiston Respublikasining "Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi qonuni – 21.04.2021-yil, 683-son.**

Ushbu Qonunning maqsadi muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni tashkil etish, muhofaza qilish va ulardan foydalanish, tipik, noyob, qimmatbaho tabiiy obyektlar va majmualarni, o'simlik va hayvonlar genetik fondini saqlash sohasidagi munosabatlarni tartibga solish, inson faoliyatining tabiatga salbiy ta'sir ko'rsatishi oldini olishdan, tabiiy jarayonlarni o'rganishdan, atrof tabiiy muhit monitoringini olib borishdan, ekologik ma'rifat va tarbiyani takomillashtirishdan iborat.

• **O‘zbekiston Respublikasining “Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi to‘g‘risida”gi Qonuni – 26.08.2015-yil, ZRU-393-son.**

Ushbu Qonunning maqsadi aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Aholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligini ta‘minlash sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

- Salomatlik va epidemiyaga qarshi kurash choralarini ishlab chiqish va amalga oshirish;
- Davlat sanitariya-epidemiologiya standartlashtirish;
- Aholining sanitariya madaniyatini yuksaltirish;
- Davlat sanitariya nazorati;
- Xalqaro hamkorlik.

• **O‘zbekiston Respublikasining "Radiatsiyaviy xavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni - 31.08.2000 yil, 120-II-son.**

Ushbu Qonunning maqsadi radiatsiyaviy xavfsizlikni, fuqarolar hayoti, sog‘lig‘i va mol-mulki, shuningdek atrof muhitni ionlashtiruvchi nurlanishning zararli ta‘siridan muhofaza qilishni ta‘minlash bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

• **O‘zbekiston Respublikasining “Ekologik ekspertiza to‘g‘risida”gi qonuni - 25.05.2000 yil, 73-II-son.**

Qonun taklif etilayotgan yoki amalga oshirilayotgan xo‘jalik va boshqa faoliyat turlarining ekologik talablarga muvofiqligini aniqlash hamda ekologik ekspertiza o‘tkazishga yo‘l qo‘yilishini aniqlashni tartibga soladi.

• **O‘zbekiston Respublikasining "Ekologik nazorat to'g'risida"gi qonuni, 27.12.2013 yil, O‘RQ-363-son.**

Ushbu Qonunning maqsadi ekologik nazorat sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat, ya‘ni bu atrof muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish sohasidagi qonunchilik talablari buzilishining oldini olish, uni aniqlash va unga chek qo‘yishga, tabiatni muhofaza qilish faoliyati samaradorligini oshirishga qaratilgan davlat va jamoatchilik chora-tadbirlari tizimidir.

• **O‘zbekiston Respublikasining “Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish to‘g‘risida”gi Qonuni, 21.05.2019 yil, O‘RQ-539-son.**

- Ushbu Qonunning maqsadi qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Qonun qayta tiklanadigan energetika sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlarini belgilaydi;
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo‘yicha ustuvor yo‘nalishlarni aniqlash va chora-tadbirlarni amalga oshirish;
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bo‘yicha davlat va boshqa dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish;
- Mamlakatning energiya xavfsizligini mustahkamlash;
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalarining innovatsion texnologiyalarini ilgari surish;
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishning institutsional va huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish;
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini ishlab chiqaruvchilar va qayta tiklanadigan energiya qurilmalarini ishlab chiqaruvchilarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish;
- Qayta tiklanuvchi energiya bo‘yicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

• **O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi, 01.07.1998-yil**

Yer qonunchiligining asosiy vazifalari yerdan ilmiy, oqilona foydalanish va muhofaza qilishni, tuproq unumdorligini ko‘paytirish va yaxshilashni, tabiiy muhitni saqlash va yaxshilashni ta‘minlash maqsadida yer munosabatlarini tartibga solish, xo‘jalik yuritishning barcha shakllarini adolatli rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, yuridik va jismoniy shaxslarning yerga bo‘lgan huquqlarini himoya qilish, bu

O‘zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF borada qonun ustuvorligini mustahkamlash, shu jumladan, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarning oldini olishdan iborat.

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 31.10.2019-yildagi “2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining atrof muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” farmoni, 31.10.2019-yil, PF-5863-son

- Farmonda atrof-muhit obyektlarini (atmosfera havosi, suv, er, tuproq, yer qa‘ri, bioxilma-xillik, qo‘riqlanadigan tabiiy hududlar) antropogen ta‘sir hamda boshqa salbiy ta‘sir qiluvchi omillardan saqlash va sifatini ta‘minlash chora-tadbirlari nazarda tutilgan.;
- Ekologik jihatdan eng kam xavf tug‘diruvchi materiallardan, mahsulotlardan, ishlab chiqarish obyektlari va boshqa obyektlardan ustuvor darajada foydalanishga ahamiyat berish;
- Qo‘riqlanadigan tabiiy hududlarni kengaytirish;
- Zaharli kimyoviy va radioaktiv moddalardan ekologik xavfsiz foydalanishni ta‘minlash;
- Chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirishning ekologik xavfsiz tizimini takomillashtirish;
- Aholi o‘rtasida ekologik madaniyatni shakllantirish, atrof muhitni muhofaza qilish sohasida davlat organlari faoliyatining shaffoflik darajasini oshirish va fuqarolik jamiyati rolini kuchaytirish.

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2019-2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “Yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori, 04.10.2019-yil, PQ-4477-son

- O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish yo‘nalishlari belgilandi: Iqtisodiyotning asosiy tarmoqlarining energiya samaradorligini oshirish.
- Energiya iste'molini diversifikatsiya qilish va qayta tiklanadigan energiya manbalarini rag‘batlantirish;
- Iqlim o'zgarishiga moslashish va yumshatish, tabiiy resurslardan samaraliroq foydalanish va tabiiy ekotizimlarni saqlash;
- “Yashil” iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlashning moliyaviy va nomoliyaviy mexanizmlarini ishlab chiqish.

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maishiy va qurilish chiqindilari bilan bog‘liq ishlarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarori, 29.09.2020-yil, PQ-4845-son (Vazirlar Mahkamasining 22.02.2021 yildagi 88-son qaroriga o‘zgartirishlar kiritilgan)

Bu iqtisodiyot tarmoqlari va aholi punktlarida shakllangan maishiy va qurilish chiqindilarini boshqarish sohasidagi faoliyatni boshqarish tizimini takomillashtirish, chiqindilarni qayta ishlashning yuqori texnologiyalaridan foydalanadigan ishlab chiqarishlarni joriy etish, shuningdek, tadbirkorlik subyektlarini ushbu sohaga keng jalb etish hamda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlar va investitsiya muhitini yaratishni chora-tadbirlarini nazarda tutadi.

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni tashkil etish tizimini isloh qilish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmoni 11.08.2022-yil, PF-189-son.

Farmonda chiqindilar bilan bog‘liq xizmatlar uchun haq to‘lash tizimini takomillashtirish, sanitariya inshootlarini yanada qo‘llab-quvvatlash va davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish chora-tadbirlari belgilangan.

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Energiya resurslaridan oqilona foydalanishni ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni 08.11.2017-yil, PQ-3379-son

Farmonda elektr va ta‘minoti tizimini izchil modernizatsiya qilish va texnologik qayta jihozlash, energiya tejamkorlik asoslari va yetkazib berilgan elektr energiyasi va tabiiy gaz uchun o‘zaro hisob-kitoblar mexanizmlarini takomillashtirish choralari belgilandi.

• O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Energiya tejoyvchi texnologiyalarni joriy qilish va kichik quvvatli qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” farmoni, 09.09.2022-yil, PF-220-son

O‘zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF Farmonda aholi va tadbirkorlik subyektlarining qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish, ushbu manbalar orqali elektr va issiqlik energiyasi bilan ta‘minlash hamda ma‘muriy-maishiy bino va inshootlarda energiya resurslaridan samarali foydalanishni rag‘batlantirish belgilangan.

• Vazirlar Mahkamasining “Atrof-muhitga ta‘sirni baholash mexanizmini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarori, 07.09.2020-yil, 541-son

Atrof-muhitga ta‘siri yuqori (keyingi o‘rinlarda I toifa), o‘rtacha (keyingi o‘rinlarda II toifa) va past (keyingi o‘rinlarda III toifa deb yuritiladi) faoliyat turlari ro‘yxatini, shuningdek, mahalliy darajaga (keyingi o‘rinlarda IV toifa deb ataladi) ta‘sir ko‘rsatadiganlar va davlat ekologik ekspertizasidan o‘tkazilishi kerak bo‘lgan faoliyat turlari ro‘yxatini, atrof-muhitga ta‘sirning I, II, III va IV toifalariga kiruvchi faoliyatning davlat ekologik ekspertizasini tashkil etishni tartibga soluvchi Davlat ekologik ekspertizasi to‘g‘risidagi nizomni qabul qilish, ekspertiza uchun materiallarni tayyorlash va taqdim etish, ekspertiza o‘tkazish muddatlari, ekspertiza ishtirokchilarining huquq va majburiyatlarini belgilash, shuningdek ekspert xulosasining holati va ekspertiza uchun haq to‘lash.

• Vazirlar Mahkamasining “Tabiatdan foydalanish sohasida davlat xizmatlari ko‘rsatishning ayrim ma‘muriy reglamentlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori, 31.03.2018-yil, 255-son.

- Qaror bilan Davlat o‘rmon fondi hududidan tashqarida daraxt va butalarni kesish uchun ruxsatnomalar berish bo‘yicha davlat xizmatlari ko‘rsatishning ma‘muriy reglamenti tasdiqlandi.
- O‘simlik dunyosi obyektlaridan maxsus foydalanish uchun ruxsatnomalar berish bo‘yicha davlat xizmatlarini ko‘rsatishning ma‘muriy reglamenti.
- Suvdan maxsus foydalanish yoki undan foydalanish uchun ruxsatnomalar berish bo‘yicha davlat xizmatlarini ko‘rsatishning ma‘muriy reglamenti.

• Vazirlar Mahkamasining “Chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirish sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori, 06.02.2019-yil, 95-son.

- Qaror bilan qattiq va suyuq maishiy chiqindilarni yig‘ish va olib chiqish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish qoidalari tasdiqlanadi, ularda quyidagilar nazarda tutilgan:
- Chiqindilarni boshqarish bo‘yicha xizmatlarga ixtisoslashgan tashkilotlar tomonidan maishiy chiqindilarni yig‘ish va utilizatsiya qilish xizmatlarini ko‘rsatish tartibi;
- Maishiy chiqindilarni yig‘ish, saqlash va olib chiqish, shuningdek, xizmat ko‘rsatuvchi provayderlarga qo‘yiladigan talablar;

• Vazirlar Mahkamasining “Simobli lampalarning ishlatilib bo‘lgan resurslarini to‘plash va ularni utilizatsiya qilishni tashkil etish to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qarori, 21.09.2011-yil, 266-son

- Qaror bilan atrof-muhitni simob bilan ifloslanishdan asrash maqsadida simobli lampalarning ishlatilib bo‘lgan resurslarini to‘plash va ularni utilizatsiya qilish talablari tasdiqlandi.

• Vazirlar Mahkamasining “Qurilish chiqindilari bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, 28.01.2021-yil, 40-son.

- Qaror bilan qurilish chiqindilarini yig‘ish, saqlash, tashish, utilizatsiya qilish, qayta ishlash va utilizatsiya qilishga doir asosiy talablar tasdiqlanadi;
- Qurilish chiqindilarini chiqindi poligoniga joylashtirish uchun topshirish va qabul qilish;
- Qurilish chiqindilarining ma‘lumotlar bazasini yuritish;
- Qurilish chiqindilarini yig‘ish, saqlash, tashish, utilizatsiya qilish, qayta ishlash va joylashtirish ustidan davlat nazoratini amalga oshirish.

• O‘zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2019-2028-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasida biologik xilma-xillikni saqlash strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” qarori, 11.06.2019-yil, №484.

Qarorda biologik xilma-xillikni saqlash va undan barqaror foydalanishni ta’minlash, muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni rivojlantirish va kengaytirish, tabiiy ekologik tizimlarning yemirilish darajasini pasaytirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, hayvon va o‘simliklarning noyob va yo‘qolib ketish xavfi ostida turgan turlarini tiklash, biologik xilma-xillikni saqlash sohasida xalqaro aloqalarni rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlarni belgilangan.

• **Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi hududidagi suv obyektlarining suvni muhofaza qilish va sanitariya-muhofaza zonalarini belgilash tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” qarori, 11.12.2019-yil, 981-son**

Daryolar, soylar, suv omborlari va boshqa suv havzalari, suv xo‘jaligi obyektlari hamda boshqa barcha suv manbalarini sanoat, qurilish, transport, qishloq xo‘jaligi va boshqa obyektlarning zararli ta’siridan muhofaza qilishni kuchaytirish bo‘yicha chora-tadbirlar ko‘rish; Sohilbo‘yi zonalarini, sanitariya-muhofaza zonalarini va sanitariya muhofazasi chiziqlarini tashkil etish uchun yerlarni ajratish. Suvni muhofaza qilish zonalarining kengligi aniqlangan.

• **Vazirlar Mahkamasining “Yong‘in xavfsizligi qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risida” qarori, 20.10.2020-yil, 649-son.**

Ushbu Yong‘in xavfsizligi qoidalari (keyingi o‘rinlarda Qoidalar deb yuritiladi) “Yong‘in xavfsizligi to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq insonlarning hayoti va sog‘lig‘ini, yuridik va jismoniy shaxslarning mol-mulkini, atrof-muhitni yong‘inlardan muhofaza qilish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi hududida umumiy yong‘in xavfsizligi talablarini belgilaydi.

• **SanR&N №0350-17** O‘zbekiston Respublikasining aholi punktlarida atmosfera havosini muhofaza qilishning sanitariya normalari va qoidalari.

• **SanR&N № 0293-11** O‘zbekistondagi aholi punktlari atmosferasidagi ifloslantiruvchi moddalarning ruxsat etilgan maksimal konsentratsiyasi (MAK) ro‘yxati.

• **SanPiN № 0233-07.** Asbest o‘z ichiga olgan mahsulotlarni ishlab chiqarish va ulardan foydalanishda mehnat gigiyenasi va atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha sanitariya qoidalari va standartlari.

• **SanPiN № 0168-04.** Foydalanishga ruxsat berilgan asbest-sement materiallari va konstruksiyalari ro‘yxati va ularni qurilishda qo‘llash.

• **SanPiN No. 0158-04.** O‘zbekistonda asbest bo‘lgan chiqindilarni yig‘ish, tashish va yo‘q qilish bo‘yicha sanitariya qoidalari va normalari.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 27.10.2014 yildagi 295-sonli “Chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirish sohasida davlat hisobi va nazoratini olib borish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qaroriga asosan asbest chiqindilari qayta ishlanmaydigan zaharli chiqindilarga kiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 21.01.2014 yildagi 14-sonli qaroriga asosan chiqindilarni tasniflashga ko‘ra asbest o‘z ichiga olgan chiqindilar bir nechta sinflarga bo‘linadi: 1- o‘ta xavfli - asbest changi, 2- xavfli - bo‘lak shaklidagi asbest chiqindilari, 3 va 4- o‘rtacha va past xavfli - asbest grafitli moyli bezli qadoqlash (yog' miqdori 15% yoki undan ko‘p).

• Qurilish vazirligi tomonidan 02.11.2019-yildagi 501-sonli “Asbest xavfsizligi to‘g‘risida”gi maxsus texnik reglament.

• **O‘zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi raisining 2005-yil 15-dekabrda 105-sonli** "O‘zbekiston Respublikasi korxonalarini uchun ifloslanish manbalarini inventarizatsiya qilish va atmosferaga ifloslantiruvchi moddalar chiqindilarini standartlashtirish bo‘yicha yo‘riqnomani tasdiqlash to‘g‘risida”gi buyrug‘i.

• **SanR&N № 0068-96** O‘zbekiston Respublikasi shaharlarida qattiq maishiy chiqindilarni (QM) yig‘ish, saqlash, tashish, qayta ishlash va utilizatsiya qilishning sanitariya qoidalari.

• **KMK 2.04.01-98.** Binolarning ichki suv ta‘minoti va kanalizatsiyasi.

• **GOST 17.5.3.04-83** Tabiatni muhofaza qilish. Tuproqlar. Yerning meliorativ holatini yaxshilashga qo‘yiladigan umumiy talablar.

• **GOST 17.5.1.02** Tabiatni muhofaza qilish. Tuproqlar. Rekultivatsiya uchun buzilgan yerlarning tasnifi

• **GOST 12.1.003-2014** Xavfsizlik standartlari tizimi. Shovqin. Umumiy xavfsizlik talablari.

- **SanPiN No. 0175-04** “Ish joylarida mehnat sharoitlarining shovqin va tebranish xavfini aniqlash va baholash”.
- **KMK 2.01.08-96** Shovqindan himoya qilish.
- **SanR&N No 0267-09** Turar-joy, jamoat, binolar va turar-joy binolari hududida qabul qilinadigan shovqinni ta'minlash uchun sanitariya me'yorlari va qoidalari.
- **SanPiN No. 0175-04** “Ish joylarida mehnat sharoitlarining shovqin va tebranish xavfini aniqlash va baholash”.
- **SanR&N No. 0269-09** Radiochastotalarning elektromagnit maydonlari manbalari bilan ishlashda sanitariya normalari va qoidalari.
- **SanR&N No. 0370-19** Aholi punktlarida radiotexnika inshootlarini joylashtirish va ulardan foydalanishning sanitariya normalari va qoidalari.
- **ShNK 3.01.01-03** Qurilish ishlab chiqarishni tashkil etish.
- **KMK 3.05.06-97.** Elektr qurilmalari.
- **KMK 3.01.07-98** Kapital ta'mirlashni loyihalash uchun turar-joy, jamoat va sanoat binolarini o'rganish uchun xavfsizlik qoidalari.
- **KMK 3.01.02-00** Qurilish jarayonida xavfsizlik.
- **SanR&N № 0289-10** Qurilish ishlab chiqarish va qurilish ishlarini tashkil etishda sanitariya qoidalari va gigiyena talablari.

4-jadval: Xalqaro konvensiyalar va shartnomalar

No.	Xalqaro konvensiyalar va shartnomalar	Ratifikatsiya sanasi	O'zbekiston uchun kuchga kirgan sana
1	Iqlim o'zgarishi bo'yicha BMT doiraviy konvensiyasi	1993-yil 20-iyun (qo'shilish)	1994-yil 21-mart
2	Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konvensiyasi uchun Kioto protokoli	1999-yil 20-oktyabr	2005-yil 16-fevral
3	Ozon qatlamini yemiruvchi moddalar bo'yicha Monreal protokoli (London, Kopengagen, Monreal tuzatishlari bilan)	1994-yil 18-may (vorislik) London - 01.05.1998; Kopengagen - 01.05.1998; Monreal - 07.09.2006.	1993-yil 18-may London - 08.09.1998; Kopengagen - 08.09.1998 1; Monreal - 29.01.2007.
4	Ozon qatlamini himoya qilish to'g'risidagi Vena konvensiyasi	1993-yil 18-may (vorislik)	1993-yil 18-may
5	Xalqaro ahamiyatga ega, ayniqsa suvda suzuvchi qushlarning yashash joylari bo'lgan suvli-botqoq joylar to'g'risidagi konvensiya (Ramsar konvensiyasi)	2001-yil 30-avgust (qo'shilish)	2002-yil 8-fevral
6	Birlashgan Millatlar Tashkilotining (Rio) Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiyasi	1995-yil 6-may (qo'shilish)	1995-yil 17-oktyabr
7	Yo'qolib ketish xavfi ostida turgan yovvoyi hayvonlar va o'simliklar turlari bilan xalqaro savdo qilish to'g'risida konvensiya	1997-yil 25-aprel (qo'shilish)	1997-yil 8-oktyabr

No.	Xalqaro konvensiyalar va shartnomalar	Ratifikatsiya sanasi	O'zbekiston uchun kuchga kirgan sana
8	Yovvoyi hayvonlarning ko'chib yuruvchi turlari to'g'risidagi konvensiya	1998-yil 1-may (qo'shilish)	1998-yil 1-sentyabr
9	Xavfli chiqindilarni chegaralararo tashish va yo'q qilib yuborish ustidan nazorat qilish to'g'risida Bazel konvensiyasi	1995- yil 22-dekabr (qo'shilish)	1996-yil 7-may
10	Birlashgan Millatlar Tashkilotining cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konvensiyasi	1995-yil 31-avgust	1996-yil 29-yanvar
11	Jahon madaniy va tabiiy merosni muhofaza qilish bo'yicha Parij konvensiyasi	1995-yil 22-dekabr	1996-yil 15-iyun
12	Birlashgan Millatlar Tashkilotining Transchegaraviy suv oqimlari va xalqaro ko'llarni muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risidagi konvensiyasi (UNECE suv konvensiyasi)	2007- yil 9-avgust (qo'shilish)	2007-yil 3-dekabr
13	Xalqaro suv oqimlaridan navigatsiyasiz foydalanish huquqi to'g'risidagi konvensiya	2007-yil 9-avgust (qo'shilish)	Hali kuchga kirmagan
14	YUNESKOning nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish bo'yicha xalqaro konvensiyasi	2008-yil 29-aprel	
15	Iqlim bo'yicha Parij konvensiyasi	2018-yil 2-oktyabr	
16	Organik ifloslantiruvchi moddalar haqidagi Stokgolm konvensiyasi	2019-yil 8-may	2019-yil 26-sentyabr
17	Biologik xilma-xillik haqidagi konvensiyaning bioxavfsizlik bo'yicha kartaxena protokoli	2019- yil 14-oktyabr	202-yil 23-yanvar
18	Karantin va o'simliklarni himoya qilish bo'yicha xalqaro konvensiya	1951-yil 6-dekabr	2020-yil 13-yanvar

2.2.Jahon bankining ekologik va ijtimoiy asoslari

“O'zbekistonning raqamli integratsiya” loyihasi Jahon banki krediti mablag'lari hisobidan amalga oshiriladi, bu loyiha Jahon bankining tegishli Ekologik va Ijtimoiy Standartlari (ESS) hamda O'zbekiston milliy qonunchiligiga mos kelishini talab qiladi. Agar talablar boshqacha bo'lsa, shulardan eng qat'iy bo'lgan talablarga rioya qilinishi kerak.

Loyihaning asosiy ekologik xavflari 2-komponentda taklif qilingan tadbirlar bilan bog'liq, bunda O'zbekiston bo'ylab viloyatlar va tumanlar markazlarida ITES markazlarini tashkil etish va jihozlash bo'yicha qurilish ishlari olib boriladi, buning uchun esa mavjud binolar ta'mirlanadi (serverlar, ma'lumotlarni saqlash uskunalari, quvvat va konditsioner/sovutish tizimlari kabi kichik ishlar va AT uskunalari yetkazib berishni o'z ichiga oladi), lekin yangi qurilish talab qilinmaydi. Xatarlar va ta'sirlar

O‘zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF vaqtinchalik bo‘lishi va yumshatish mumkin bo‘lishi kutilmoqda hamda ular kichik/o‘rta miqyosdagi qurilish ishlari bilan bog‘liq bo‘lganlarga xosdir.

Hozirgi vaqtda loyiha faoliyati yerni majburiy ravishda sotib olishni talab qilmaydi. 2-komponentga kelsak, yangi binolar quriladi va mavjud binolar faqat ta‘mirlash va qayta tiklashni talab qiladi yoki kerak bo‘lganda barcha hududlardagi mavjud binolar tanlanadi. Agar tayyorgarlik jarayonida yerni sotib olish zarurati paydo bo‘lsa, loyihaga sub-loyihalarni amalga oshirish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy ijtimoiy-iqtisodiy ta‘sirlarni to‘g‘ri aniqlash, bartaraf etish va yumshatish imkonini beradigan ko‘chirish siyosati asosi (RPF) ishlab chiqiladi, bu yerni majburiy ravishda egallab olish va keyinchalik zarar ko‘rgan oilalarni ko‘chirishni nazarda tutadi. Yerni sotib olishdan tashqari, boshqa ijtimoiy xavflar zaif guruhlarni ITES kompaniyalari bilan ishlash imkoniyatlaridan chiqarib tashlash va qurilish ishlari davomida SEA/SHning mumkin bo‘lgan hodisalarini o‘z ichiga oladi.

Ushbu standartlarni qo‘llash atrof-muhit va ijtimoiy xavflarni aniqlash va boshqarishga e‘tiborni qaratib, qarz oluvchilarni atrof-muhit va fuqarolar manfaati uchun kambag‘allikni kamaytirish va umumiy farovonlikni barqaror tarzda oshirish maqsadlarida qo‘llab-quvvatlaydi. Standartlar atrof-muhit va ijtimoiy barqarorlik bilan bog‘liq yaxshi xalqaro amaliyotga erishishda Qarz oluvchilarni qo‘llab-quvvatlash; qarz oluvchilarga milliy va xalqaro ekologik va ijtimoiy majburiyatlarini bajarishda yordam berish; kamsitmaslik, shaffoflik, ishtirok etish, javobgarlik va boshqaruvni kuchaytirish; va va manfaatdor tomonlarning doimiy ishtiroki orqali loyihalarning barqaror rivojlanish natijalarini oshirishga qaratilgan; ESSlarning umumiy ko‘rinishi va ularning O‘zbekistonning raqamli integratsiya loyihasiga tegishligi quyidagi 5-jadvalda keltirilgan.

5-jadval: Tegishli ekologik va ijtimoiy standartlarning qisqacha mazmuni

Ekologik va ijtimoiy standartlar (ESS)	Loyihaga tegishligi
ESS1. Atrof-muhit va ijtimoiy xavf va ta‘sirlarni baholash va boshqarish	Standart loyihaga tegishli. Loyiha ijobiy ekologik va ijtimoiy manfaatlarga olib kelishi mumkin bo‘lsa-da, qurilish ishlari natijasida yuzaga keladigan potensial ekologik va ijtimoiy xavflar va ta‘sirlar mavjud. ESMF Loyiha uchun ekologik va ijtimoiy xavf va ta‘sirlarni bartaraf etish va kamaytirish uchun amal qilinishi kerak bo‘lgan tamoyillar, qoidalar, yo‘riqnomalar va tartiblarni belgilab beruvchi tayyorlanadi. ESMFga asoslanib, atrof-muhit va ijtimoiy sohaga salbiy ta‘sirlarni bartaraf etish yoki ularni maqbul darajalarga kamaytirish uchun amalga oshirish jarayonida ko‘riladigan chora-tadbirlar batafsil tavsiflangan hududga xos Ekologik va ijtimoiy boshqaruv rejalari (ESMP) tayyorlanadi. ESMF tabaqalashtirilgan chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi, shuning uchun salbiy ta‘sirlar nomutanosib ravishda nochor yoki zaif odamlarga tushmaydi. U zarur hollarda milliy ekologik va ijtimoiy institutlar, tizimlar, qonunlar, qoidalar va tartiblardan foydalanadi. Shaxsiy investitsiyalar uchun ishlab chiqiladigan ESMPlar tegishli ravishda ta‘sirni yumshatish ierarxiyasini qo‘llash uchun ESMFda taqdim etilgan umumiy yumshatish choralaridan foydalanadi.
ESS2. Mehnat va mehnat sharoitlari	Loyiha bevosita va shartnoma asosidagi ishchilarni yollashini hisobga olgan holda ushbu standart loyihaga tegishlidir. Bevosita ishchilar loyiha bilan bog‘liq holda ishlash uchun bevosita mamlakat darajasidagi Loyihani amalga oshiruvchi tashkilot tomonidan jalb qilinadi. Shartnoma asosidagi ishchilar uchinchi shaxslar tomonidan yollangan Loyihada ishlaydi. Mehnat munosabatlari, bandlik qoidalari, mehnat salomatligi va xavfsizligi, ishchi kuchini himoya qilish, ishchilarning shikoyatlarini ko‘rib chiqish mexanizmi, pudratchi va subpudratchi xodimlariga qo‘yiladigan maxsus talablar milliy

	qonunchilik va ESS2 talablariga amal qiladi. Shunga ko'ra, ishchilar uchun Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmini o'z ichiga olgan Mehnatni boshqarish protseduralari (LMP) tayyorlanadi. Mehnatni boshqarish protseduralari Gruziya milliy qonunchiligi va ESS2 o'rtasidagi muvofiqlashtirish sohalari va bo'shliqlarni, ishga joylashish shartlari va talablarini, Mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik (OHS) talablarini va ushbu Loyihaga nisbatan qo'llaniladigan ta'sirlarni yumshatish choralarini belgilaydi.
ESS3 Resurslar samaradorligi, ifloslanishning oldini olish va boshqarish	Ushbu standart loyiha uchun tegishlidir, chunki u serverlar, ma'lumotlarni saqlash uskunalari, quvvat va konditsioner/sovutish tizimlari kabi ba'zi bir kichik ishlarni va IT-uskunalar bilan ta'minlashni nazarda tutadi, ammo bunda yangi qurilish talab qilinmaydi. 1-komponent bo'yicha konditsioner tizimlarida issiqxona gazlari va ozon qatlami uchun xavfsiz sovutgichdan foydalanish. Shu munosabat bilan, ESMF va sub-loyiha qurilishi ESMPlar quyidagilarni hal qiladi (i) umumiy yaxshi boshqaruvni o'rnatish va unga rioya qilish, (ii) emissiyalarni (shu jumladan chang, shovqin va boshqalar) nazorat qilish, va (iii) chiqindilarni to'g'ri boshqarish, shu jumladan xavfli, masalan, asbestni o'z ichiga olgan materiallar, shuningdek, elektron chiqindilar, maishiy qattiq va qurilish chiqindilarini boshqarish. Resurs samaradorligini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar (suv, energiya, qurilish materiallari) ESMFga kiritiladi va ma'lum bir sub-loyiha obyektlari uchun tayyorlangan tegishli ESMPlarda batafsilroq bayon qilinadi.
ESS4 Jamiyat salomatligi va xavfsizligi	Ushbu standart loyihaga tegishli. Sub-loyihalar faoliyatining bir qismi sifatida binolarni qayta jihozlash/ta'mirlash vaqtida jamiyat salomatligi va xavfsizligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xavflar qurilish shovqini va havo sifati, transport va harakatni boshqarish va chiqindilarni boshqarish, shu jumladan xavfli chiqindilarni o'z ichiga oladi. Ishchi kuchining keng ko'lamli oqimi va ishchilarni joylashtirish kutilmaydi. ESMF, qurilish ESMPlari va SEP manfaatdor tomonlarni va rehabilitatsiyalarning jamiyat salomatligi va xavfsizligiga ehtimoliy ta'sirini, shuningdek, yumshatish choralarini, monitoring va hisobot talablarini aniqlaydi. Sayt uchun maxsus qurilish ESMPlari (masalan, transport va harakatni boshqarish rejasi) ta'lim dasturlari, tegishli manfaatdor tomonlarni jalb qilish bo'yicha tadbirlar va xavf darajasiga qarab obyekt xavfsizligi xabardorligi va kirish cheklovlariga qo'shimcha ravishda jamoa a'zolari va binolardagi xodimlarning bezovtalanishiga qaratilgan chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Pudratchilar mahalliy hamjamiyatlarni loyihani amalga oshirish jadvali, kutilayotgan ta'sirlar va ular uchun qiziq bo'lgan boshqa masalalar to'g'risida xabardor qilib turadigan va ulardan shikoyatlar yoki fikr-mulohazalarni qabul qiladigan mas'ul shaxsni tayinlashlari shart. Pudratchilar odob-axloq qoidalarini (CoC) amalga oshirishlari va o'z xodimlarini SEA/SHni taqiqlash bo'yicha o'qitishlari kerak. Manfaatdor tomonlarni jalb qilish faoliyatining bir qismi sifatida hamjamiyatlar loyiha CoC va SEA/SH holatlari haqida xabar berishlari mumkin bo'lgan kanallar haqida xabardor qilinadi.

<p>ESS5 Yerni olib qo'yish, yerdan foydalanishni cheklash va majburiy ko'chirish</p>	<p>Ushbu standart tegishli emas, chunki loyiha faoliyati yer sotib olishni talab qilmaydi. Bunday mexanizmning imkoniyatlari va ko'lami hozircha ma'lum emas, va agar tayyorgarlik jarayonida yer sotib olish imkoniyati paydo bo'lsa, loyihaga salbiy ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlarni to'g'ri aniqlash, bartaraf etish va yumshatish imkonini berish uchun Ko'chirish siyosati asosi (RPF) tayyorlanadi, maslahat qilinadi va oshkor qilinadi.</p>
<p>ESS7: Mahalliy xalqlar/Saxaradan janubiy Afrikadagi tarixan kam xizmat ko'rsatuvchi an'anaviy mahalliy jamoalar</p>	<p>ESS6 loyihaga tegishli. Aksariyat tadbirlar aholi punktlarida/yaqin joyda bo'lishi mumkinligi sababli, taklif qilinayotgan jismoniy aralashuvlarning cheklanganligi sababli Loyiha bioxilma-xillik, muhim yashash joylari yoki tirik tabiiy resurslarni boshqarishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi kutilmaydi. Shunga qaramay, ESMF qo'riqlanadigan hududlarga yaqin bo'lgan hududlarda bioxilma-xillik va tirik tabiiy resurslar muammolari bilan shug'ullanadi. ESMF qo'riqlanadigan hududlar, muhim yashash joylari, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarning mavjudligi va boshqalar bo'yicha milliy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. ESMF sub-loyihalarni tanlash mezonlari ko'ndalang qo'riqlanadigan hududlarda yoki muhim yashash joylarida joylashgan sub-loyihalarni istisno qiladi, shuningdek, istisno etilmagan tabiiy yashash joylariga yaqin yoki ular ichida sub-loyihalar uchun Biologik xilma-xillikni dastlabki baholashni o'tkazish maqsadida mezon va ko'rsatmalar beradi.</p>
<p>ESS7: Mahalliy xalqlar/Saxaradan janubiy Afrikadagi tarixan kam xizmat ko'rsatuvchi an'anaviy mahalliy jamoalar</p>	<p>Ushbu standart loyihaga taalluqli emas, chunki O'zbekistonda tub aholi istiqomat qilmasligi ma'lum.</p>
<p>ESS8 Madaniy meros</p>	<p>Ushbu standart loyihaga tegishli emas. Ehtiyot chorasi sifatida, arxeologik merosni himoya qilish uchun tasodifiy topilmalarda qo'llaniladigan protseduralar ushbu ESMFda qamrab olingan (7-ilova).</p>
<p>ESS9: Moliyaviy vositachilar</p>	<p>Ushbu standart tegishli emas, chunki Loyihada moliyaviy vositachilar ishtirok etmaydi.</p>
<p>10. Manfaatdor tomonlarni jalb qilish and ma'lumotni oshkor qilish</p>	<p>Standart tegishlidir. IT Park Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasini (SEP) va loyiha bo'yicha shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmini (GRM) tayyorladi. Ushbu hujjat va boshqa himoya vositalari (LMP, RPF, ESMF) oshkor qilinadi va tegishli manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashuvlar o'tkaziladi. Manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik loyihaning butun muddati davomida davom etadi va agar kerak bo'lsa, SEP yangilanishi mumkin.</p>

6-jadval: Jahon bankining himoya choralari talablari va O'zbekiston milliy ekologik qonunchiligi o'rtasidagi qiyosiy jadval

No.	Aspekt	Jahon banki	O'zbekiston milliy qonunchiligi	Uyg'unlashtirilgan ramka
Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha talablar				
1	Atrof-muhitni muhofaza qilish siyosati va qoidalari	Jahon bankining 10 ta asosiy ekologik va ijtimoiy tamoyillari va Jahon banki guruhining Atrof-muhit, salomatlik va xavfsizlik bo'yicha umumiy ko'rsatmalari (EHS) mavjud.	O'zbekistonda atrof-muhitni baholash va ruxsat berish tartibi quyidagi qonunlar va me'yoriy hujjatlarda belgilangan: (i) Tabiatni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun (1992-yil); (ii) Ekologik ekspertiza to'g'risidagi qonun (2000-yil) va (iii) “Atrof-muhitga ta'sirni baholash mexanizmini yanada takomillashtirish to'g'risida” gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 541-son, 07.09.2020. Atrof-muhit qonunchiligi bazasini 100 dan ortiq qonunlar, qonunosti hujjatlari va boshqa normativ hujjatlar, jumladan, sanitariya normalari va qoidalari, standartlar va boshqalar tashkil etadi.	Aksariyat hollarda atrof-muhit sifati bo'yicha milliy talablar va standartlar Jahon banki EHC standartlariga mos keladi. Biroq, milliy va Jahon bankining talablari va standartlari boshqacha bo'lsa, ba'zi parametrlar mavjud. Bunday hollarda qattiqroq bo'lgani loyiha uchun qo'llaniladi.
2	Skrining va toifalarga ajratish	JB loyihani saralash va toifalarga ajratishni loyihani tayyorlashning dastlabki bosqichida, buning uchun etarli ma'lumot mavjud bo'lganda amalga oshiradi.	O'zbekistonda atrof-muhitga ta'sirni baholash tizimi “Ekologik ekspertiza to'g'risida”gi 73-II-sonli Qonuni va “Atrof-muhitga ta'sirni baholash mexanizmini yanada takomillashtirish to'g'risida”gi 07.09.2020-yildagi	JB va O'zbekiston loyihalarini toifalash quyidagi tamoyilni qabul qilish orqali muvofiqlashtirilishi mumkin:

No.	Aspekt	Jahon banki	O'zbekiston milliy qonunchiligi	Uyg'unlashtirilgan ramka											
		<p>Agar Jahon banki va milliy toifalash talablari farq qilsa, eng qattiqroq bo'lgan talablar qo'llaniladi. Bu, asosan, "O'rtacha xavf" toifasidagi sub-loyihalar to'g'risida qaror qabul qilish holatlariga taalluqlidir – atrof-muhitni baholash milliy qonunchiligi kichik miqyosdagi faoliyatga, shu jumladan turli binolarni qurish va rehabilitatsiya qilishga taalluqli emas. Bunday hollarda mijoz JB mezonlarini qo'llaydi.</p> <p>Yuqori xavf, jiddiy xavf, o'rtacha xavf yoki past xavf toifalariga bo'linish.</p> <p>Loyihaning toifaga bo'linishi joylashuvga bog'liq. Loyihani I toifaga kiritish to'g'risida qaror qabul qilishda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan bir nechta joylar mavjud: sezgir va qimmatli ekotizimlar ichida yoki yaqinida, arxeologik merosda, aholi zich joylashgan hududlarda va boshqalar.</p>	<p>541-sonli VM qarori tomonidan tartibga solingan Davlat ekologik ekspertizasiga asoslanadi.</p> <p>Loyihaning toifasi Vazirlar Mahkamasining 541-son qaroriga 1-ilovaga muvofiq belgilangan.</p> <p>Nizom rivojlanish uchun 4 toifani nazarda tutadi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • I toifa (yuqori xavf), • II toifa (o'rta xavf), • III toifa (past xavf), • IV toifa (mahalliy ta'sir). <p>Ushbu ro'yxatga kiritilmagan davlat ekologik ekspertizadan o'tkazilishi lozim bo'lgan faoliyat turlari Ekologiya davlat qo'mitasi huzuridagi Ekspertlar kengashi tomonidan taqdim etilgan materiallar asosida yoki dala tadqiqotlari natijalariga ko'ra ushbu faoliyat turining toifalari bo'yicha belgilanadi.</p> <p>Agar bitta buyurtmachi tomonidan davlat ekologik ekspertizasini o'tkazish uchun taqdim etilgan materiallar murakkab bo'lsa va atrof-muhitga ta'sir etuvchi turli</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="1592 296 1839 363">JB</th> <th data-bbox="1839 296 2085 363">O'zbekiston</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="1592 363 1839 464">Yuqori darajadagi xavf toifasi</td> <td data-bbox="1839 363 2085 464">I toifa</td> </tr> <tr> <td data-bbox="1592 464 1839 600">Sezilarli darajadagi xavf toifasi</td> <td data-bbox="1839 464 2085 600">II toifa</td> </tr> <tr> <td data-bbox="1592 600 1839 735">O'rtacha darajadagi xavf toifasi</td> <td data-bbox="1839 600 2085 735">III toifa</td> </tr> <tr> <td data-bbox="1592 735 1839 836">Past darajadagi xavf toifasi</td> <td data-bbox="1839 735 2085 836">IV toifa</td> </tr> </tbody> </table>	JB	O'zbekiston	Yuqori darajadagi xavf toifasi	I toifa	Sezilarli darajadagi xavf toifasi	II toifa	O'rtacha darajadagi xavf toifasi	III toifa	Past darajadagi xavf toifasi	IV toifa	<p>Barcha potensial sub-loyihalar joyida nozik hududlarga nisbatan ko'rib chiqiladi. Bunday holda, JB toifalari qo'llaniladi.</p>
JB	O'zbekiston														
Yuqori darajadagi xavf toifasi	I toifa														
Sezilarli darajadagi xavf toifasi	II toifa														
O'rtacha darajadagi xavf toifasi	III toifa														
Past darajadagi xavf toifasi	IV toifa														

No.	Aspekt	Jahon banki	O'zbekiston milliy qonunchiligi	Uyg'unlashtirilgan ramka
			toifadagi bir nechta obyektlardan iborat bo'lsa hamda bir ishlab chiqarish zonasida joylashgan bo'lsa, ularning atrof-muhitga ta'siri eng yuqori toifa bo'yicha aniqlanadi.	
3	Atrof-muhitga ta'sirni baholash hisoboti	<p>“Yuqori xavf” toifasidagi sub-loyihalar bo'yicha atrof-muhitga ta'sirni baholash jarayonlari hisoboti quyidagi boblarni o'z ichiga oladi: (i) Umumiy ma'lumot, (ii) Siyosat, huquqiy va ma'muriy asos, (iii) Loyiha tavsifi, (iv) Boshlang'ich ma'lumotlar, (v) Atrof-muhitga ta'siri, muqobil variantlarni tahlil qilish va (vi) Atrof-muhitni boshqarish rejasi. Jamoatchilik bilan maslahatlashuvlar to'g'risidagi ma'lumotlar Ilovalarda keltirilgan.</p> <p>"Juda katta xavf" toifasidagi sub-loyiha uchun Atrof-muhitni baholash va hisobotning ko'lami "Yuqori xavf" toifasidagi sub-loyihalarga qaraganda tor bo'lishi kerak.</p>	<p>Vazirlar Mahkamasining 541-son qarori bilan I-III toifadagi loyihalar bo'yicha Atrof-muhitga ta'sirni baholash hisobotining mazmuni belgilandi. Hisobot quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:</p> <p>(i) asosiy ma'lumotlar, (ii) loyiha tavsifi, (iii) kutilayotgan ekologik ta'sirlar, (iv) chiqindilarni boshqarish, (v) favqulodda vaziyatlarni tahlil qilish, va (vi) va loyihani amalga oshirish tufayli kutilayotgan o'zgarishlar. Amaldagi qonunlar va qoidalar to'g'risidagi ma'lumotlar odatda "Kirish" qismida keltiriladi. IV toifadagi loyihalar uchun Atrof-muhitga ta'sirni baholash hisoboti so'rovnoma shaklida soddalashtirilgan.</p>	Ushbu loyiha doirasidagi “Juda katta xavf” toifasidagi sub-loyihalar uchun tayyorlangan EISA milliy talablarga muvofiq ishlab chiqilishi, Jahon bankining ushbu ESMF hujjatida taqdim etilgan talablari va Jahon bankining jamoatchilikni oshkor qilish talablari bo'yicha ma'lumotlari bilan bajarilishi kerak.
4	ESMP	ESMP tayyorlanishi va tavsiya etilgan yumshatish tadbirlari bilan bir qatorda monitoring	Atrof-muhitni baholash bo'yicha milliy qonunchilik yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ta'sirlarni	Sub-loyihalarni saralash natijalari asosida ESMP, ESMP nazorat ro'yxati ishlab chiqiladi.

No.	Aspekt	Jahon banki	O'zbekiston milliy qonunchiligi	Uyg'unlashtirilgan ramka
		rejasi va hisobot talablarini, ESMPni amalga oshirish bo'yicha institutsional tadbirlarni belgilashi kerak. Kam ta'sirga ega bo'lgan "Juda katta xavf" toifasidagi sub-loyihalar uchun ESMP nazorat ro'yxati to'ldirilishi kerak.	aniqlashni talab qiladi, lekin u alohida EMP yoki boshqa atrof-muhit hujjatlari/rejalari/nazorat ro'yxatlarini tayyorlashni talab qilmaydi. Monitoring parametrlari va joylashuvi aniqlangan holda atrof-muhit monitoringi bo'yicha talablar mavjud emas.	

2.3.O‘zbekiston milliy ijtimoiy siyosati

O‘zbekiston Respublikasining 2016-yil 22-sentabrdagi “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida”gi O‘RQ-410-sonli qonuni. Ushbu Qonunning maqsadi mehnatni muhofaza qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida ushbu Qonun va boshqa qonun hujjatlaridan iborat. Agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O‘zbekiston Respublikasining mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llaniladi. Ushbu Qonun quyidagilarga nisbatan qo‘llaniladi:

- korxonalar, muassasalar va tashkilotlar (keyingi o‘rinlarda tashkilotlar deb yuritiladi), shuningdek, yakka tartibdagi ish beruvchilar bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan xodimlar.
- oliy o‘quv yurtlari talabalari, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalari talabalari, ishlab chiqarish amaliyotidan o‘tayotgan boshqa ta’lim muassasalari talabalari.
- tashkilotlarga ishga qabul qilingan harbiy xizmatchilar.
- muqobil xizmatni o‘tayotgan fuqarolar.
- jazoni ijro etish muassasalari tomonidan belgilangan tashkilotlarda ishlagan davrida sud hukmi bilan jazoni o‘tayotgan shaxslar, shuningdek, ma’muriy qamoqqa olish tarzidagi ma’muriy jazoga tortilgan shaxslar, mehnatning boshqa turlari, shu jumladan jamiyat va davlat manfaatlarini ko‘zlab tashkil etilgan ishlar bilan shug‘ullanuvchi shaxslar.

O‘zbekiston Respublikasining 2017-yil 11-sentabrdagi “Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-445-sonli Qonuni. Mazkur Qonunning maqsadi jismoniy va yuridik shaxslarning davlat organlari va davlat muassasalariga, shuningdek ularning mansabdor shaxslariga murojaatlari sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Ushbu Qonun davlat ishtirokidagi tashkilotlarga, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga ham tatbiq etiladi.

O‘zbekiston Respublikasining qonuni 1997-yil 24-apreldagi “Axborot olish kafolatlari va erkinligi to‘g‘risida”gi 400-I -sonli qonuni har kimning erkin va to‘siqsiz axborot izlash, olish, tadqiq etish, uzatish va tarqatish konstitutsiyaviy huquqini amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga soladi.

O‘zbekiston Respublikasining 2002-yil 12-dekabrdagi "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida"gi 439-II-sonli qonuni. Ushbu Qonunning asosiy maqsadlari axborot erkinligi tamoyillari va kafolatlariga rioya etilishini ta’minlash, har kimning axborotni izlash, olish, tadqiq qilish, tarqatish, foydalanish va saqlash huquqini amalga oshirish, shuningdek, shaxs, jamiyat va davlatning axborot va axborot xavfsizligini erkin va to‘siqsiz himoya qilishni ta’minlashdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 3-dekabrdagi “Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida”gi 378-sonli qonuni O‘zbekistonda shikoyatlarni ko‘rib chiqish tartibini boshqaradi. Ushbu Qonun davlat organlarini murojaatlarni ko‘rib chiqish majburiyatini yuklaydi va ishni ko‘rib chiqish uchun aniq asoslarni beradi. Murojaatlar arizalar, takliflar va shikoyatlar ko‘rinishida bo‘lishi va uchta shaklda: og‘zaki, yozma va raqamli shaklda berilishi mumkin. Ariza yoki shikoyat masalani mohiyati bo‘yicha hal etishi shart bo‘lgan davlat organiga kelib tushgan kundan e’tiboran o‘n besh kun ichida ko‘rib chiqiladi, shuningdek, qo‘shimcha o‘rganish va (yoki) tekshirishni talab qilish, qo‘shimcha hujjatlarni so‘rash - bir oygacha vaqtni talab qiladi. Milliy qonunchilikka muvofiq hech qanday loyihaga xos shikoyatlarni ko‘rib chiqish mexanizmi kafolatlanmagan. Lekin quyidagilarga murojaat qilishga ruxsat beriladi: a) kelishuv komissiyasi; b) Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi mehnat inspeksiyasi; va c) sud

O‘zbekistonning xalqaro reytinglardagi o‘rinlari, shuningdek, ularning ayrimlarida mamlakatning yo‘qligi institutsional bazani modernizatsiya qilish, jumladan, qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha ishlarni yanada amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi.

Mamlakatda ITES rivojlanishini rag'batlantirish bo'yicha qonunchilikning rivojlanish darajasini aniqlash va amalga oshiriladigan ishlar ko'lamini aniqlash maqsadida milliy normativ-huquqiy bazani o'rganish amalga oshirildi. Jamlanma tahlil quyidagi jadvalda keltirilgan (1-ilova).

1-ilova. O'zbekiston Respublikasining mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish sohasidagi qonunchiligining jamlanma tahlili

№	Nomi	Turi	Yortilgan masalalar	Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasidagi havola
1. Bandlik sohasi				
1.1.	O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi	Qonun hujjatlari	Barcha mulkchilik shaklidagi korxonalar, muassasalar, tashkilotlarda mehnat shartnomasi (kontrakt) bo'yicha ishlovchi shaxslarning, shuningdek, ayrim fuqarolarning mehnat munosabatlarini tartibga solish.	https://lex.uz/docs/145261
1.2.	O'zbekiston Respublikasining "Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida"gi qonuni, 2020-yil 20-oktabrda, O'RQ-642-son.	Qonun hujjatlari	Bandlik sohasidagi munosabatlarni tartibga solish	https://lex.uz/docs/5055696
1.3.	O'zbekiston Respublikasining "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi qonuni, 2016-yil 22-sentabr, O'RQ-410-son	Qonun hujjatlari	Mehnatni muhofaza qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solish	https://lex.uz/docs/3031429

1.6.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ishchi kasblar bo'yicha kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori 08.06.2021-yil, PQ-5140-son	Qonun bo'yicha/ Qonundan tashqari hujjat bo'yicha	"Ishga marhamat" monomarkazlari va kasb-hunar ta'limi markazlarini tashkil etish masalalari	https://lex.uz/docs/5449380
1.7.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kambag'al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o'qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta'minlashga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori, 2020-yil 11-avgust, PQ-4804-son	Qonun bo'yicha/ Qonundan tashqari hujjat bo'yicha	"Ishga marhamat" monomarkazlari va kasb-hunar ta'limi markazlarini tashkil etish masalalari	https://lex.uz/docs/4945780
1.8.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yagona milliy mehnat tizimi" idoralararo dasturiy-apparat kompleksini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, 2019-yil 31-oktyabr, PQ-4502-son.	Qonun bo'yicha/ Qonundan tashqari hujjat bo'yicha	"Yagona milliy mehnat tizimi" idoralararo apparat-dasturiy kompleksini ("ENST" MAPK) amalga oshirish, asosiy funksiyalari va vazifalari to'g'risida	https://lex.uz/docs/4574234
1.9.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi hududida xorijiy davlatlarning malakali mutaxassislari tomonidan mehnat faoliyatini amalga oshirishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2018-yil 7-noyabr, PQ-4008-son.	Qonun bo'yicha/ Qonundan tashqari hujjat bo'yicha	Malakali xorijiy mutaxassislarni jalb qilish masalalarini soddalashtirish chora-tadbirlari	https://lex.uz/docs/4045563

1.10.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mehnat organlari tuzilmasini takomillashtirish va fuqarolarning mehnat huquqlarini himoya qilish va mehnatni muhofaza qilish tizimini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori, 2018-yil 20-avgust, PQ-3913-son	Qonun bo'yicha/ Qonundan tashqari hujjat bo'yicha	Davlat mehnat inspeksiyasini tashkil etish va uning asosiy vazifalari to'g'risida	https://lex.uz/ru/docs/4213624
-------	---	--	---	---

2.4. Institutsional asos

Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi ("Goskomekologiya") ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va takror ishlab chiqarish sohasidagi davlat boshqaruvi organi hisoblanadi.

Qo'mita faoliyati Prezidentning 2017-yil 21-apreldagi "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5024-sonli farmoni bilan tartibga solinadi.

"Goskomekologiya" ning tuzilmasi Toshkent shahridagi markaziy organ shaklida bo'lib, ilmiy-texnikaviy ta'minotni ta'minlovchi hududiy bo'limlar va idoralarga ega. Mintaqaviy atrof-muhitni muhofaza qilish organlari "Goskomekologiya" ga o'xshash tuzilgan.

O'zbekiston Respublikasining atrof-muhit masalalari bilan shug'ullanuvchi boshqa davlat organlariga quyidagilar kiradi:

- Suv xo'jaligi vazirligi;
- Geologiya va mineral resurslar davlat qo'mitasi (yoki Goskomekologiya);
- Gidrometeorologiya xizmati markazi (yoki O'zgidromet);
- Sog'liqni saqlash vazirligi (yoki O'zR SSV);
- Sanoatda, konchilikda va kommunal-maishiy sektorda ishlarning bexatar olib borilishini nazorat qilish davlat inspeksiyasi (yoki Sanoatgeokonteksnazorat);
- Madaniyat vazirligi;
- Favqulodda vaziyatlar vazirligi va boshqalar.

Suv xo'jaligi vazirligi O'zbekiston Respublikasi hududida turli foydalanuvchilar o'rtasida suv taqsimoti va suv xo'jaligi obyektlarining monitoringi uchun javobgardir. Suvni muvofiqlashtirish bo'yicha Davlatlararo komissiyasi (ICWC) tomonidan taqdim etilgan prognoz va limitlar asosida ichimlik suvi ta'minoti tarmog'iga ustuvorlik berilgan holda suv foydalanuvchilar o'rtasida taqsimlanadi.

Geologiya va mineral resurslar davlat qo'mitasi: (i) qo'shni davlatlarning geologik qidiruv xizmatlari bilan birgalikda transchegaraviy hududlarda radioaktiv va zaharli ifloslanish o'choqlarini aniqlash va o'rganish bo'yicha ishlarni amalga oshiradi, alohida xavfli zonalar va uchastkalarni aks ettiruvchi geologik xaritalar va atlaslarni tayyorlaydi; (ii) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda geologik va mineralogik obyektlarni, shuningdek er osti suvlarini ifloslanish va qurib ketishdan muhofaza qilish ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Gidrometeorologiya xizmati markazi davlat gidrometeorologiya ma'lumotlar jamg'armasini, atrof-muhitning ifloslanishi to'g'risidagi ma'lumotlar davlat fondini, yer usti suvlarining davlat hisobi, havo, tuproq, yer usti suvlarini tizimli kuzatish, shuningdek halokatli gidrometeorologik hodisalarning shakllanishi va rivojlanishini tashkil etadi va yuritadi

Sog‘liqni saqlash vazirligi – sanitariya qoidalari, qoidalar va gigiyena me‘yorlarini ishlab chiqadi va tasdiqlaydi, ularga rioya etilishi ustidan davlat sanitariya nazoratini, shuningdek, idoraviy bo‘ysunishidan qat’i nazar, sanitariya-epidemiologiya xizmatlarining ishiga uslubiy nazoratni amalga oshiradi.

O‘zbekiston Respublikasi sanoatda, konchilikda va kommunal-maishiy sektorda ishlarning bexatar olib borilishini nazorat qilish davlat inspeksiyasi – O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi bilan hamkorlikda ish olib boradi hamda geologik qidiruv, yer osti boyliklaridan foydalanish va muhofaza qilish sohasida nazoratni amalga oshiradi.

Madaniyat vazirligi – O‘zbekiston Respublikasi Hukumatining madaniyat, san‘at, kinematografiya, arxivlar va xalqaro masalalarda davlat siyosati uchun mas‘ul organdir.

3. EKOLOGIK VA IJTIMOIIY DASTLABKI TAHLIL

3.1. Atrof-muhit bo‘yicha dastlabki tahlil

3.1.1. Joylashuv va o‘lchamlar

FS ma‘lumotlariga ko‘ra, loyiha butun respublika, barcha viloyatlar va Qoraqalpog‘iston Respublikasida amalga oshiriladi. Ushbu bob mamlakatning umumiy geografik va iqlimiy kuzatuvini taqdim etadi.

Geografik joylashuvi va ma‘muriy tuzilishi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyoda (1-rasm) Amudaryo va Sirdaryo suv havzalarida joylashgan bo‘lib, 448,97 ming kv.km maydonni egallaydi⁴. U shimoli-sharqda Qozog‘iston Respublikasi, sharq va janubi-sharqda Qirg‘iziston, Tojikiston, g‘arbda Turkmaniston bilan chegaradosh, shuningdek, janubda Afg‘oniston bilan qisqa chegaradosh. Davlat chegarasining umumiy uzunligi 7 090,12 km. Afg‘oniston bilan chegarasi 143 km, Qozog‘iston bilan - 2,356,31 km, Qirg‘iziston bilan - 1,476,12 km, Tojikiston bilan - 1,283,2 km va Turkmaniston bilan - 1,831,49 km.

1-rasm: O‘zbekiston Respublikasining Markaziy Osiyodagi joylashuvi xaritasi

⁴ <https://constitution.uz/en/pages/aboutUzbekistan>

O‘zbekiston ma’muriy jihatdan 12 ta viloyat va Qoraqalpog‘iston Respublikasiga bo‘lingan. Qoraqalpog‘iston avtonom respublikadir. O‘zbekistonda 100 000 dan ortiq aholiga ega 17 ta shahar va bir milliondan ortiq aholiga ega 1 ta shahar mavjud. Poytaxti - Toshkent shahri. Viloyatlar: Andijon, Buxoro, Jizzax, Qashqadaryo, Navoiy, Namangan, Samarqand, Sirdaryo, Surxondaryo, Toshkent, Farg‘ona, Xorazm (2-rasm).

Uzbekistan

2-rasm: O‘zbekiston Respublikasi viloyatlari

Har bir viloyatning qisqacha tavsifi 7-jadvalda keltirilgan.

7-jadval: O‘zbekiston viloyatlari haqida umumiy ma'lumot

Viloyatlar nomi	Qisqacha tavsif
Toshkent	Toshkent O‘zbekistonning shimoli-sharqida, Tyan-Shan tog‘ tizmasining g‘arbiy yon bag‘irlari va Sirdaryo oralig‘ida joylashgan. Toshkent viloyatining umumiy maydoni 20 800 kvadrat kilometrni tashkil etadi. Iqlimi keskin kontinental, qishi yumshoq nam, yozi issiq quruq. Viloyat aholisi 2 977 000 kishini tashkil qiladi. Viloyat 15 ma’muriy tumanga bo‘lingan. Toshkent viloyatining ma’muriy markazi bo‘lib, 2 millionga yaqin aholi istiqomat qiladi. Viloyat 16 ta shahardan iborat. Eng yirik shaharlari - Angren, Olmaliq, Ohangaron, Bekobod, Chirchiq, Yangiobod va Yangiyo‘l. Shuningdek, 17 ta kichik shahar va aholi punktlari mavjud. Viloyat ko‘mir, mis, molibden, rux, oltin, kumush, nodir metallar va boshqalarga boy.

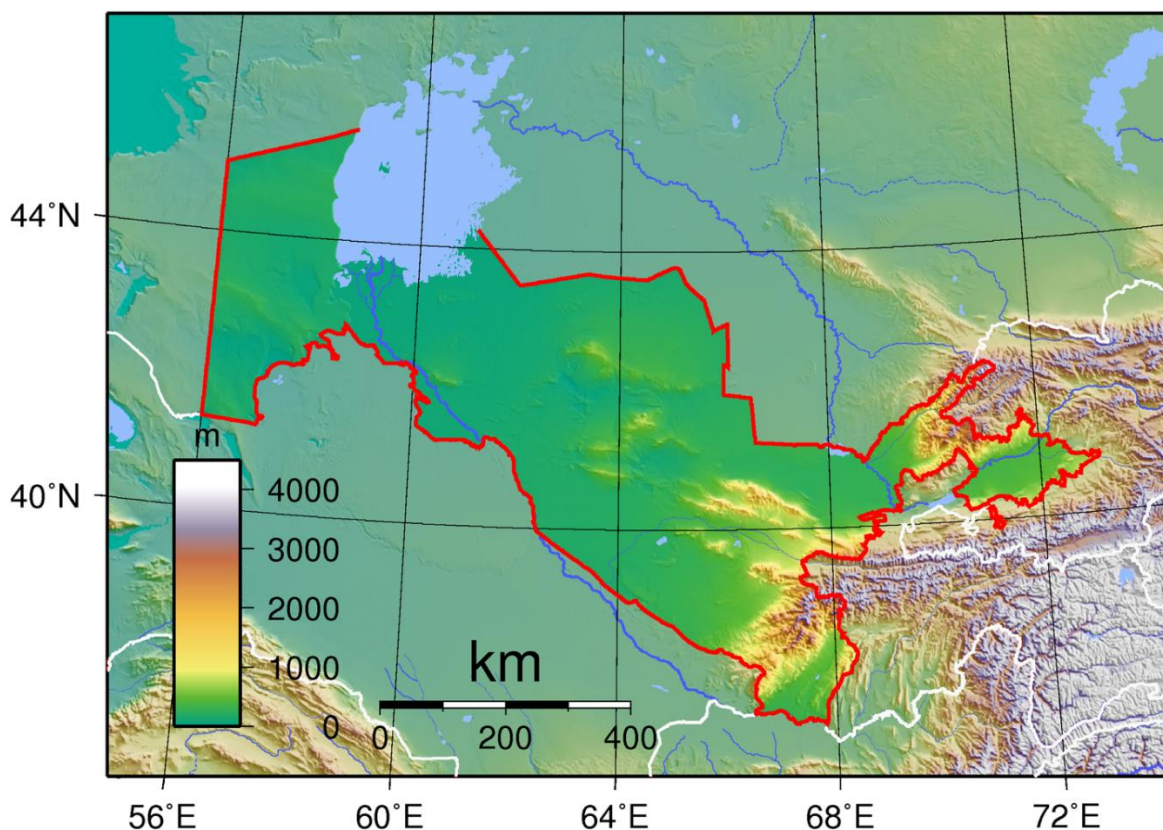
Viloyatlar nomi	Qisqacha tavsif
Andijon	Andijon Farg'ona vodiysining sharqiy qismida joylashgan. Umumiy maydoni 4300 kvadrat kilometr. Iqlimi keskin kontinental bo'lib, qish va yoz haroratlari keskin farq qiladi. Viloyat aholisi 3 322 800 kishini tashkil qiladi. Viloyatda 14 ta ma'muriy tuman mavjud. 303 000 aholi istiqomat qiladigan Andijon viloyatining ma'muriy markazi hisoblanadi. Asaka, Shahrixon, Xonobod va Qorasuv viloyatning boshqa yirik shaharlaridir. Mintaqaning tabiiy boyliklariga neft, ozokerit va boshqa mineral resurslar kiradi. Viloyatda bugungi kunda 85 qo'shma korxonalar ro'yxatga olingan.
Farg'ona	Farg'ona viloyati Farg'ona vodiysining janubiy qismida, Qozog'iston bilan chegarada joylashgan. Umumiy maydoni 6 760 kvadrat kilometrni tashkil etadi. Iqlimi keskin kontinental, qishi yumshoq va yozi juda issiq. Farg'onada 3 976 500 kishi istiqomat qiladi, bu respublikada eng ko'pdir. Qishloq joylarda aholining qariyb 70,7 foizi istiqomat qiladi. Viloyat ma'muriy-hududiy jihatdan 15 ta ma'muriy tumanga bo'lingan. 214 000 aholi istiqomat qiladigan Farg'ona shahri ma'muriy shtab vazifasini o'taydi. Qo'qon, Quva, Quvasoy, Marg'ilon va Rishton boshqa yirik shaharlaridir.
Namangan	Namangan viloyati Farg'ona vodiysining shimoli-sharqiy qismida joylashgan. Namangan viloyati 7440 kvadrat kilometr maydonni egallaydi. Iqlimi kontinental, yozi quruq, qishi yumshoq nam. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Aholishunoslik bo'limi ma'lumotlariga ko'ra, mintaqada 2 931 100 kishi istiqomat qiladi, aholining 62,3 foizi qishloqlarda istiqomat qiladi. Viloyat ma'muriy-hududiy jihatdan 13 ta ma'muriy tumanga bo'lingan. Namangan tumandagi eng gavjum shahar bo'lib, 341 000 kishi istiqomat qiladi. Boshqa yirik shaharlar qatoriga Kosonsoy, Pop, Uchqo'rg'on va Chust kiradi, ularning barchasi viloyatning shimoliy qismida joylashgan.
Sirdaryo	Sirdaryo viloyati O'zbekistonning markaziy viloyatida, Sirdaryoning chap qirg'og'ida joylashgan. Viloyatning umumiy yer maydoni 4280 kv.km bo'lib, yil davomida qurg'oqchilikli kontinental iqlimga ega. Viloyatda jami 829 900 kishi istiqomat qiladi. Sirdaryo viloyati 8 ma'muriy tumanga bo'lingan, markazi Guliston shahri. Guliston shahrida 54000 kishi istiqomat qiladi. Boshqa muhim shahar va shaharlarga Baxt, Sirdaryo, Shirin va Yangiyer kiradi.
Jizzax	Jizzax viloyati O'zbekiston Respublikasining markaziy qismida joylashgan. Umumiy maydoni 21 210 kv.km. Iqlimi keskin kontinental, yozi quruq issiq, qishi nisbatan yumshoq. Aholisi 1 443 400 kishi, o'rtacha zichligi 1 kv.km ga 68 kishi. Viloyat 12 ma'muriy tumanga bo'lingan. Jizzax shahri viloyatning ma'muriy markazi. Poytaxt aholisi 127 200 nafarni tashkil qiladi. Boshqa muhim shaharlar: Gagarin, G'allioral, Paxtakor, Do'stlik, Marjonbulok. Jizzax viloyatida 34 qo'shma korxonalar tashkil etilgan. Viloyat asosan agrar hudud hisoblanadi. Eng muhim mahsulotlar paxta va bug'doydir. O'n minglab gektar ekinsiz yerlardan qishloq xo'jaligi maqsadlarida foydalaniladi.
Samarqand	Samarqand viloyati O'zbekistonning markazida joylashgan. Samarqand viloyatining umumiy maydoni 16 770 kv.km. Iqlimi kontinental va quruq. Aholisi 4 031 300 kishini tashkil etadi, 65% dan ortig'i qishloq joylarda yashaydi. Viloyat 14 ma'muriy tumandan iborat bo'lib, aholi zichligi – 1 kv.km ga 240 kishi. Viloyatning ma'muriy markazi Samarqand shahri bo'lib, 368 000 kishi istiqomat qiladi. Boshqa asosiy shaharlari: Kattaqo'rg'on, Nurota, Urgut, Juma va Oqtosh.

Viloyatlar nomi	Qisqacha tavsif
Qashqadaryo	Qashqadaryo viloyati O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan. Qashqadaryo viloyati Qashqadaryo havzasida Pomir, Oloy tog'larining g'arbiy yon bag'rida joylashgan. Viloyatning maydoni 28 570 kv.km. Iqlimi kontinental, quruq, ba'zi joylarda subtropik. Viloyat aholisi 3 408 300 kishini tashkil etib, 73 foizdan ortig'i shahar tashqarisida istiqomat qiladi. Qashqadaryo viloyati 13 ma'muriy tumanga bo'lingan, markazi Qarshi shahri. Shahar aholisi 177 000 kishini tashkil qiladi. Boshqa yirik shaharlari Shahrisabz, Kitob, Koson, Muborak, Yakkabog', G'uzor va Qamashidir.
Surxondaryo	Surxondaryo viloyati O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan bo'lib, Afg'oniston bilan chegaradosh. Viloyatning umumiy maydoni 20 100 kv.km. Iqlimi kontinental, qishi yumshoq va yozi issiq. Viloyat aholisi 2 569 900 ga yaqin kishini tashkil etadi, qishloq aholisi (79,8%) shahardan tashqarida yashaydi. Viloyat 14 ma'muriy tumandan iborat. Termiz shahri ma'muriy markaz hisoblanadi. Termiz shahri aholisi - 95 000 kishi. Boshqa asosiy shaharlari: Denov, Boysun, Sherobod, Sho'rchi va Sariosiyo.
Buxoro	Viloyat O'zbekistonning janubi-g'arbiy qismida joylashgan. Maydoni 40 322,86 kv.km. Iqlimi quruq va kontinental. Viloyat aholisi 2 009 800 ga yaqin kishini tashkil etadi, qishloq aholisi (63%) shahardan tashqarida yashaydi. Viloyat 11 tumanga bo'lingan. Buxoro shahri aholisi 237 800 kishi. Boshqa asosiy shaharlari: Olot, G'ijduvon, Kogon va boshqalar. Buxoro shahri ma'muriy markaz hisoblanadi.
Navoiy	Navoiy viloyati O'zbekistonning janubi-g'arbida, Qizilqum cho'lining o'rtasida joylashgan. Viloyat hududi 111 100 kv.km ni tashkil etadi. Iqlimi kontinental, quruq. Aholisi qariyb 1 055 500 kishi bo'lib, 59,4 foizdan ortig'i qishloq joylarda istiqomat qiladi. Viloyat 8 ta ma'muriy tumanga bo'lingan. Navoiy shahri ma'muriy markaz bo'lib, aholisi 128 000 kishini tashkil etadi. Boshqa asosiy shaharlari: Uchquduq va Zarafshon.
Xorazm	Xorazm viloyati O'zbekistonning shimoli-g'arbida joylashgan. Umumiy maydoni – 6060 kv.km. Iqlimi kontinental, qishi sovuq, yozi quruq issiq. Viloyat aholisi – 1 947 100 kishi, ularning 80 foizi qishloqlarda istiqomat qiladi. Viloyat 11 ma'muriy tumanga bo'lingan, asosiysi Urganch. Urganch shahri aholisi 135 000 kishini tashkil qiladi. Boshqa yirik shaharlar: Xiva va Pitnak.
Qoraqalpog'iston Respublikasi	Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekistonning janubi-g'arbiy qismida joylashgan bo'lib, Qizilqum cho'lining shimoli-g'arbiy qismini va Amudaryo deltasini egallaydi. Respublikaning umumiy maydoni - 166 590 kv.km. Iqlimi keskin kontinental, yozi juda issiq, qishi esa qorsiz sovuq. Qoraqalpog'iston aholisi – 1,95 million kishi, asosan o'zbeklar (32,8%) va qoraqalpoqlar (32,1%). Aholining qariyb 48 foizi aholi punktlarida, 52 foizi shaharlarda istiqomat qiladi. Respublika 16 ma'muriy viloyat, 12 shahar va 16 aholi punktiga bo'lingan. Qoraqalpog'iston Respublikasining ma'muriy markazi — Nukus shahri, aholisi 236 700 kishidan iborat. Boshqa asosiy shaharlar: Xo'jayli, Qo'ng'iro't va Chimboy.

Topografiya. O'zbekistonning jismoniy muhiti xilma-xil bo'lib, mamlakat hududining deyarli 80% ni tashkil etuvchi tekis, cho'l relyefidan tortib, sharqdagi dengiz sathidan taxminan 4500 metr (14800 fut) balandlikdagi tog' cho'qqilarigacha. O'zbekistonning eng shimoliy nuqtasi Ustyurt platosining shimoli-sharqida (45°36'N), janubi - Amudaryo sohilidagi Termiz shahri yaqinida (37°11'N), g'arbiy - Ustyurt platosida (56° Ed.), sharqiy - Farg'ona vodiysining sharqida (73°10'E). Tyan-Shan tog'lari O'zbekistonning janubi-sharqiy qismida joylashgan bo'lib, ular qo'shni Qirg'iziston va Tojikistonda balandroq ko'tarilib, Markaziy Osiyo va Xitoy o'rtasidagi tabiiy chegarani tashkil qiladi. Katta Qizilqum cho'li, janubiy Qozog'iston bilan birgalikda, O'zbekistonning shimoliy pasttekislik qismida hukmronlik qiladi.

O'zbekistonning eng unumdor qismi Farg'ona vodiysi Qizilqumdan to'g'ridan-to'g'ri sharqda taxminan 21.440 kvadrat kilometr (8.280 kvadrat milya) maydonni egallaydi va shimol, janub va sharqda tog' tizmalari bilan o'ralgan. Vodiyning g'arbiy chekkasi O'zbekistonning shimoliy-sharqiy sektori bo'ylab janubiy Qozog'istondan Qizilqumgacha bo'lgan Sirdaryo oqimi bilan belgilanadi. Farg'ona vodiysiga yiliga atigi 100 dan 300 millimetrgacha (3,9 dan 11,8 dyuymgacha) yog'ingarchilik tushsa-da, vodiyning markazida va tizmalar bo'ylab faqat kichik cho'l qismlari qolgan (3-rasm).

3-rasm: O'zbekiston Respublikasining Markaziy Osiyodagi topografik xaritasi (manba: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Uzbekistan_Topography.png)

3.1.2. Jismoniy xarakteristika

Iqlim. O'zbekiston iqlimi kontinental va subtropik tipga ega bo'lib, havo haroratining mavsumiy va sutkalik o'zgarishlari katta. O'zbekistonning janubiy qismi subtropik iqlim zonasida, shimoliy qismi esa mo'tadil iqlim zonasida joylashgan. Uzoq bo'lgan yoz mavsumi iqlim xususiyatlaridan biridir. Issiqlik depressiyasi ko'pincha yozda O'zbekiston hududida joylashgan bo'lib, u o'ziga xos quruq va issiq havoga ega bo'lgan past havo bosimining oldingi erkin harakatsiz zonasidan iborat. Eng issiq oy odatda iyul bo'lib, o'rtacha oylik havo harorati janubda (Termiz) 37°C dan shimolda 32—33°C gacha (Ustyurt platosida). Absolyut maksimal havo harorati janubiy va shimoliy tumanlarda mos ravishda 48-50°C, 44-46°C ga yetadi. Dengiz sathidan o'rtacha 800-900 m gacha bo'lgan tog'li hududlarda harorat 42°C dan yuqori. Ustyurt platosi va Amudaryoning quyi oqimida yanvar oyining eng sovuq oyining o'rtacha harorati -8, -10, janubda +2, +3 daraja. Ustyurt platosining shimolida qishki havoning absolyut minimal harorati -40°C bo'lgan. O'zbekistonning uzoq janubida qishki havoning mutlaq minimal harorati -20°C. Qizilqum cho'li, tog'li hududlar va tog'larda havo harorati hech qachon -25, -34°C dan pastga tushmaydi. Umuman olganda, O'zbekiston hududi qurg'oqchil zonaga kiradi. Yog'ingarchilik, asosan, nam havo massasi bilan ta'minlanadi. Yog'ingarchilikning hudud bo'ylab tarqalishi juda notekis bo'lib, yerning balandligi, tog' yonbag'irlari yo'nalishi va orografiyaning boshqa xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Odatda, yog'ingarchilikning sezilarli miqdori kuz, qish va bahor davrlariga to'g'ri keladi. Eng kam yog'ingarchilik

(yiliga 100 mm dan kam) respublikaning g'arbiy qismida (Ustyurt platosi) tushadi. Janubi-sharqqa va sharqqa qarab reliefning balandligi ortib, yog'ingarchilik miqdori yiliga 800-900 mm ga yetadi⁵.

Gidrologik sharoitlar. Mamlakatning umumiy suv resurslari Amudaryo va Sirdaryoning yer usti oqimi (55%), kichik daryolar oqimi (33%), yer osti suvlari (taxminan 10%) va kollektor/drenaj suvlari (2%) tashkil etadi⁶. O'zbekiston hududida 17777 ta tabiiy suv oqimlari mavjud bo'lib, shundan 9930 tasi Amudaryo havzasida, 4926 tasi Sirdaryo suv havzasida. 500 dan ortiq ko'llar tog'li daryo vodiylarida joylashgan bo'lib, eng kattasi Aydar-Arnasoy ko'llar tizimidir. Muzliklar alohida daryolarning yuqori oqimida, asosan daryolar havzasida joylashgan. Muzliklarning o'rtacha maydoni 0,29 km. O'zbekistonning suv resurslari asosan Sirdaryo havzasi va Amudaryo suv havzasidagi 60% erigan suv hisobiga shakllanadi⁷.

Havo sifati. O'zbekiston chegaralarida turli xil ifloslanish manbalari yuzaga keladi, ularning asosiylari atrof-muhitni buzuvchi antropogen faoliyat (hozirgi va o'tmishdagi) hamda turli xil yonish manbalaridir. Vazirlar Mahkamasining 05.09.2019-yildagi 737-son qaroriga⁸ muvofiq O'zgidromet havo, yer usti (tabiiy suv oqimlari) suvlari va tuproq ifloslanishi monitoringi uchun mas'uldir, shuningdek, obyekt fon monitoringi uchun javobgardir. O'zgidromet 25 ta shaharda 63 ta statsionar kuzatuv punktlarida ishlaydi. Atmosfera havosi 12 ta ifloslantiruvchi moddalar uchun tahlil qilinadi. Shahardagi atmosfera havosining sifati beshta asosiy parametr bo'yicha nazorat qilinadi: chang (zarrachalar), oltingugurt dioksidi, karbon monoksit (uglerod oksidi), azot dioksidi va azot oksidi. Boshqa ifloslantiruvchi moddalar (ammiak, fenol, formaldegid, ozon, xlor, qattiq ftoridlar, vodorod ftorid, og'ir metallar) yaqin atrofdagi sanoat korxonalaridan emissiya tarkibi bo'yicha nazorat qilinadi. Atmosfera havosini kuzatish kuniga 3 marta (mahalliy vaqt bilan 7:00; 13:00; 19:00) amalga oshiriladi.

Shovqin. Obyektlarning barcha joylashgan joylarida atrof-muhit shovqini darajalari, ehtimol, shaharlar yoki shaharchalar uchun tegishli normal fon darajalariga ekvivalent bo'lishi mumkin, bu asosiy transport shovqini va umumiy fon shovqinidan iborat. Turar-joy va jamoat binolarida shovqinni o'lchash aholi yoki yuridik shaxsning iltimosiga binoan Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

3.2.Ijtimoiy bazaviy tahlil

3.2.1.Kambag'allik darajasini baholash

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (CERR), Statistika agentligi (Statistika agentligi) bilan birgalikda butun respublika bo'yicha uy xo'jaliklari byudjetini o'rganish ma'lumotlari asosida 2021-2022 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston aholisining farovonlik darajasidagi o'zgarishlarni baholadi.

Agentlik mamlakatda kambag'allik darajasini tahlil qildi. So'rov natijalariga ko'ra, O'zbekistonda 2022-yil oxiriga kelib kambag'allik darajasi o'tgan yilga nisbatan qariyb 3 foizga kamaygan va 14 foizni tashkil etgan. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, kambag'allik darajasining eng ko'p qisqarishi Sirdaryo, Toshkent, Qashqadaryo va Jizzax viloyatlarida qayd etilgan. Shu bilan birga, Navoiy, Surxondaryo va Farg'ona viloyatlarida kambag'allikni qisqartirish ko'rsatkichlarida sezilarli yaxshilanishga erishilmagan.

Aholi jon boshiga o'rtacha daromad darajasi 2022 yilda 8,8 foizga oshdi. Aholi jon boshiga daromadlarning o'sishi 8 ta hududda, jumladan, Andijon, Buxoro, Qashqadaryo, Navoiy, Sirdaryo, Xorazm, Surxondaryo va Farg'ona viloyatlarida respublika bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan past bo'ldi. Keyingi 6 ta viloyatda aholi jon boshiga daromadlarning o'sishi respublika bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan yuqori darajada qayd etildi, jumladan Jizzax, Namangan, Samarqand, Toshkent viloyatlari, Qoraqalpog'iston Respublikasi, shuningdek, Toshkent shahrida.

Shuni ta'kidlab o'tish joizki, aholi daromadlari tarkibida kichik biznesdan tushgan daromadlar ulushi 2 barobar, qishloq xo'jaligidan olingan daromadlar ulushi esa 3 barobar ko'paygan.

⁵ UNFCCC doirasida O'zbekiston Respublikasining uchinchi Milliy bayonoti

⁶ Davlat suv kadastri, O'zgidromet, Toshkent, 2015 y.

⁷ O'zbekistonning geografik atlas, Goskomzemgeosetskadastr, Toshkent – 2012 y.

⁸ "O'zbekiston respublikasida atrof tabiiy muhitning davlat monitoringi tizimini takomillashtirish to'g'risida". <https://lex.uz/uz/docs/4502814?ONDATE2=26.07.2022&action=compare>

4-rasm: 2022-yil uchun O'zbekistonda kambag'allik darajasini baholash. Manba: CERR 2023

3.2.2. Nogironligi bo'lgan shaxslarni baholash

O'zbekistonda rasman ma'lum qilingan nogironlar soni aholining 2,1 foizini tashkil etishi mumkin, bunda dunyo bo'ylab odamlarning taxminan 15 foizi nogironlikning qaysidir shakliga ega ekanligini hisobga olish lozim. Xususan, 2019-yil yakuni bo'yicha O'zbekistonda 693,9 ming nafar nogironligi bo'lgan shaxs (295,5 ming nafari ayollar va 398,4 ming nafari erkaklar), shu jumladan, 111,3 ming nafari 16 yoshgacha bo'lgan bolalar (48,8 ming nafari qiz va 62,5 ming nafari o'g'il bolalar) pensiya va ijtimoiy nafaqa oldilar⁹.

Sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish. Sog'liqni saqlashdan foydalanish imkoniyati nuqtai nazaridan, tadqiqot nogiron bolalar va kattalarning 25 foizi, nogironligi bo'lmaganlarning 10 foiziga nisbatan zarur tibbiy xizmatlardan foydalana olmasligini ta'kidlandi. Nogironlarning dori-darmonlar uchun to'lovni amalga oshirishlaridagi qiyinchiliklari, dori-darmonlarni qayerdan olishni bilmasliklari va boshqa omillar tufayli buyurilgan dori-darmonlarga ega bo'lmaslik ehtimoli deyarli uch barobar ko'pdir. 2019 yilda o'tkazilgan bir tadqiqot shuni ko'rsatdiki, nogironlar aravachasiga muhtoj bo'lgan jismoniy nuqsonlari bo'lgan odamlarning atigi 26,9 foizi ulardan foydalangan. Tadqiqot ishtirokchilarining deyarli yarmi (43,6 foizi) yordamchi qurilmalar va xizmatlarga ehtiyoj borligini bildirdi. Ulardan 21,5 foizi foydalanish imkoniga ega bo'lgan, biroq atigi 2,8 foizi davlat muassasalaridan qurilmalarni olgan.

Gender va nogironlik. Rasmiy ma'muriy ma'lumotlarga ko'ra, nogironligi bo'lgan qizlar va ayollar soni 2007 yildagi 408,9 ming nafar va 16 yoshgacha bo'lgan 68,8 ming nafar qizdan 2019-yilda 295,5 ming nafarga va 48,8 ming nafarga kamaygan. Ko'rsatib o'tilgan raqamlarning bunday darajada pasayishining sababi noma'lum, chunki nogironlik ayollar orasida ulardagi umr ko'rish davomiyligi uzoqroq bo'lganligi sababli ko'proq uchraydi. Shuningdek, nogiron ayollar va qizlar nogironlik maqomini Tibbiy mehnat ekspert komissiyasida (VTEK) ro'yxatdan o'tkazishda qo'shimcha to'siqlarga duch kelishlari mumkin.

⁹ <https://kun.uz/en/news/2022/01/31/world-bank-highlights-challenges-faced-by-people-with-disabilities-in-uzbekistan#:~:text=The%20official%20number%20of%20people,figure%20should%20probably%20be%20higher.>

Foydalanish imkoniyati. Foydalanish imkoniyatining yo'qligi nogironlarning turmush tarziga salbiy ta'sir qiladi. Yaqinda o'tkazilgan tahlillar shuni aniqladiki, Toshkent shahridagi binolar va ijtimoiy infratuzilma obyektlarining 85 foizi nogironlar foydalanishiga moslashtirilmagan bo'lsa-da, bu yerda 70 ming nafar nogironligi bor insonlar istiqomat qiladi. Poytaxtda jamoat transportidan ham qoniqarli foydalanish imkoniyati mavjud emas, bu esa nogironlarning turmush tarzidagi jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlariga olib keladi. Jismoniy muhit va oqilona turar joydan yetarlicha foydalana olmaslik nogironlarning huquqlarini buzadi va ularni ijtimoiy hayotda, ta'limda, mehnatda va boshqa faoliyatda qatnashishdan qaytaradi, bu esa ularning hayot sifatiga ta'sir qiladi. Nogironlar, xususan, jismoniy nuqsonlari bo'lganlar, shuning uchun majburiy ijtimoiy izolyatsiyada bo'lib, boshqalarga qaram bo'lib qoladilar va shahar fuqaroligidan mahrum bo'lishadi.

Ta'lim olish imkoniyati. Jahon bankining tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, nogironligi bo'lgan bolalarda nogironligi bo'lmagan bolalarga qaraganda maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim olish imkoniyati qariyb 20 foizga kamroq, bu esa nogiron bolalarning o'rta maktabda nogiron bolalarning sezgirlik darajasini pasaytirishi mumkin. Tajriba tariqasida 2021/2022-o'quv yilida Toshkent shahrining shahar va tumanlaridagi 42 ta umumta'lim maktabida inklyuziv ta'lim tizimi joriy etildi. Ushbu pilot dastur natijalariga ko'ra, ta'limga inklyuziv yondashuv respublikaning boshqa hududlarida ham joriy etiladi. Shunga qaramasdan, tadqiqotlar umumiy o'rta ta'lim maktablarida qulay binolar va hojatxonalar, qulay turar joy (imo-ishora tili tarjimonlari, brayl alifbosidagi darsliklar) va malakali kadrlar (masalan, ta'lim olishda imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun maxsus o'qituvchilar, eshitish qobiliyati zaif bolalar uchun o'qituvchilar) yetishmasligini yana bir bor tasdiqladi.

Ish bilan ta'minlanish imkoniyati. Ish bilan ta'minlanish nuqtai nazaridan, nogironlar nogiron bo'lmaganlarga qaraganda to'rt baravar kam ish topishadi. 2019-yilda 16–59 va 16–54 yoshdagi nogironligi bo'lgan erkaklarning atigi 8,9 foizi va ayollarning 4,4 foizi mos ravishda rasman ish bilan ta'minlangan (jami 7,1 foiz). Qishloq joylarda bu ko'rsatkich bundan ham past (5,8 foiz) bo'lgan. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy himoya tizimini loyihalash nogironlarni ochiq mehnat bozorida ishlashdan to'xtatib qo'yishi mumkin. Nogironlik bo'yicha nafaqa olish imkoniyati VTEK tomonidan tibbiy nuqtai nazardan "ishlashga qodir emas" deb baholaganlar bilan cheklangan, bu esa nogironlarni mehnat bozorida chetlatadi. Nogironligi bo'lgan mehnat band bo'lgan shaxslar ko'proq norasmiy sektorda ish faoliyatini yuritadilar, bu yerda nogironlik belgilari bo'yicha kamsitish qiyin bo'lib, maoshlar rasmiy sektordagi maoshlarning deyarli yarmini tashkil qiladi.

COVID-19 ta'siri. Jahon banki ko'magida O'zbekistonning barcha viloyatlaridagi 4000 ta xonadon ishtirokida o'tkazilgan "O'zbekiston fuqarolarini tinglaymiz" oylik so'rovi pandemiya davrida nogironligi bo'lgan shaxslar karantin davrida ruhiy salomatligi yomonlashgani haqida xabar berganligini ko'rsatdi. 2020-yilning iyulidan dekabrigacha ularning o'rtacha 51 nafari ruhiy salomatligini "adolatli" yoki "yomon" deb baholagan; eng yuqori ko'rsatkich 2020-yil avgust oyida bo'lib, bu 61 foizni tashkil qilgan. Uyda qolishlar va tegishli uzilishlar, shuningdek, nogironlarning bozorlarga, ixtisoslashtirilgan sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlaridan foydalanish imkoniyatiga ta'sir qiladi.

Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ijtimoiy inklyuziya bo'yicha tavsiyalar. Tadqiqot nogironlarning ijtimoiy inklyuziyasi bo'yicha tavsiyalar beradi. Masalan, ular qonunchilik va milliy siyosatni BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi (CRPD) qoidalari va tamoyillariga muvofiqlashtirishni; xalqaro miqyosda umumiy ta'riflar va vositalar asosida funksional cheklovlar va nogironlikning tarqalishi bilan bog'liq statistika va ma'lumotlarni yig'ish tizimini uyg'unlashtirish; va CRPD amalga oshirish bilan bog'liq idoralararo muvofiqlashtirish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirishni o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, hokimiyat nogironlar va nodavlat notijorat tashkilotlari vakillari bo'lgan mahalliy tashkilotlarning salohiyatini oshirish choralarini ko'rishi; nogironlarga nisbatan normalar va xulq-atvorni o'zgartirishga yordam berishi; universal dizayn va qulaylik tamoyilini joriy qilishi; mahallalar kabi mavjud jamoat tuzilmalaridan foydalangan holda JSSTning jamoatchilik asosidagi reabilitatsiya bo'yicha ko'rsatmalarini amalga oshirish orqali jamiyat darajasida ijtimoiy xizmatlar va ishlarni boshqarish amaliyotini kuchaytirish; va inklyuziv ta'lim va bandlik amaliyotini rivojlantirishi mumkin.

3.2.3. Gender baholash

Gender tenglik masalalari. O'zbekistonda gender tenglik masalasida 1991-yilda mustaqillikka erishgandan keyin ham taraqqiyot, ham orqaga ketishni kutazildi. Konstitutsiyada kamsitmaslik, ayollar va erkaklarning teng huquqliligi tamoyillari mustahkamlangan. Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi huzuridagi O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi (O'XQ) ayollar muammolari bo'yicha milliy mexanizm va gender tengligini ta'minlashda asosiy ahamiyat kasb etadi. O'XQ muntazam ravishda baholashni amalga oshiradi va virtual qabulxonalariga ayollarning murojaatlari bilan murojaat qiladi. Huquqiy, ijtimoiy, uy-joy va moddiy yordam so'rab murojaat qilish, madaniy xulq-atvor, kiyinish qoidalari, to'y va marosimlar bilan bog'liq savol va takliflar asosiy masalalardan iborat.

Ayollarning siyosiy va jamoat faoliyatida ishtiroki. Hech qanday qonun ayollarning siyosiy ishtirokini cheklamaydi. O'zbekistonda ayollarga nisbatan zo'ravonlik va ish joyida kamsitish taqiqlanadi. Binobarin, butun mamlakat bo'ylab ayollar yuqori lavozimlarni egallab turibdi va 2004-yildan boshlab, siyosiy partiyalarning nomzodlar ro'yxatida ayollar uchun 30 foizlik kvota joriy etilganidan buyon parlamentdagi ayollar ulushi ortib, 2014-yildagi 9,4 foizdan 2017-yilda 16 foizga yetdi. Biroq, o'shandan beri bu nisbat deyarli o'zgarmadi. Ayollar qaror qabul qilishning boshqa darajalarida hali ham yetarlicha vakillik qilmaydilar (16% - 25%) va ular qaror qabul qilishda samarali ovozga ega bo'lishlari uchun zarur bo'lgan kamida 30% ko'rsatkichga yetib bormagan.

Bandlik va mehnat bozori. Aholi bandligini ta'minlash va yangi ish o'rinlari yaratish davlatimizning doimiy e'tiborida. Ayollarning mehnat bozori yoki tadbirkorlik faoliyatidagi ishtiroki hech qanday qonun hujjatlari bilan cheklanmagan. 2017–2021-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida xotin-qizlar va kasb-hunar kollejlari bitiruvchi qizlarni ish bilan ta'minlash masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Ayollar O'zbekiston aholisining 49,6 foizini tashkil etsa-da, ularning rasmiy bandlikdagi ulushi (45,7 foiz) erkaklarnikidan (54,3 foiz) past. Bundan tashqari, mehnat bozori aniq gender namunalarini namoyish etadi. Ijtimoiy sohadagi kam haq to'lanadigan ishlarda (ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar, turar joy, umumiy ovqatlanish sohasida) ayollar ustunlik qiladi, erkaklar esa texnik va boshqa foydaliroq sohalarda (qurilish, sanoat, transport, aloqa, axborot texnologiyalari) son jihatidan ustunlikka ega. Rasmiy sektorda ish o'rinlarining cheklanganligi va zarur ta'lim, malaka va ko'nikmalarning yo'qligi qishloq joylaridagi ayollarni mehnat bozorida raqobatbardoshligini sezilarli darajada kamaytiradi. Ular katta salohiyatga ega bo'lgan va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan dehqonchilik yoki hunarmandchilik kabi oilaviy tadbirkorlik bilan shug'ullanadilar. Ayollar o'zlarining ijtimoiy rollari bilan bog'liq bo'lgan haq to'lanmaydigan uy ishlarida erkaklar kabi unumli haq to'lanadigan ishda bir xil vaqt sarflaganligi sababli, ayollar uchun rasmiy ishlarda yoki startap bizneslarda ishlash imkoniyati kamroq.

Gender rollari va normalari. O'zbekistonning fuqarolik, jinoiy, mehnat va oila qonunlari gender tengligi tamoyiliga asoslanadi. Xotin-qizlar huquqlarini himoya qiluvchi qonunchilik bazasi xalqaro standartlarga mos keladi. Biroq, an'anaviy gender shartnomalari, garchi rasmiy qonunlar yoki siyosatlarini tashkil qilmasa ham, ular ayollar va erkaklarning oila va jamiyatdagi rollarini belgilaydi, noaniq va aniq qoidalarni belgilaydi, ayollar va erkaklar uchun turli xil ishlar, qadriyatlar, mas'uliyat va majburiyatlarni belgilaydi. O'zbekistonda onalik, bolalik, oila haqidagi an'anaga bog'liq tushunchalar keng tarqalgan. Karyera qilishga qaror qilgan ayol ish va oilaviy hayotni muvozanatda ushlashi kutiladi. Ayollarning xulq-atvori va ijtimoiy rollari bilan bog'liq gender stereotiplari ayollar va erkaklarning kasbiy tanlovlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va yosh ayollarning ta'lim olish va kelajakdagi martaba rivojlanishi uchun sohani tanlash imkoniyatlariga ta'sir qiladi. Qishloq joylarda gender me'yori, ayniqsa, ayollarning roli va nikoh yoshiga nisbatan ancha konservativdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining so'nggi yillarda qabul qilingan (2018-yil fevral) qarorida gender tengsizliklarini bartaraf etishda tizimli yondashuvlarni davom ettirgan holda xotin-qizlar va oilani institut sifatida qo'llab-quvvatlashni tubdan yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlar belgilangan.

Genderga asoslangan zo'ravonlik. 2015-yilda o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, respondent ayollarning atigi 5,8 foizi jismoniy zo'ravonlikka duchor bo'lgani aniqlangan; bu mintaqaviy o'rtacha ko'rsatkichga nisbatan qo'pol ravishdagi past baholash hisoblanadi¹⁰. Masalan, JSST hisob-kitoblariga ko'ra, Markaziy Osiyodagi ayollarning 23 foizi turmush o'rtog'i tomonidan jismoniy va/yoki jinsiy zo'ravonlikka yoki

¹⁰ Tadqiqot Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ijtimoiy tadqiqotlar instituti va UNFPA tomonidan 2015 yilda amalga oshirilgan.

turmush o'rtog'i bo'lmagan shaxs tomonidan jinsiy zo'ravonlikka duchor bo'lgan¹¹. Xuddi shunday, UNFPA EECA mintaqasida o'tkazgan tadqiqotiga ko'ra, Markaziy Osiyodagi ayollarning 30 foizdan ortig'i (O'zbekiston va Turkmanistondan tashqari) jismoniy zo'ravonlik haqida xabar bergan¹². Sodir etilgan zo'ravonlik to'g'risida yetarlicha xabar bermaslik bosim, ta'sir qilish qo'rquvi yoki ijtimoiy sharoitning natijasidir, deb ishoniladi. Qolaversa, 2019-yil sentabr oyida "Ayollar va qizlarga nisbatan zo'ravonlik va tazyiqlar to'g'risida"gi qonun qabul qilinmaguncha, bu masala kamdan-kam hollarda jamoatchilikda muhokama qilinar edi va buni huquqbuzarlik deb tan oladigan qonunchilik bazasi ham mavjud emas edi. Ayollarga nisbatan zo'ravonlikni madaniy ravishda qabul qilish darajasi shunchalik yuqori bo'lib qolmoqdaki, ayollarning taxminan 65 foizi va erkaklarning 60 foizi er o'z xotinini kaltaklashini oqlagan deb hisoblaydilar¹³. Hozirgi vaqtda ushbu muammo va uning yechimini, jumladan, milliy SDG tizimi doirasida muhokama qilish uchun katta ochiqlik mavjud. Ayollarga nisbatan zo'ravonlik muammosini hal qilish maqsadida 2019-yil sentabr oyida O'zbekistonda "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Bundan tashqari, Hukumat qarori bilan barcha tumanlarni qamrab olgan 197 ta filialga ega reabilitatsiya markazlari, shuningdek, ayollarga psixo-ijtimoiy yordam, huquqiy maslahat olish, boshpana topish va jinoyatchilardan himoyalashda yordam berish uchun milliy ishonch telefoni tashkil etildi. Bular tegishli moliyalashtirish, salohiyatni oshirish va politsiya, sog'liqni saqlash va mahallalar (mahalliy hamjamiyat boshqaruvi organlari) ishtirokidagi ko'p tarmoqli muvofiqlashtirishga muhtoj.

3.2.4. Yoshlar

Mamlakat bu demografik potensialdan foydalanish imkoniyatini beradigan yoshlar to'lqinidan o'tmoqda. Biroq, yoshlarning katta qismi **ta'lim, treninglar yoki ish bilan band emas** (NEET). NEET bo'lish – bu istisnoning bir shaklidir va agar bu holat uzoq vaqt davom etsa, u salomatlik va farovonlikka jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Yosh ayollar ushbu toifaga ko'proq kiradilar, bu esa gender tengsizlikka mos kelib, uni davom ettiradi. Nogironligi bo'lgan yoshlar ham ko'p hollarda istisno sifatida ko'riladi. Yoshlar uchun sog'liqni saqlash, ta'lim sohasi va munosib ish bilan ta'minlashga to'g'ri va o'z vaqtida sarmoya kiritilishi insonlarning hayoti va sayyoramiz salomatligini yaxshilash uchun harakatlantiruvchi kuch bo'lishi mumkin, shu bilan birga bu ularning o'z rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Yoshlar uchun demografik ko'rsatkichlar.

O'zbekistonda 18 yoshgacha bo'lgan yoshlar 33 foizdan ko'proq va 18-30 yoshgacha bo'lganlar 24 foiz (ya'ni, 57 foiz 30 yoshgacha) ni tashkil qiladi¹⁴. Quyidagi diagramma shuni ko'rsatadiki, hozirgi qaramlik koeffitsientlari qulay bo'lsa ham, bu demografik imkoniyatlar oynasi uzoq vaqt ochiq qolmaydi. Yosh aholi qarishni boshlaydi va bu koeffitsientlar 2040-yilga kelib noqulay holatda keladi. Shuning uchun bolalar va yoshlarga sarmoyalarni kiritish hozirdanoq amalga oshirilishi kerak, chunki jamiyat qariyb 15-20 yil ichida qarishni boshlaydi.

¹¹ JSST (2013-yil), Ayollarga nisbatan zo'ravonlik bo'yicha global va mintaqaviy hisob-kitoblari: turmush o'rtog'i tomonidan zo'ravonlik va begona shaxs tomonidan jinsiy zo'ravonlikning tarqalishi va buning sog'liqqa ta'siri, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, 2-ilova, 47-bet. Manba: <http://who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241564625/en>

¹² UNFPA (2014-yil), EECA mintaqasida turmush o'rtog'i tomonidan zo'ravonlik va oiladagi zo'ravonlik bo'yicha tarqalgan tadqiqotlar. Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyoda gender asosidagi zo'ravonlikka sog'liqni saqlash tizimining javob choralari kuchaytirish; 24-28-betlar. Manba: <http://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/WAVE-UNFPA-Report-EN.pdf>

¹³ UNICEF (2012-yil), Statistika va monitoring. Manba: http://www.unicef.org/statistics/index_step1.php

¹⁴ Avlod 2030 O'zbekiston. Demografik dividendlarni olish uchun bolalar va yoshlarga sarmoya kiritish. Toshkent – Nyu York: UNICEF, 2018-yil.

5-rasm: Yoshlar (18-30 yosh) bandlik, ta'lim yoki o'qitishda (NEET). Manba: UNICEF, 2021-yil

Yoshlarning iqtisodiy ishtiroki. Bandlik, ta'lim yoki treninglar (NEET) (SDG 8.6) da band bo'lmagan yoshlar (18-30 yoshdagilar) aholining 42 foizini tashkil qiladi, ushbu yoshdagi ayollar uchun bu ko'rsatkich 66 foizga, nogironligi bo'lgan yoshlar uchun 77 foizga va og'ir nogironligi bo'lgan yoshlar uchun 90 foizdan oshadi. Yoshlar ishsizligi ham mamlakatdagi o'rtacha 9,1 foizga (SDG 8,5) nisbatan 17 foizni tashkil etadi (2018 yil). Ishsizlikning uzoq davom etishi ijtimoiy chetlanishning yoki undan ham yomoni, zo'ravon ekstremizmning asosiy sababi bo'lishi mumkin. 2020-2030 yillarda jami ishchi kuchi 3,5 millionga oshib, 23,5 million kishiga yetishi kutilayotgan bir paytda, bozor islohoti va mehnat bozorlari demografik tendensiyalarga mos kelishga majbur bo'ladi. Qolaversa, o'z uyalarida ish bilan ta'minlanmagan holda ko'plab yoshlar ish izlab boshqa mamlakatlarga ko'chib ketishmoqda. Mehnat vazirligi so'roviga ko'ra (2019-yil) migrantlarning 87,4 foizi erkaklar va 52 foizi 16-30 yoshdagilardir. Ularning qariyb 40 foizi mezbon mamlakatlarda qurilish ishlari bilan shug'ullanadi (ko'pincha norasmiy ravishda, ijtimoiy himoyaning yetishmasligi, yomon yashash va mehnat sharoitlari bilan bog'liq sanoatda). Joriy baholash doirasida Toshkent shahri va viloyatlarda yoshlar bilan o'tkazilgan maslahatlashuvlarda yoshlar ta'limdan mehnat bozoriga o'tishda ko'plab qiyinchiliklarga duch kelishi ma'lum bo'ldi. Bu qiyinchiliklarga ish tajribasi, mentorlik, maktablarda kasbga yo'naltirish, oliy ta'limda xilma-xillikning yetishmasligi, tegishli ko'nikmalar, shu jumladan IT va chet tillari bilan bog'liq qiyinchiliklar kiradi.

Yoshlar farovonligi va xavfsizligi. Ta'lim, malaka va ish bilan ta'minlash orqali yoshlarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirishga ko'maklashish muhim bo'lsa-da, yoshlar mehnat bozorida ishtirok etishdan tashqari bo'lgan boshqa muammolarga ham duch kelishadi. Yoshlar salomatligi muhim masala bo'lib, ularda sog'lom turmush tarzi, reproduktiv salomatlik, OIV va boshqa jinsiy yo'l bilan yuqadigan infeksiyalar haqida xabardorlik darajasi past. Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo mintaqasi OIV infeksiyasining yangi holatlari bo'yicha ikkinchi o'rinda turadi va yoshlarning katta qismi mavsumiy mehnat migratsiyasida qatnashayotgani sababli, bu raqam o'sishi mumkinligiga oid xavotirlar mavjud. 2017-yilda Rossiya hukumati tomonidan 2,5 million muhojirni sinovdan o'tkazish natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekistondan kelgan muhojirlar yangi kasallanish holatlari eng ko'p qayd etilgan mamlakatlar uchligiga kiradi. Shu bilan birga, yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish ham bir xil darajada muhimdir va yoshlar salomatligi bilan bog'liq muammolarni erta hal qilish yuqumli bo'lmagan kasalliklar bilan kasallanish darajasini sezilarli darajada kamaytiradi (SDG 3.4 va 3.5).

4. TAKLIF ETILAYOTGAN SUB-LOYIHALAR TURLARI UCHUN ATROF-MUHIT VA IJTIMOY TA'SIRLARNI TAHLIL QILISH

Ushbu bo'lim moliyalashtirilishi kerak bo'lgan 1-bosqich, 2-komponentning faoliyati natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan potensial ekologik va ijtimoiy ta'sirlarni belgilaydi. 2-komponent doirasida mavjud

8 ta bino (1-jadval) ITES operatsiyalarini joylashtirish uchun qayta tiklanadi. Loyihaning dastlabki dizayniga ko'ra, bitta bino Qoraqalpog'iston Respublikasining Nukus shahrida, qolgan 7 ta bino Toshkent, Samarqand, Jizzax, Surxondaryo, Namangan, Farg'ona va Xorazm viloyatlarida; ular rekonstruksiya qilinishi kerak. Barcha binolarda hojatxonalar va boshqa sanitariya inshootlari joylashtiriladi. Biroq atigi 5 ta binoda mavjud kanalizatsiya tizimiga ulangan. Nukus shahri, Namangan va Xorazm viloyatlaridagi binolarda mahalliy chiqindixonalar qurilib, keyinchalik ular tozalash inshootlariga tashiladi. Umumiy ekologik xavf o'rtacha deb baholandi. Ekologik xavflar 2-komponent bo'yicha kichik qurilish/reabilitatsiya ishlariga xos bo'lishi kutilmoqda. Taklif etilayotgan loyiha faoliyatining ba'zilari yashil va kulrang infratuzilma bilan bog'liq atrof-muhitga ta'sir qilishi mumkin: shovqin, chang, havo, tuproq va suvning ifloslanishi, qattiq maishiy chiqindilarni boshqarish, sog'liq va xavfsizlik uchun xavflar, jamiyat salomatligi va xavfsizligiga tahdidlar va h.k. Shuningdek, xavflar ishchi kuchining mahalliy bo'lmagan ishchi kuchidan mavjudligi va harakati bilan bog'liq. Operatsion bosqichi uchun elektron chiqindilardan potensial bilvosita xavf ham mavjud bo'lib, IT/raqamli ulanishning kuchayishi natijasida elektron jihozlardan foydalanishning ehtimoliy ortishi bilan bog'liq.

4.1. Atrof-muhitga ta'sir tahlili

Ekologik xavflar va ta'sirlar vaqtinchalik va yumshatilishi mumkin bo'lishi kutilmoqda va ular IT-park tomonidan ta'minlangan binolarga xosdir. Mavjud obyektlar faqat ta'mirlash va qayta tiklashni talab qiladi va yangi binolar qurilmaydi. Qurilish ishlari o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- chang, shovqin va tebranishlarning hosil bo'lishi; qurilish mashinalari va mexanizmlarining harakati; qurilish materiallarini to'plash;
- buzish/qurilish chiqindilarini to'plash, elektron chiqindilarni boshqarish;
- bunday qurilish, montaj ishlari bilan bog'liq mehnat salomatligi va xavfsizligi xavflari, montaj paytida elektr toki urishi, balandlikda ishlash, noto'g'ri himoya vositalaridan foydalanish xavfi;
- o'rnatish faoliyati davomida tebranish va shovqin bilan bog'liq noqulaylik;
- qurilish mexanizmlaridan yoqilg'i-moylash materiallarining kichik operatsion yoki tasodifiy to'kilishi;
- ish tugagandan so'ng qurilish maydonchalarini noto'g'ri tiklash;
- obyektlar va korxonalar uchun ulanishlar va keng polosali infratuzilmani ta'minlash, lekin bulan bilan cheklanmagan holda, hamda
- ishchi kuchining mavjudligi va mahalliy bo'lmagan ishchi kuchidan ko'chishi tufayli pandemiya xavfi.

Loyiha quyidagi ta'sirlarni o'z ichiga oladi:

4.1.1. Havo sifati

Chang qurilish ishlari, qurilish materiallarini tashish, og'ir transport vositalarini tashish, binolarni ta'mirlash va boshqalar natijasida hosil bo'ladi. Xususan, shamolli ob-havo sharoitida chang bilan ifloslanish xavfi ortadi. Xususan, shamolli ob-havo sharoitida chang bilan ifloslanish xavfi ortadi. Aholi punktlari yaqinida qurilish/qayta tiklash ishlari olib borilganda ta'sirning ko'lemi ortadi. Aksariyat ishlarning tabiatini hisobga olgan holda, bu ta'sir qisqa muddatli va past xavfli bo'lishi kutilmoqda va uni pudratchi tomonidan ishlab chiqiladigan ESMPda chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali yumshatish mumkin.

Biroq, mavjud binolarni demontaj qilish bilan bog'liq sub-loyihalar uchun qo'shimcha choralar (ko'pincha sug'orish va chang ekranini o'rnatish) talab qilinishi mumkin. Issiqlik izolyatsiyasini yoki asbest qistirmalari bo'lgan tomlarni olib tashlashda paydo bo'lishi mumkin bo'lgan zaharli asbest changi bilan aloqa qilishda ayniqsa ehtiyot bo'lish kerak. Xodimlar himoya niqoblarini kiyishlari kerak. Noqulay ta'sirlarni eng yaxshi qurilish amaliyotlarini qo'llash va tegishli yumshatish choralarini qo'llash orqali oldini olish mumkin.

4.1.2. Shovqin

Chang qurilish ishlari, qurilish materiallari/chiqindilarini tashish, og'ir transport vositalari harakati natijasida hosil bo'ladi. Qurilish, materiallarni tashish, qurilish texnikasini ishlatish, xususan, tuproq ishlari, pnevmatik burg'ulash va qurilish kranlarini ishlatishda shovqin va tebranishning kuchli o'sishi kutilmoqda.

Agar ish turar-joy binolariga yaqin joyda amalga oshirilsa, shovqin va tebranish mahalliy aholini tashvishga soladi. Shovqinni boshqarish bo'yicha tadbirlar saytga xos ESMPning bir qismi sifatida ishlab chiqiladi.

4.1.3 Chiqindilar

Pudratchi milliy chiqindilarni boshqarish talablariga va Jahon bankining ESF standartlariga javob beradigan qattiq maishiy chiqindilarni boshqarish rejasini loyihani amalga oshirish bo'limining Atrof muhim va ijtimoiy masalalar bo'yicha mutaxassisi tomonidan tasdiqlash uchun taqdim etishi kerak. Chiqindilarni boshqarish rejasini saytga xos ESMPning bir qismi bo'lishi kerak. Chiqindilarni boshqarish rejasini chiqindilarni qayta ishlash tartiblarini, shu jumladan milliy chiqindilarni boshqarish tizimi orqali yig'ish, saqlash va yo'q qilishni tavsiflashi kerak. Chiqindilarni ochiq holda yoqish amalga oshirilmaydi va pudratchi chiqindilarni milliy chiqindilarni boshqarish tizimi orqali tegishli ravishda qayta ishlashga harakat qilishi kerak.

Binoni rekonstruksiya qilish jarayonida chiqindi va axlat miqdori ozgina bo'lishi, "O'ztelekom" aksiyadorlik kompaniyasining texnik xizmat ko'rsatish binolari esa namunaviy texnologiyalar yordamida barpo etilishi ko'zda tutilgan. Qurilish ishlari davomida paydo bo'lishi mumkin bo'lgan quyidagi mumkin bo'lgan chiqindilar turlari shakllangan:

- a. qurilish chiqindilari va tashish, qayta ishlash, kompressorlarni ishlatish, bolg'alar va boshqa qurilish uskunalari natijasida yuzaga kelgan chiqindilar;
- b. tuproq va toshlar, kesilgan daraxtlar, butalar, maishiy chiqindilar, eskirgan uskunalar va materiallar;
- c. xavfli chiqindilar - tarkibida asbest gips, asbest shifer, mineral jun plitasi va ruberoid, eskirgan shinalar, filtrlar, qurilish texnikasi va transformator podstantsiyalarining moylari bo'lgan qurilish chiqindilari.

Qurilish chiqindilari o'z vaqtida olib tashlanadi va mahalliy ruxsat etilgan poligonlardagi maxsus joylarga to'g'ri olib boriladi. Xavfli chiqindilar ishchilar va atrof-dagi jamoalarning sog'lig'iga qo'shimcha ta'sir qilmaslik uchun ehtiyotkorlik bilan olib tashlanadi va utilizatsiya qilinadi. Qurilish maydonchasida chiqindilarni yo'q qilish joylari ehtiyotkorlik bilan tanlanishi kerak va chiqindilarni tasniflash va qayta ishlash qoidalari atrof-muhitni boshqarish rejalarida tayyorlanishi kerak. Hozirda O'zbekistonda elektron chiqindilarni (elektron chiqindilar) utilizatsiya qiluvchi korxonalar yo'q. Loyihani amalga oshirish jarayonida IT-park elektron chiqindilarning ilg'or xalqaro tajribasini qo'llaydi.

Ishlash jarayonida quyidagi chiqindilar hosil bo'lishi kutilmoqda:

- qattiq maishiy chiqindilar.
- elektron chiqindilar (elektron chiqindilar).

Asbest boshqaruvi

Eski binolarni ta'mirlash jarayonida mavjud asbestli materiallarni demontaj qilish kutilmoqda. Potensial asbestni o'z ichiga olgan materiallar (ACM) buzilishi mumkin bo'lgan issiqlik yoki kanalizatsiya tizimini, qoplamaning yoki tom yopish materialini izolyatsiyalash sifatida ishlatiladi. Sement plitalaridagi potensial asbestni o'z ichiga olgan materiallar (15% dan ortiq emas) va boshqa qurilish materiallariga O'zbekistonga ruxsat berilgan.

Asbestni boshqarish 02.11.2019-yil Qurilish vazirligi tomonidan tasdiqlangan № 501 "Asbest xavfsizligi to'g'risida" gi maxsus texnik reglamentda mavjud.

4.1.4. Oqava suvlar

Qurilish ishlari ishchilar soniga qarab turli miqdorda maishiy chiqindi suvlarning shakllanishi bilan amalga oshadi. Oqava suvlarning qayta tiklanishi amalga oshirilmasa, tuproq, yer osti va tabiiy suvlarning ifloslanishi kutilmoqda.

Saytda hosil bo'lgan oqava suvlar to'planadi, tegishli va to'g'ri loyihalashtirilgan vaqtinchalik drenaj tizimi orqali saytdan olib tashlanadi va ifloslanish va noqulaylik tug'dirmaydigan joyda va usulda utilizatsiya qilinadi.

Ish paytida maishiy chiqindi suvlar hosil bo'ladi. Barcha binolar hojatxonalar va boshqa sanitariya inshootlariga ega bo'ladi. Hozirda faqatgina 5 ta binoda mavjud kanalizatsiya tarmog'iga ulangan. Nukus

shahri, Namangan va Xorazm viloyatlaridagi binolar uchun chiqindi suvlarni tozalash inshootlariga olib o'tish bilan birga mahalliy oqava suv quvurlari quriladi. Oqava suvlarni tozalash bilan bog'liq barcha yumshatish choralari saytga xos ESMPda aks ettirilishi kerak.

4.1.5. Tuproqning ifloslanishi

Natijada, og'ir avtomobil, qurilish texnikasi, saqlanadigan chiqindilar, neft mahsulotlari va kimyoviy moddalardan yoqilg'i-moylash materiallarining sizib chiqishi tuproqni ifloslantirishi, yer osti suvlariga kirib borishi yoki yer usti suv havzalariga oqishi mumkin. Agar qurilish maydonchasida ishlab chiqaruvchilar uchun vaqtinchalik lagerlar tashkil etilsa, ifloslanish aholi punktlarida sanitariya sharoitlari tufayli yuzaga kelishi mumkin. Sayt uchun maxsus ESMP ishchilar ovqatlanadigan va dam oladigan joylarda sanitariya sharoitlarini yumshatish choralari o'z ichiga olishi kerak. Sanitariya inshootlarini noto'g'ri boshqarish va ulardan foydalanish yer osti suvlarining ifloslanishining oshishiga olib kelishi mumkin. Tasodifiy to'kilgan taqdirda, darhol tozalash amalga oshiriladi. Barcha tozalash materiallari xavfli chiqindilarni yo'q qilish mumkin bo'lgan joyda xavfsiz joyda saqlanishi kerak.

4.1.6. Yashil maydonlar

Loyiha maydonining yashil hududiga hech qanday ta'sir kutilmaydi. Agar biron bir ta'sir kuzatilsa, pudratchi olib tashlangan bitta daraxtni 10 ta yangisiga almashtiradi.

4.1.7. Biologik xilma-xillik

Taklif etilayotgan uchastkalarining aniq joylashuvi sababli loyihaning tabiiy resurslarga, biologik xilma-xillikka va muhim yashash joylariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi kutilmaydi. Taklif etilayotgan binolar shaharlarda va qo'riqlanadigan hududlardan uzoqda joylashgan.

4.1.8. Madaniy meros

Mavjud poydevorlarning bevosita joylashgan joyidan tashqari (mustahkamlash faoliyati) faoliyat har qanday yer qazish yoki tuproq bilan bog'liq ishlarni o'z ichiga olishi kutilmaydi. Ish joylarida ilgari noma'lum bo'lgan nomoddiy madaniy merosni topish xavfi past.

4.1.9. Kasbiy xavf va xavfsizlik

Quruvchilar uchun professional xavflarni hisobga olish va rekonstruksiya hamda qurilishdagi xavfsizlikni ta'minlash kerak

- baxtsiz hodisalar, yiqilishlardan olinadigan jarohatlar.
- suyuq, qattiq va gazsimon birikmalar aralashmasi sifatida kimyoviy moddalar, zararli yoki yonuvchan materiallar va chiqindilarga ta'sir qilish.
- yuqumli kasalliklar, shu jumladan COVID-19 tarqalishi holatlari.
- yong'in holatlari, zararli yoki yonuvchi suyuqliklarning to'kilishi, neft mahsulotlari, favqulodda vaziyatlar.
- mehnat sharoitlari va ishchilarni sog'lomlashtirish choralari yetishmasligi.

Ekspluatatsiya paytida odamlar uchun xavflar:

- yong'in, yuqumli kasalliklar tarqalishi, elektr va issiqlik ta'minotidagi uzilishlar va boshqa favqulodda vaziyatlar

4.2. Potensial ijtimoiy xavflar va ta'sirlar haqida umumiy ma'lumot

Raqamli transformatsiya O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini jadallashtirishga o'lganadigan va ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shuningdek, O'zbekiston hukumatining 2030-yilgacha kambag'allikni ikki baravar kamaytirish va o'rta daromadning yuqori darajasiga erishish bo'yicha ulkan maqsadlariga erishishga yordam berishi mumkin. Loyiha Jahon banki ESF doirasida qayta ishlanadi va ijtimoiy xavflar bo'yicha o'rtacha deb tasniflanadi. O'nta ESSdan oltitasi ushbu loyiha uchun tegishli: ESS1 (Ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirlarni baholash va boshqarish); ESS2 (Mehnat va ish sharoitlari); ESS3 (Resurslar samaradorligi va ifloslanishning oldini olish va boshqarish); ESS4 (Jamiyat salomatligi va xavfsizligi); and ESS10 (Manfaatdor tomonlarning ishtiroki va axborotni oshkor qilish).

Loyihaning asosiy ijtimoiy xatarlari 2-komponent bo'yicha taklif etilayotgan tadbirlar bilan bog'liq bo'lib, ular O'zbekiston bo'ylab viloyatlar va tumanlar poytaxtlaridagi ITES markazlarida qurilish ishlarini olib borishni nazarda tutadi va buning uchun mavjud binolar rekonstruksiya qilinadi yoki yangi qurilish talab etiladi. Xatarlar va ta'sirlar vaqtinchalik va yumshatilishi mumkin bo'lishi kutilmoqda va ular kichik/o'рта miqyosdagi qurilish ishlari bilan bog'liq bo'lganlarga xosdir.

Hozirgi vaqtda loyiha faoliyati yerni majburiy ravishda sotib olishni talab qilmaydi. 2-komponentga kelsak, yangi binolar quriladi va mavjud binolar faqat ta'mirlash va qayta tiklashni talab qiladi.

Hozirgi vaqtda loyiha faoliyati yerni majburiy ravishda sotib olishni talab qilmaydi. 2-komponentga kelsak, yangi binolar quriladi va mavjud binolar faqat ta'mirlash va qayta tiklashni talab qiladi yoki kerak bo'lganda barcha hududlardagi mavjud binolar tanlanadi. Agar tayyorgarlik jarayonida yerni sotib olish zarurati paydo bo'lsa, loyihaga sub-loyihalarni amalga oshirish natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlarni to'g'ri aniqlash, bartaraf etish va yumshatish imkonini beradigan ko'chirish siyosati asosi (RPF) ishlab chiqiladi, bu yerni majburiy ravishda egallab olish va keyinchalik zarar ko'rgan oilalarni ko'chirishni nazarda tutadi. Yerni sotib olishdan tashqari, boshqa ijtimoiy xavflar zaif guruhlarini ITES kompaniyalari bilan ishlash imkoniyatlaridan chiqarib tashlash va qurilish ishlari davomida SEA/SHning mumkin bo'lgan hodisalarini o'z ichiga oladi.

Asosiy ijtimoiy xavflar

Mehnat xavfi, shu jumladan ishchi kuchi oqimi va ular bilan bog'liq jinnga asoslangan zo'ravonlik va bolalar mehnati sub-loyihalarga kiritilgan investitsiyalarining kichik hajmi va loyihani amalga oshirish bo'limining Bolalar va majburiy mehnatni taqiqlovchi milliy mehnat kodeksiga rioya qilishini hisobga olgan holda past deb hisoblanadi. Ishchilar IT-park qoshidagi loyihani amalga oshirish bo'limi tomonidan to'g'ridan-to'g'ri loyihani amalga oshirish bo'limi xodimlari sifatida yoki bilvosita pudratchilar yoki xizmat ko'rsatuvchi provayderlar bilan tuzilgan shartnomalar doirasida yollanadi. Bundan tashqari, hisobga olinmaydigan ish vaqti va ortiqcha ish uchun kompensatsiyaning yetarli bo'lmasligi amaliyoti davom etishi xavfi mavjud. Raqamli texnologiyalar vazirligi rahbariyati bilan o'tkazilgan maslahatlashuvga ko'ra, loyihani amalga oshirish bo'limlari ko'p jihatdan tasdiqlangan loyiha byudjetlariga tayanadi va byudjet chegaralaridan oshmasligi kerak. Mehnatni boshqarish tartib-qoidalari ish joyidagi jinnga asoslangan zo'ravonlik bilan bog'liq xavflarni yumshatish choralari katta ahamiyat beradi.

Sub-loyiha darajasida shartnoma asosidagi ishchilar bilan bog'liq mehnat xavflari. Sub-loyihalar mahalliy pudratchilar tomonidan amalga oshiriladi va pudratchilarning aksariyati mahalliy joylardan yollanadi. Barcha pudratchilar o'z ishchilari bilan ESS2 maqsadiga, xususan, bolalar va majburiy mehnatga jiddiy mos keladigan yozma shartnomaga ega bo'lishlari talab qilinadi.

Inklyuzivlik va diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik qoidalari. IT-park va Raqamli texnologiyalar vazirligi nogironlar, etnik va lingvistik ozchiliklar, shuningdek, turli mintaqalardan, jinsi, yoshi va ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishidan qat'i nazar barcha arizachilar uchun ularga nisbatan kamsitishga yo'lga qo'ymasdan loyiha imtiyozlaridan teng darajada foydalanishni ta'minlaydi.

IT-park tomonidan tayyorlanadigan Loyihaning Operatsion qo'llanmasi quyidagilarni ta'minlash uchun yo'l-yo'riq/talablarni aniq belgilab beradi: (i) barcha munosib shaxslar/agentliklar keng tarqalgan muloqot kampaniyasi, jumladan, muvofiqlik va tanlov mezonlari orqali grantni moliyalashtirish imkoniyatidan xabardor va ariza berishda jiddiy to'siqlarga duch kelmaydi.; (ii) arizalarni taqdim etish obyektiv mezonlar asosida, adolatli va shaffof jarayon orqali amalga oshiriladi; (iii) loyihaning afzalliklari yanada kengroq bo'lishi uchun tanlov natijalari keng tarqalgan bo'ladi.

Kasbiy salomatlik va xavfsizlik (OHS) xavfi past yoki o'rtacha darajada bo'ladi va amalga oshiriladigan sub-loyiha ishlarining turiga bog'liq bo'ladi. Barcha pudratchilar mehnatni boshqarishning yozma tartib-qoidalari, shu jumladan ESS2 talablariga muvofiq xavfsiz mehnat muhitini yaratish va saqlash tartiblarini ishlab chiqishlari va amalga oshirishlari talab qilinadi.

Loyiha doirasida salohiyatni oshirish tadbirlari bunday ta'sirlarni aniqlash va ESMPni tayyorlash bo'yicha ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, sub-loyihalarni tanlash, loyihalash, shartnoma tuzish va monitoring va baholash ilovalarda keltirilgan ko'rsatmalarga muvofiq amalga oshiriladi.

Aniqlangan ta'sirlarni bartaraf etish uchun ijrochi agentlik va uning bo'linmalari, sub-loyihalarning benefitsiarlari va pudratchilari bir qator yumshatish choralarini ko'rishlari kerak, ular quyida keltirilgan va tayyorlanishi kerak bo'lgan hududga xos ESMPda aniq belgilanishi kerak.

Yuqoridagi salbiy ta'sirlar obyektga xos vositalarni va ba'zi yumshatish choralarini, shu jumladan Pudratchilarning ekologik va ijtimoiy boshqaruv rejalarini, mehnatni boshqarish rejalarini, manfaatdor tomonlarni jalb qilish tadbirlarini va treninglarni tayyorlash va amalga oshirish orqali hal qilinadi.

5. EKOLOGIK VA IJTIMOY SKRINING VA BAHOLASH

ESF ma'lumotlariga ko'ra, Jahon banki barcha loyihalarni to'rtta tasnifdan biriga ajratadi: yuqori xavf, muhim xavf, o'rtacha xavf yoki past xavf. Har bir loyiha milliy ekologik va ijtimoiy me'yoriy-huquqiy bazaga hamda Jahon bankining ESSga mos kelishi kerak. Ekologik xavf - o'rtacha. Loyihaning asosiy ekologik xavflari 2-komponentda taklif qilingan tadbirlar bilan bog'liq, bu O'zbekiston bo'yilab viloyatlar va tumanlar poytaxtlarida ITES markazlarini tashkil etish va jihozlash bo'yicha qurilish ishlari olib borilishini nazarda tutadi, buning uchun mavjud binolar rekonstruksiya qilinadi (serverlar, ma'lumotlarni saqlash uskunalari, quvvat va konditsioner/sovutish tizimlari kabi kichik ishlar va AT uskunalarni yetkazib berishni o'z ichiga olgan holda), lekin bunda yangi qurilish talab qilinmaydi. Xatarlar va ta'sirlar vaqtinchalik va yumshatilishining mumkin bo'lishi kutilmoqda va ular kichik/o'rta miqyosdagi qurilish ishlari bilan bog'liq bo'lganlarga xosdir.

Atrof-muhit va ijtimoiy xavflar o'rtacha darajada baholanadi. Xatarlarni bartaraf etish uchun quyidagi vositalar baholashdan oldin tayyorlanadi va ular jonli hujjatlar bo'lishi kerak va kerak bo'lganda amalga oshirish jarayonida yangilanishi mumkin: (i) Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv asoslari (ESMF); (ii) Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi (SEP); va (iii) Mehnatni boshqarish tartiblari (LMP).

5.1.Sub-loyihalarni kategoriyalarga ajratish mezonlari

8-jadval: Loyihani kategoriyalarga ajratish

Loyiha toifasi Jahon bankining himoya talablariga muvofiq¹⁵	
1. Kategoriya	O'rtacha xavf
2. Taklif etilgan kategoriya sababi	2-komponentga muvofiq, loyihaning birinchi bosqichi "O'zbektelekom"ning 8 tagacha mavjud obyektlarini ta'mirlashni moliyalashtiradi. Ekologik xavflar vaqtinchalik, odatiy va boshqarilishi mumkin bo'lgan hamda o'rta miqyosdagi qurilish ishlari bilan bog'liq bo'lishi kutilmoqda. Asosiy ta'sirlar chang, shovqin va tebranish hosil bo'lishi; qurilish mashinalari va mexanizmlarining ishlashi; buzish/qurilish chiqindilarini to'plash, elektron chiqindilarni boshqarish; bunday qurilish bilan bog'liq mehnat salomatligi va xavfsizligi xavflari va boshqalardan kelib chiqadi. Xatarlarni bartaraf etish uchun Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasi bilan Ekologik va ijtimoiy boshqaruv asosi (ESMF) va boshqa ESF vositalari tayyorlanadi.
Milliy siyosatga muvofiq loyiha kategoriyasi/Atrof-muhitni baholash talablari	
1. Kategoriya*	III
2. Taklif etilgan kategoriya sababi	O'zbekistonda atrof-muhitga ta'sirni baholash tartib-qoidalarini 73-II-sonli "Ekologik ekspertiza to'g'risida"gi qonun hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 07.09.2020-yildagi 541-sonli "Atrof-muhitga ta'sirni baholash mexanizmini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi qarori bilan tartibga solinadi. Loyiha kategoriyasi 4 ta ta'sir toifasini nazarda tutuvchi 541-sonli RCMga 1-ilovaga muvofiq belgilanadi. Agar OTBning atrof-muhitni baholash talablari va milliy tasnifi/talablari farq qilsa, yuqoriroq talablar qo'llaniladi. Bu, asosan, C toifali loyihalar bo'yicha qaror qabul qilish uchun mos keladi. Milliy atrof-muhitni baholash qonunchiligi kichik hajmdagi faoliyatga, jumladan, turli

¹⁵ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/383011492423734099/pdf/Jahon-banki-ekologik-va-ijtimoiy-asoslar.pdf>.

	binolarni qurish va ta'mirlashga taalluqli emas. Bunday hollarda mijoz Jahon banki mezonlariga amal qiladi.
--	---

* Eslatma: Atrof-muhitni baholash jarayoni zaruratga qarab amalga oshiriladi. Ta'mirlash ishlarini loyihalashda obyektlar ko'rikdan o'tkaziladi va barcha faoliyatning tegishli ekologik va ijtimoiy bahosi o'tkaziladi, shuningdek, EIA protseduralari davomida alohida obyektlar milliy qonunchilikka muvofiq boshqa toifalarga ham berilishi mumkin.

5.2. Alohida sub-loyihalar uchun atrof-muhitga ta'sirni baholash tartiblari

Atrof-muhitga ta'sirni baholash tartib-qoidalari kerak bo'lganda amalga oshiriladi. Har bir sub-loyiha alohida ko'rib chiqiladi. Ekologik xavf darajasiga qarab, har bir sub-loyihaga ma'lum bir xavf toifasi beriladi. Misol uchun, agar qozonxonalar mavjud bo'lsa, xavf darajasi oshadi va yuqori xavf toifasi belgilanadi.

Atrof-muhitga ta'sirni baholashning milliy tartibi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-sentabrdagi 541-sonli qarori bilan tasdiqlangan “Ekologik ekspertiza to'g'risida”gi qonun va Davlat ekologik ekspertizasi to'g'risidagi nizom (SEE) bilan tartibga solinadi.

Nizom O'zbekistonda atrof-muhitga ta'sirni baholashga qo'yiladigan qonuniy talablarni belgilaydi. SEE – loyiha toifasiga qarab milliy yoki mintaqaviy darajada “Davlat ekologiya” qoshidagi SEE markazi (“Markaziy ekspertiza”) tomonidan o'tkaziladigan ko'rib chiqish jarayonidir.

Davlat ekologik ekspertizasining “Davlat ekologik ekspertizasi” Ekologik ekspertiza markazining yagona tizimi bo'lib, unga uslubiy rahbarlik “Markaziy ekspertiza” tomonidan amalga oshiriladi.

SEE to'g'risidagi nizomning 21-moddasiga muvofiq, Davlat ekologik ekspertizasiga atrof-muhitga ta'sirni baholashni topshirish uchun ariza (“OVOS” milliy qisqartma) buyurtmachi tomonidan Davlat ekologiya qo'mitasining Global axborot tarmog'idagi Internet tarmog'idagi Atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasining shaxsiy kabineti orqali taqdim etiladi.

Atrof-muhitga ta'sir ko'rsatishning I va II toifalaridagi faoliyat turlari loyihadan oldingi hisoblanadi va agar loyiha hujjatlari jamoatchilik muhokamalarida belgilangan tartibda tasdiqlangan bo'lsa, davlat ekologik ekspertizasidan o'tishi shart. Jamoatchilik maslahatlarini o'tkazish tartibi Vazirlar Mahkamasining 07.09.2020 yildagi 541-son qarorining 3-ilovasida keltirilgan.

SEE to'g'risidagi Nizomning 24-bo'limi ushbu bosqichlarning har birida hujjatlarda bo'lishi kerak bo'lgan ma'lumotlarni belgilaydi. Atrof-muhitga ta'sirni baholashning uchta bosqichi va ularning talab qilinadigan natijalari quyidagicha umumlashtiriladi:

- I-bosqich: "Atrof-muhitga ta'sir bayonoti (DSEI) loyihasi ("PZVOS" - milliy qisqartma), rivojlanish fondlari ajratilishidan oldin taklif qilingan loyihani rejalashtirish bosqichida amalga oshiriladi.
- II-bosqich: "Atrof-muhitga ta'sir bayonoti (SEI)" ("ZVOS" - milliy qisqartma) I-bosqichda “Davlat ekspertizasi” tomonidan qo'shimcha tekshiruvlar yoki tahlillar o'tkazish zarurligi aniqlangan taqdirda yakunlanishi kerak. Xulosa Davlat ekologik ekspertizasiga loyihaning texnik-iqtisodiy asoslari tasdiqlangunga qadar, qurilish boshlanishidan oldin taqdim etilishi kerak.
- III-bosqich: "Ekologik oqibatlar to'g'risidagi bayonot (SEC)" ("ZEP" - milliy qisqartma) yakuniy bosqichni SEE jarayonida ifodalaydi va loyiha foydalanishga topshirilgunga qadar amalga oshirilishi kerak.

Hisobotda atrof-muhitni baholash jarayonining dastlabki ikki bosqichida “Davlat ekspertizasi” tekshiruvi natijasida loyiha dizayniga kiritilgan o'zgartirishlar, jamoatchilik maslahati orqali olingan sharhlar, loyiha uchun qo'llaniladigan ekologik me'yorlar va loyihaning asosiy xulosalari bilan bog'liq atrof-muhit monitoringi talablari batafsil bayon etilgan.

Davlat ekologiya ekspertizasi (SEE) ning ma'qullashi ("Davlat ekspertizasi" xulosasi) – bu I va II bosqichlarida O'zbekiston banklari va boshqa kreditorlar tomonidan loyihalarni moliyalashtirish (18-bo'lim) va atrof-muhitga ta'sirni baholash jarayonining III bosqichida loyihani ishga tushirish uchun majburiy hujjatdir.

Davlat ekologiya ekspertizasiga taalluqli barcha iqtisodiy faoliyat quyidagi to‘rt kategoriyadan biriga tasniflanadi:

- I-kategoriya — “atrof-muhitga ta'sir qilish xavfi yuqori” (SEE milliy “Davlat ekspertizasi” tomonidan 20 kun ichida o‘tkaziladi, atrof-muhitga ta'sirni baholash bo‘yicha barcha materiallar talab qilinadi);
- II-kategoriya — “atrof-muhitga ta'sir qilish xavfi o‘rtacha” (SEE milliy SNPC tomonidan 15 kun ichida amalga oshiriladi, atrof-muhitga ta'sirni baholash bo‘yicha barcha materiallar talab qilinadi);
- III- kategoriya — “ta'sir qilish xavfi past” (SEE “Davlat ekspertizasi” ning hududiy bo‘limlari tomonidan 10 kun ichida o‘tkaziladi, atrof-muhitga ta'sirni baholash bo‘yicha barcha materiallar talab qilinadi); va
- IV- kategoriya – “past ta'sir” (SEE “Davlat ekspertizasi” ning hududiy bo‘limlari tomonidan 5 kun ichida o‘tkaziladi, faqat so‘rovnoma shakli talab qilinadi.)

5.3.JB ning Ekologik va ijtimoiy skrining asboblari

5.3.1.Loyiha skriningi va kategoriyalarga ajratish

Tekshiruv E&S jarayonining birinchi bosqichi bo‘lib, buning natijasida E&S bo‘yicha asosiy qaror qabul qilinadi, ya’ni baholashni o‘tkazish (ehtimoliy muhim ta’sirlar asosida) yoki uni o‘tkazmaslik (bunday ta’sirlar bo‘lmasa) qarori. Skrining qonun hujjatlarida tez-tez tasvirlangan maxsus tartiblarga rioya qilishi kerak, shuning uchun barcha loyihalar bir xil jarayonga amal qiladi. Skrining jarayonining asosiy hissalarini quyidagilardir: Taklif etilayotgan va taklif qilingan qarorlarning ta'siri va oqibatlarini aniq, yaxshi tuzilgan, faktik tahlil qilish orqali qaror qabul qilishni osonlashtiradi (b) atrof-muhit va/yoki ijtimoiy jihatdan asossiz takliflarni ko'rib chiqish, shuningdek, amalga oshirilishi mumkin bo'lgan harakatlarni o'zgartirish orqali loyihani tanlash va siyosatni ishlab chiqishga ta'sir qiladi.

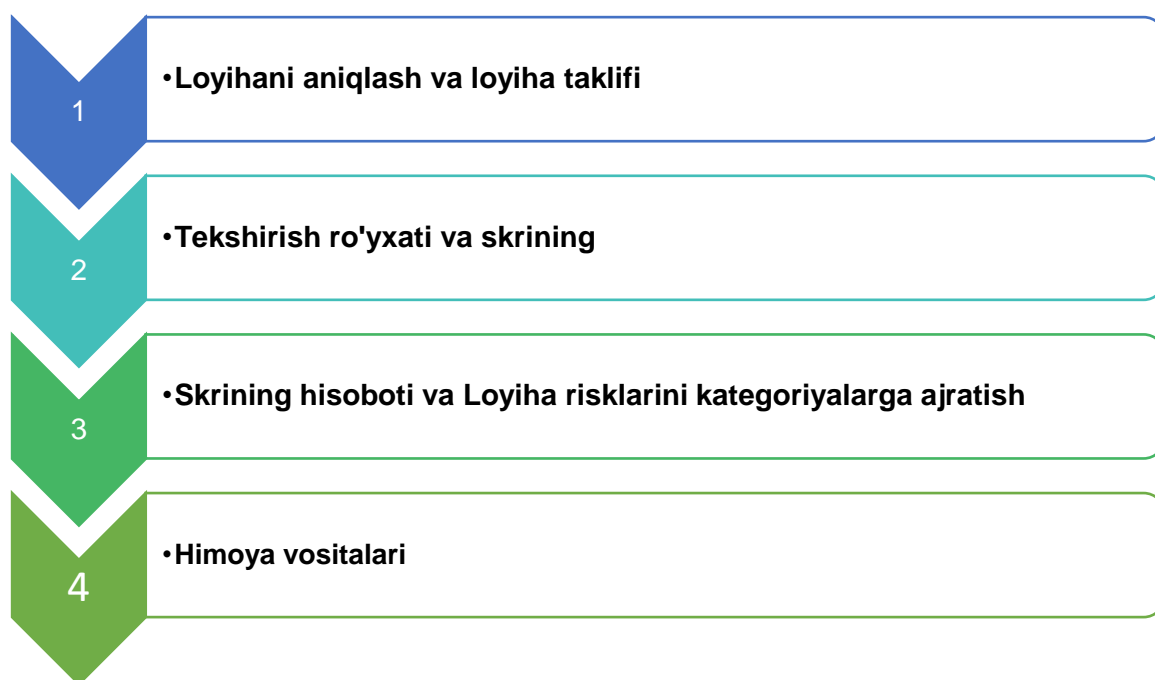
✓ Skrining maqsadi va muddati

Skrining loyihani aniqlash/rejalashtirish bosqichida loyihaning ekologik jihatdan maqsadga muvofiqligini va agar shunday bo'lsa, qaysi ekologik tahlilni amalga oshirish talab qilinishini va milliy talablar va Jahon bankining ESS hujjatlariga muvofiq tayyorlanishi kerak bo'lgan himoya vositalarini aniqlash uchun o'tkazilishi kerak.

✓ Skrining jarayoni

Loyiha doirasidagi barcha sub-loyihalar Loyihani amalga oshirish bo‘limi/IT Park tomonidan ularning potensial ekologik va ijtimoiy ta'sirlarini baholash uchun qoidalarda ko'rsatilganidek, ko'rib chiqiladi. Skrining IT Park PIU qoshidagi Atrof-muhit va ijtimoiy himoya bo'yicha mutaxassis tomonidan o'tkaziladi. Taklif etilayotgan skrining jarayoni quyidagicha:

✓ **1-qadam. Loyihani aniqlash va taklif qilish**

Skrining dastlabki ma'lumotlar va loyiha taklifi asosida amalga oshiriladi. E&S mutaxassisi loyihani rejalashtirish boshidanoq jalb qilinadi va Atrof-muhit va ijtimoiy skrining uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar loyiha taklifiga kiritilganligiga ishonch hosil qiladi. Bunga loyiha joylashuvi, loyiha komponentlari, nozik hududlar, loyiha hududidagi yerga egalik huquqi va yerga egalik huquqi, loyiha hajmi va boshqalar kiradi, lekin bulan bilan cheklanmaydi.

✓ **2-qadam. Skrining ro'yxati va haqiqiy skrining**

Loyiha taklifi mavjud bo'lgandan so'ng, atrof-muhitni muhofaza qilish va xavfsizlik bo'yicha mutaxassis sub-loyihalarni tekshiradi. Namunaviy skrining nazorat ro'yxati 3-ildavda keltirilgan. E&S yaxshiroq skrining uchun qo'shimcha ma'lumot to'plash uchun saytga tashrif buyurishi va maslahatlar o'tkazishi mumkin.

✓ **3-qadam: Skrining hisoboti va turkumlash**

Ushbu bosqichda skrining maqsadi bu taklif etilayotgan rivojlanish bilan bog'liq ekologik va ijtimoiy xavflarni, shuningdek, agar mavjud bo'lsa, salbiy ta'sirlarni yumshatish bo'yicha chora-tadbirlarni aniqlash, loyiha dizayni sifatini baholash, taklif etilayotgan harakatlarning ta'siri va oqibatlarini aniq va yaxshi tuzilgan tahlilini amalga oshirish orqali asosli qaror qabul qilishni osonlashtirish va ESMP zarur yoki kerak emasligini aniqlash. E&S mutaxassisi qabul qilingan qaror va asoslar bilan skrining hisobotini tayyorlaydi. Bundan tashqari, skrining hisoboti loyiha muhiti va ijtimoiy toifasini milliy qoidalar va Jahon banki ESSlarida belgilangan mezonlar asosida taqdim etadi.

9-jadval: Atrof-muhit va ijtimoiy himoya kategoriyalari

Loyiha turlari	O'zbekiston yo'riqnomasi	Jahon banki ESF si	Izohlar
Loyiha atrof-muhitga yoki jamiyatga sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.	I kategoriya	Yuqori xavf	To'liq miqyosli EIA va batafsil RAP talab qiladi
Loyiha atrof-muhitga yoki jamiyatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, ammo	I kategoriya	Muhim xavf	Salbiy ta'sir ko'lamiga bog'liq bo'lib, to'liq

bu ta'sirlar yuqori xavfli loyihalarga qaraganda kamroq ahamiyatga ega. Bu ta'sirlar saytga xosdir; ularning bir nechta, agar mavjud bo'lsa, qaytarilmas; ko'p hollarda, ular yuqori xavf loyihalariga qaraganda osonroq yumshatiladi.			miqyosda EIA va Batafsil RAP kerak bo'lishi mumkin yoki bo'lmasligi mumkin
Loyiha atrof-muhit yoki jamiyatga minimal yoki umuman salbiy ta'sir ko'rsatmasligi mumkin.	II kategoriya	O'rta xavf	Soddalashtirilgan ESMP va qisqartirilgan qayta joylashtirish rejasi. Ushbu loyiha doirasida faqat o'rta xavf ostidagi sub-loyihalarga (ESF bo'yicha) ruxsat beriladi.
Mablag'lar Moliyaviy vositachiga taqdim etiladi, u o'z navbatida atrof-muhit yoki jamiyatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan sub-loyihalarni amalga oshiradi, ammo bu ta'sirlarni oldindan tasdiqlashdan oldin batafsil aniqlash mumkin emas. Agar yuqori xavf darajasiga ko'ra tasniflanishi mumkin bo'lgan sub-loyiha mavjud bo'lsa, u amalga oshirilishidan oldin atrof-muhitni tekshirish va ma'lumotlarni oshkor qilish kabi yuqori xavfli loyiha bilan bir xil tartib-qoidalaridan o'tishi kerak.	III/IV kategoriya	FI kategoriyasi	BRD allaqachon Jahon banki tomonidan moliyalashtirilgan boshqa loyihalar bo'yicha ESMSni tayyorlagan. Ushbu ESMS moliyalashtirishi mumkin bo'lgan har qanday taklif qilingan investitsiyalarni tekshirish, zarur ES vositalarini aniqlash va ularni tayyorlash qoidalarini o'z ichiga oladi. Ya'ni, u RDAP uchun ishlatiladi.

Joriy loyiha loyihasiga asoslanib, ko'pgina sub-loyihalar o'rta xavf ostida bo'lishi kutilmoqda, ammo bu skrining jarayoni orqali tasdiqlanadi.

✓ 4-qadam: Himoya vositalarini aniqlash

Tekshiruv bosqichida IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi Jahon banki bilan maslahatlashgan holda tayyorlanishi kerak bo'lgan tegishli vositalarni aniqlaydi, shu jumladan:

- Saytga xos asboblari (ESMP, RAP/A-RAP, LRP, SEP/SEA, EA);
- Pudratchining ekologik va ijtimoiy rejalari (C-ESMPs).

Xavf toifasini to'ldirish va aniqlash shakllari 1-ildovada keltirilgan.

Jahon banki ESF ekologik va ijtimoiy baholash va boshqaruvni tashkil etishda eng yaxshi amaliyot sifatida quyidagi vositalarni tan oladi:

Tekshiruv, qamrovni aniqlash, texnik topshiriqlarni tasdiqlash va tadqiqot guruhini yollashdan so'ng, haqiqiy ekologik va ijtimoiy baholash boshlanadi. Ushbu bosqich texnik-iqtisodiy asoslash loyihasi va taklif etilayotgan loyiha bo'yicha asosiy ma'lumotlar mavjud bo'lganda amalga oshiriladi. Taklif etilayotgan loyiha doirasida Ekologik va ijtimoiy baholash, birinchi navbatda, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar bilan RISA zimmasiga yuklanadi. Biroq, loyiha siklining ma'lum bosqichlarida JB ESSlar etarli darajada qo'llanilishini ta'minlash uchun aralashuviga yo'q qo'yiladi.

- Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasi (ESMP) - (a) atrof-muhitning salbiy va ijtimoiy ta'sirlarni bartaraf etish yoki ularni maqbul darajalarga kamaytirish uchun loyihani amalga oshirish va undan foydalanish jarayonida ko'rilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlarni batafsil tavsiflovchi hujjatdir; (b) ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan harakatlar. ESMP namunasi 3-ildovada keltirilgan

- ESMP nazorat ro'yxati - soddalashtirilgan ESMP, qoida tariqasida, odatda ko'proq ta'sir ko'rsatadigan qurilish va rekonstruksiya ishlari uchun foydalaniladi. ESMP namunasi 4-ildavda keltirilgan
- Mehnatni boshqarish tartib-qoidalari - asosiy mehnat talablari va loyihani amalga oshirish bilan bog'liq xavflarni aniqlash va ta'sirni baxolashda mehnat muammolarini hal qilish uchun zarur bo'lgan resurslarni aniqlashga yordam beradi.
- Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi - loyihaning butun sikli davomida jamoatchilik ma'lumotlarini oshkor qilish va maslahat berishni o'z ichiga olgan manfaatdor tomonlarni jalb qilish dasturini belgilaydi.

6. Potensial ekologik va ijtimoiy xavf-xatarlar va standart yumshatish choralari

Loyiha hududlari suv tanqisligi va kanalizatsiya mavjud bo'lmagan turli iqlim va iqtisodiy zonalarda joylashgan. Loyiha yoshlar, ayollar va nogironlar kabi ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning bandligi va turmush tarziga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda. Bundan tashqari, eskirgan binolarni qayta tiklash, yoritish, isitish, elektr energiyasi, kanalizatsiya uchun zamonaviy uskunalarni o'rnatish hamda energiya tejovchi texnologiyalardan foydalanish, ta'mirlangan binolarda kommunikatsiyalarni yangilash, elektron chiqindilarni boshqarish bo'yicha bilimlarni joriy etishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda. Bu havo, tuproq va suv ifloslanishini kamaytiradi.

Loyihaning ta'siri o'rtacha va qisqa muddatli bo'lishi kutilmoqda.

Jahon bankining tasnifiga muvofiq, atrof-muhit xavflari va ta'siri quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: (i) Jahon bankining Atrof-muhit, salomatlik va xavfsizlik bo'yicha yo'riqnomasi (EHSG) tomonidan belgilangan; (ii) Mehnat va ish sharoitlari; (iii) Resurs samaradorligi; (iv) Jamiyat salomatligi va xavfsizligi bilan bog'liq bo'lgan ifloslanishning oldini olish va boshqarish; (v) Yerni olish, yerdan foydalanishni cheklash va majburiy ko'chirish; (vi) Iqlim o'zgarishi va boshqa transchegaraviy yoki global xavf va ta'sirlar; (vii) tabiiy yashash joylari va biologik xilma-xillikni muhofaza qilish, saqlash va tiklash uchun har qanday moddiy tahdid.

Asosiy potensial ekologik xavflar va salbiy ta'sirlar, shuningdek, loyiha doirasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan asosiy oqibatlarni yumshatish choralari quyidagi 10 va 11-jadvallarda keltirilgan.

10-jadval: Ekologik xavflar va rekonstruksiya va qurilish bosqichida oldini olish/yumshatish bo'yicha tavsiyalar

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
1	Atrof-muhit bo'yicha mutaxassisning yo'qligi.	Yuqori	Yuqori	Qurilish zonasida atrof-muhit holatining yomonlashishi. Hujjatlashtirilgan ma'lumotlarning yetarli darajada boshqarilmasligi.	Ta'mirlash va qurilish ishlari atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha mutaxassisning ishtirokini talab qiladi ¹⁶ .
2	O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq obyektlarni rekonstruksiya qilish va qurish bo'yicha atrof-muhitga ta'sirni baholash jarayonining yo'qligi.	Yuqori	Past	O'zbekiston Respublikasining ekologik qonun hujjatlariga rioya qilmaslik natijasida atrof-muhitga yetkazilgan zarar.	O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq obyektlarni rekonstruksiya qilish va qurish bo'yicha Atrof-muhitga ta'sirni baholash tartib-taomillarini o'tkazish ¹⁷ .
3	Qurilish va ekspluatatsiya jarayonida xodimlar, ishchilar, tashrif buyuruvchilar tomonidan atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha xabardorlikning yetishmasligi	O'rta	Yuqori	Atrof-muhitga zarar.	Manfaatdor tomonlar xatti-harakatlarining ekologik va ijtimoiy barqarorligini yaxshilash kerak: - xodimlar uchun suhbatlar, treninglar, xavfsizlik choralari (shu jumladan yong'in xavfsizligi) bo'yicha ko'rsatmalar; manfaatdor tomonlarning atrof-muhit masalalari bo'yicha yaxshiroq bilimi

¹⁶ <https://lex.uz/acts/2304949>.¹⁷ <https://lex.uz/docs/4984501>.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					atrof-muhit xulq-atvorini rivojlantirishga yordam beradi.
4	Atrof-muhitni changdan, shu jumladan quyma qurilish materiallarining changidan, shuningdek, havo ifloslanishining boshqa mumkin bo'lgan manbalaridan himoya qilish bo'yicha choralar yetarli emas.	O'rta	Yuqori	Atmosfera havosining ifloslanishi. Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	Ta'mirlash va qurilish jarayonida binolarni changdan himoya qilish choralari: - Birinchi qavatning ustidagi ichki makonlarni buzishda axlat qutilarini ishlatish kerak. - Buzilish qoldiqlari nazorat qilinadigan joyda saqlanishi va chang hosil bo'lishini kamaytirish uchun suv tuman bilan sepilishi lozim. - Atrofdagi muhitda (yon yo'laklar, yo'llar) changni kamaytirish uchun qoldiqlardan tozalanishi kerak - Qurilish joyida qurilish chiqindilari va materiallar yoqilmaydi. - Yopiq omborlarda quyma qurilish materiallarini saqlash va o'rash. - Maxsus transport harakatlanadigan kirish yo'llarini himoya qilish. - Qo'shni hududlarni to'siqlar yordamida himoya qilish. - Yo'llar va qurilish maydonchalariga suv sepish.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylig darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<ul style="list-style-type: none"> - Tashiladigan quyma materiallarni yopish; - Aholi punktlari ichida harakatlanish vaqtida transport vositalarining tezligini cheklashni nazorat qilish - soatiga 40 km dan oshmasligi kerak. - Obyektlarda qurilish mashinalarining ortiqcha bo'sh turishiga yo'l qo'yilmaydi.
5	Zaxiradagi elektr energiyasi generatorlaridan havoning ifloslanishi.	O'rta	Yuqori	Dizel yoki benzin yoqilg'isi yonishi natijasida havo ifloslanishi. Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	Dizel yoki benzin bilan solishtirganda chiqindilarning atrof-muhitga ta'siri kamroq bo'lganligi sababli gaz generatorini o'rnatish.
6	Payvandlash ishlari natijasida havo ifloslanishi.	Past	Past	Atmosferaning gaz va qattiq chiqindilar bilan ifloslanishi. Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	Maxsus o'ralgan joylarda payvandlash.
7	Bo'yoq bilan qoplash operatsiyalari natijasida havo ifloslanishi.	Past	Past	Havoning organik uchuvchi birikmalar bilan ifloslanishi. Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	Ventilyatsiya va himoya bilan bo'yash.
8	Ishchilar uchun o'tin bilan ishlaydigan pechkada ovqat pishirish.	O'rta	Yuqori	Yog'och yoqilg'isining yonish mahsulotlari bilan atmosfera havosining ifloslanishi.	Yog'ochli pechni gaz plitasi bilan almashtirish.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
				Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	
9	Yog'ochni qayta ishlash jarayonida yog'och changi bilan havoning ifloslanishi	Past	O'rta	Atmosfera havosining yog'och changlari bilan ifloslanishi. Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	Shamollatish bilan alohida xonada yog'ochni qayta ishlash.
10	Shovqin xavfi.	O'rta	Yuqori	Manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	<ul style="list-style-type: none"> - Kam shovqinga olib keladigan uskunalarni tanlash. - Shovqinli zavod va uskunalar imkon qadar sezgir binolardan uzoqroqda bo'lishi kerak. - Qurilish faoliyati natijasida hosil bo'ladigan shovqin imkon qadar qisqa vaqt ichida va kunduzi bo'ladi. - Iloji bo'lsa, sezgir binolarga keladigan shovqinni kamaytirish uchun to'siqlar (masalan, joydagi kulbalar, binolar, to'siqlar) yoki maxsus qurilgan akustik ekranlardan foydalanish kerak. - Mumkin bo'lgan joylarda zarba va ta'sir kuchini o'tkazuvchi vositalardan foydalanishdan saqlanish. - Vaqti-vaqti bilan foydalaniladigan mashinalar ulardan

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<p>foydalanilmayotganda o'chirilishi yoki minimal darajaga tushirilishi kerak.-</p> <p>Qurilish davrida transport vositalarining hudud bo'ylab harakatlanishini minimallashtirish va iloji bo'lsa, asosiy qo'shni yo'ldan to'g'ridan-to'g'ri kirishni tashkil etish. Qurilish hududida tezlik chegarasi pasaytiriladi.</p> <p>- Ish paytida generatorlar, havo kompressorlari va boshqa mexanik qurilmalarning dvigatel qopqoqlari yopiq bo'lishi kerak va jihozlar turar-joylardan imkon qadar uzoqroqda joylashtirilishi kerak.</p>
11	Xavfli materiallardan foydalanish yoki chiqindilarni, shu jumladan asbestni hosil qilish.	Past	Past	Atmosfera havosining ifloslanishi.	<p>- Asbest o'z ichiga olgan qurilish materiallaridan ehtiyotkorlik bilan foydalaning.</p> <p>-Asbest chiqindilari hosil bo'lganda, masalan, eski binolarni demontaj qilishda "Asbest xavfsizligi to'g'risida" gi maxsus texnik reglamentga muvofiq chiqindilarni qayta ishlashni amalga oshirish kerak¹⁸ (Ошибка! Источник ссылки не найден.).</p>

¹⁸ 02.11.2019-yilda Qurilish vazirligi tomonidan tasdiqlangan 501-sonli "Asbest xavfsizligi to'g'risida"gi maxsus texnik reglament.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<ul style="list-style-type: none"> - Vaqtinchalik barcha xavfli yoki zaharli moddalarni saqlash joyida tarkibi, xususiyatlari va ishlov berish ma'lumotlari ko'rsatilgan xavfsiz konteynerlarda bo'ladi. - Xavfli moddalar konteynerlari to'kilmasligi va yuvilishining oldini olish uchun suv o'tkazmaydigan idishga joylashtirilishi kerak. - Chiqindilarni tashish maxsus litsenziyaga ega tashuvchilar tomonidan amalga oshiriladi va litsenziyalangan obyektga joylashtiriladi. - Zaharli tarkibiy qismlar yoki erituvchilar yoki qo'rg'oshin asosidagi bo'yoqlardan foydalanilmaydi.
12	Qurilish va maishiy chiqindilarni boshqarishning yetishmasligi.	O'rta	Yuqori	<p>Tuproqning maishiy va qurilish chiqindilari, metallarning oksidlanish mahsulotlari bilan ifloslanishi.</p> <p>Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga to'xtatib</p>	<p>Qayta qurish va qurish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan chiqindilar: qattiq maishiy chiqindilar, qurilish qoldiqlari, yog'och chiqindilari, lampalar ¹⁹, metall parchalari, shu jumladan payvandlash</p>

¹⁹ <https://lex.uz/docs/1870039>.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
				<p>qo'yilgan qurilish materiallarining inhalatsiyasi tufayli salbiy ta'sir.</p> <p>Hayvonot dunyosi tuproq vakillarining flora va populyatsiyasiga salbiy ta'sir.</p>	<p>elektrodlari qoldiqlari, yog'li lattalar, bo'sh idishlar, qadoqlash, plastmassa va boshqalar.</p> <p>Quyidagi choralar ko'rilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - “Toza hudud” davlat unitar korxonasi bilan maishiy va qurilish chiqindilarini olib chiqish bo'yicha shartnoma tuzish. - Tegishli tashkilotlar bilan metallolomlarni olib chiqish bo'yicha shartnomalar tuzish choralari ko'rish. - Obyektlar hududini maishiy va qurilish chiqindilari, metallolomlar bilan ifloslanishining oldini olish. - Saytda chiqindilar va qurilish materiallarini yoqishning oldini olish. - Yuqorida ko'rsatilgan chiqindilarni saqlash qoidalariga mos keladigan konteynerlarni o'rnatish uchun maydonlarni ajratish. - Chiqindilarni olib tashlash jadvalini tuzish. - Qattiq maishiy, qurilish chiqindilari, shuningdek, metallolomlarni olib chiqish uchun buxgalteriya jurnallarini yuritishni tashkil etish.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<p>- Imkon bo'lsa, tegishli va hayotiy materiallarni (asbestdan tashqari) qayta ishlatish va qayta ishlash.</p> <p>- Yong'inga xavfli chiqindilar va materiallarni yong'in manbalaridan uzoqda, yopiq idishlarga joylashtirish.</p>
13	Barcha qurilish maydonchalarida maxsus transport uchun kirish yo'llarining izolyatsiyasining yo'qligi.	O'rta	Yuqori	<p>Tuproqning neft mahsulotlari, shinalardagi kauchuk zarralari va boshqa ifloslantiruvchi moddalar bilan ifloslanishi.</p> <p>Tuproq flora va faunasi populyatsiyalarining salbiy ta'siri va zarari.</p>	Kirish yo'llarining tuproqlarini izolyatsion materiallar (toshlar va boshqalar) bilan qoplash choralari ko'rish.
14	Bitum erishi uchun ifloslantiruvchi yoqilg'idan foydalanish (masalan, o'tin).	O'rta	Yuqori	<p>Yog'och yoqilg'isining yonish mahsulotlari bilan atmosfera havosining ifloslanishi.</p> <p>Ishchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.</p>	Atmosfera havosiga yukni kamaytirish uchun texnologik jihatdan ilg'or pechlarni o'rnatish variantlarini ko'rib chiqish.
15	Suv havzalari yaqinida qurilish xavfi.	Yuqori	Past	Suvning ifloslanishi, suv biologik xilma-xilligiga zarar.	Vazirlar Mahkamasining 11.12.2019 yildagi 981-son qarori asosida yangi obyektlarni qurish ²⁰ .
16	Suv, gaz va kanalizatsiya ta'minotining yetishmasligi.	O'rta	Yuqori	Tabiiy resurslar ustidan nazoratning yo'qligi.	- Suv, gaz uzatish va kanalizatsiya tarmoqlariga ega bo'lgan aholi

²⁰ <https://lex.uz/docs/4640437>.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylig darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
				<p>Kanalizatsiya chiqindilarining to'planishi.</p> <p>Issiqxona gazi bo'lgan oqava suvlardan metan chiqindilari.</p> <p>Atrof muhit, tuproq, yer osti suvlarining ifloslanishi.</p>	<p>punktlari foydasiga obyektlarni qurish uchun joylarni tanlash.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gaz ta'minoti, suv ta'minoti va kanalizatsiya xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha shartnomalar tuzish. - Shaxsiy tozalash inshootlarini qurish. - Shu bilan bir qatorda, suv quduqlarini burg'ulash (suv ta'minoti mavjud bo'lmaganda quduqlarni burg'ulash bilan, burg'ulash va maxsus suvdan foydalanish uchun ruxsatnoma olgandan keyin burg'ulash, suv quduqlari uchun suv tahlilini amalga oshirish). - Chuqur hojatxonalar mavjud bo'lsa, ularning holatini va o'z vaqtida bo'shatishini nazorat qilish. - Drenaj suvi oqimini to'sib qo'ymaslik yoki qurilish oqimining suv sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishni oldini olish uchun chora-tadbirlarni belgilash tavsiya etiladi. - Barcha kirish yo'llarini, ish joylarini, qurilish materiallarini saqlash joylarini va chiqindilarni vaqtincha to'plash

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylig darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<p>joylarini diqqat bilan tanlang va belgilash</p> <ul style="list-style-type: none"> - Qurilish vaqtida ular haddan tashqari kengayib ketmasligi uchun ushbu saytlarni diqqat bilan boshqarish va kuzatib borish; - Suv oqimini yengillashtirish va hududni suv bosishini oldini olish uchun kirish yo'llari va ish joylarining yuqori yuzasini siqib qo'yish. Bu drenaj ariqlarini qazishni va ularni mavjud drenaj infratuzilmasiga ulashni talab qilishi mumkin. - Drenaj tizimining ishlashini ta'minlash. - Qurilish maydonchalaridan (o'rnatish yoki rekonstruksiya qilish) sanitariya chiqindilari va oqava suvlarni qayta ishlashga yondashuv mahalliy hokimiyat organlari tomonidan tasdiqlanishi kerak. - Oqava suvlar monitoringini amalga oshirish. - Avariya vositalarini va mashinalarni maxsus ajratilgan joylarda yuvish, bu

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					erda suv oqimi tabiiy er usti suvlarini ifloslantirmaydi.
17	Yuqumli kasalliklarning tarqalishi holatlari (shu jumladan Covid-19).	Yuqori	O'rta	Xodimlarga va boshqa manfaatdor tomonlarga infeksiyaning tarqalishi xavfi. Manfaatdor tomonlarning salomatligi uchun xavf. Epidemiya xavfi.	- Infeksiyani oldini olish uchun barcha choralarni ko'rish: izolyatsiyalash, asbob-uskunalar va binolarni qayta ishlash, shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish va milliy talablarga muvofiq boshqa choralar (5-ilova).
18	Elektr yoki issiqlik ta'minotidagi uzilishlar.	O'rta	O'rta	Manfaatdor tomonlarning salomatligi uchun xavf.	- Gaz bilan ishlaydigan zahira generatorlarini o'rnatish va ulardan foydalanish. - Isitish yo'q bo'lganda, binolarda an'anaviy isitgichlarni o'rnatish, isitish rejimida konditsionerlardan foydalanish. - Qattiq sovuqda isitish funksiyasi rejimida ichki shamollatish tizimlaridan foydalanish. - Isitish jarayonini avtomatlashtirish, ya'ni binoning ichida va tashqarisida havo harorati sensorlari bilan qozonni avtomatlashtirish. Havo harorati o'zgarganda, boshqaruv tizimiga signal beriladi va qozondagi gaz ta'minoti ko'payadi yoki kamayadi.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylig darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<p>- Ekologik energiya texnologiyalari, qayta tiklanadigan energiya manbalari va energiyani kamaytirish strategiyalaridan foydalanish (masalan, binolarda mikrosensorli tizimlardan foydalanish va energiya tejash, izolyatsiyalash, energiya sarfini kamaytirish, yoritish uchun harakat sensori va boshqalar). Tabiiy gazni ortiqcha iste'mol qilishning oldini olish. Quyosh panellarini ko'rib chiqish mumkin.</p>
19	Elektr, isitish, gaz ta'minoti yo'q bo'lgan fors-major holatlari.	Yuqori	Past	Manfaatdor tomonlarning salomatligi va hayotiga tahdid.	<p>- Xonaga tabiiy quyosh nurining kirish imkoniyati.</p> <p>- Issiqlikning chiqib ketishinig oldini olish uchun barcha yoriqlarni muhrlash.</p> <p>-Issiq suv uchun issiqlik izolyatsiyalangan saqlash tanklaridan foydalanish, unda isitiladigan suv uzoq vaqt sovib ketmaydi, shuning uchun tez-tez isitishning hojati yo'q.</p>
20	Daraxtlar o'sib, qurilish maydonchalarida kesilsa, o'simliklarning yo'qolishi.	O'rta	O'rta	<p>Populyatsiya florasining salbiy ta'siri va zarari.</p> <p>Havoga CO₂ emissiyasini oshirish.</p>	<p>- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 31-martdagi 255-son qaroriga muvofiq, davlat o'rmon fondiga kiritilmagan daraxtlar va butalarni kesishga faqat binolar,</p>

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<p>inshootlar va kommunikatsiyalarni qurish va rekonstruksiya qilish bilan bog'liq sanitariya kesish va kesish tartibida yo'l qo'yiladi. Daraxt va butalarning kesishga muvofiqligini tekshirish tuman ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'limi inspektori tomonidan amalga oshiriladi. Apellyatsiya va inspektorning xulosasini olish Davlat xizmatlari markazi orqali tegishli davlat boji undirilgan va xulosa rasmiylashtirilgan holda amalga oshiriladi. Mumkin bo'lgan joylarda daraxtlarni qayta tiklash tavsiya etiladi, chunki shifoxonalar hududi bunga imkon beradi.</p> <p>- Agar kerak bo'lsa, daraxtlarni boshqa joyga ekish kerak.</p>
21	Ishchilarning sog'lig'i ustidan tibbiy nazoratning yo'qligi.	O'rta	Yuqori	Ishchilarning mehnat xavfsizligi va sog'lig'i ustidan nazoratning yetarli darajada emasligi.	Xodimlarni muntazam tibbiy ko'rikdan o'tkazishni yo'lga qo'yish.
22	Birinchi yordam to'plamining yo'qligi.	Yuqori	Yuqori	Ishchilarning mehnat xavfsizligi va sog'lig'i ustidan nazoratning yetarli darajada emasligi. Favqulodda vaziyatlarda ishchilar sog'lig'i xavfsizligini ta'minlamaslik, birinchi yordam ko'rsatilmaganligi natijasida	Ishchilar uchun ochiq joyda birinchi tibbiy yordam to'plamini tashkil qilish.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylig darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
				ishchilarning kasallikka chalinish xavfi.	
23	Xavfsizlik rejalari va favqulodda vaziyatlarga javob berish rejalarining yo'qligi.	Yuqori	Yuqori	Xavfsizlik nazoratining yo'qligi. Yong'in, to'kilish, vayronagarchilik xavfi. Manfaatdor tomonlar vakillarining sog'lig'i va hayotiga tahdid. O'simlik va fauna populyatsiyasining salbiy ta'siri va buzilishi.	Xavfsizlik rejalari va favqulodda vaziyatlarga javob berish rejalarini ishlab chiqish.
24	Favqulodda vaziyatlarga, neft mahsulotlari va boshqa moddalarning tasodifiy chiqishi va to'kilishiga javob berishga tayyorlikning yo'qligi.	Yuqori	Yuqori	Yong'in xavfi, tuproqning ifloslanishi, neft mahsulotlari, xavfli moddalarning to'kilishi natijasida manfaatdor tomonlar vakillarining zaharlanish xavfi. Tuproq flora va faunasining populyatsiyalariga salbiy ta'sir.	To'kilishlarga qarshi vositalar mavjudligiga ishonch hosil qilish.
25	Birlamchi yong'inga qarshi uskunalari va uyushgan qalqonning yo'qligi.	Yuqori	Yuqori	Yong'inni o'z vaqtida lokalizatsiya qilmaslik yong'inning qo'shni hududlarga tarqalishi, kuyishlar va manfaatdor tomonlar vakillarining shikastlanishiga olib keladi.	Yong'in o'chirish uskunalari bilan qalqonlarni (postlarni) tashkil qilish va evakuatsiya rejalarini ishlab chiqish.
26	Ishchilar uchun shaxsiy himoya vositalarining yo'qligi.	O'rta	Yuqori	Ishchilarning mehnat xavfsizligi va sog'lig'i ustidan nazoratning yetarli darajada emasligi. Ishchilar orasida jarohatlar va baxtsiz hodisalarning yuqori ehtimoli.	Butun rekonstruksiya va qurilish davri uchun ishchilarni shaxsiy himoya vositalari bilan to'liq ta'minlash.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
27	Rekonstruksiya va qurilish obyektlarida zarur xavfsizlik choralarining yo'qligi.	Yuqori	Yuqori	Ishchilarning mehnat xavfsizligi va sog'lig'i ustidan nazoratning yetarli darajada emasligi. Ishchilar orasida jarohatlar va baxtsiz hodisalarning yuqori ehtimoli.	-Qurilish maydonchasida zarur xavfsizlik choralarini ko'rish. - O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi ²¹ talablariga hamda mehnat va sog'liqni saqlash xavfsizligi standartlariga rioya qilish. ²²
28	Madaniy merosga zarar yetkazish.	O'rta	Past	Loyiha obyektlarini qurish hududlarida tarixiy binolarni, artefaktlarni yo'qotish.	- Agar bino belgilangan tarixiy inshoot bo'lsa, bunday inshootga juda yaqin bo'lsa yoki belgilangan tarixiy tumanda joylashgan bo'lsa, mahalliy va milliy qonunchilikka muvofiq ravishda rejalashtirilgan va amalga oshirilayotgan barcha qurilish ishlari mahalliy hokimiyat organlaridan xabar qilinishi va ruxsatnomalar olinishi kerak. - Qazish yoki qurilishda uchragan artefaktlar yoki boshqa mumkin bo'lgan "tasodifiy topilmalar" qayd etilishi va ro'yxatga olinishi, mas'ul mansabdor shaxslar bilan bog'lanishi va bunday topilmalarni hisobga olish uchun ish faoliyati kechiktirilishi yoki

²¹ <https://lex.uz/ru/docs/6257291>.

²² <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/157871484635724258/environmental-health-and-safety-general-guidelines>.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfni amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					o'zgartirilishi uchun shart-sharoitlar yaratilishini ta'minlash kerak.

11-jadval: Ekologik xavflar va operatsiya bosqichida oldini olish/yumshatish bo'yicha tavsiyalar

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfning amalga oshirish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
1	Elektr quvvati yetishmasligi holatlarida zahiradagi elektr generatorlaridan havo ifloslanishi.	O'rta	Yuqori	Dizel yoki benzin yoqilg'isi yonishi natijasida havoning ifloslanishi. Boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	Dizel yoki benzin bilan solishtirganda chiqindilarning atrof-muhitga ta'siri kamroq bo'lganligi sababli gaz generatorini o'rnatish.
2	Xavfli yoqilg'ini saqlash (dizel yoki benzin).	Yuqori	Yuqori	Dizel yoki benzin yoqilg'isi yonishi natijasida havoning ifloslanishi. Boshqa manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir. Yong'in xavfi	Maxsus idishlarda saqlash. Shamollatish va izolyatsiyalangan polga ega maxsus xonalarda, shuningdek, tashrif buyuruvchilardan xoli saqlash.
3	Issiqlik ta'minoti bo'lmasa, gazli isitish qozonlaridan foydalanish.	Past	Past	Atmosfera havosining gazni yoqish mahsulotlari bilan ifloslanishi. Manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	- Maxsus qozonxonalarda qozonlarni o'rnatish. - Mo'ri balandligi sirdagi ifloslantiruvchi moddalarning eng past konsentratsiyasining

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfning amalga oshish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
					<p>shakllanishini hisobga olgan holda hisoblanishi kerak.</p> <p>- Shu bilan bir qatorda, isitish va issiq suv ta'minoti uchun ikki devirli elektr qozonlarni o'rnatish.</p>
4	Ovqatlanish xonasi yoki bufet ishida gaz plitalaridan foydalanish.	Past	Past	Atmosfera havosining gazni yoqish mahsulotlari bilan ifloslanishi.	<p>- Mo'ri balandligi sirdagi ifloslantiruvchi moddalarning eng past konsentratsiyasining shakllanishini hisobga olgan holda hisoblanishi kerak.</p> <p>- Shu bilan bir qatorda, pishirish uchun elektr pechkalarni o'rnatish.</p>
5	Maishiy chiqindilarni boshqarishning yetishmasligi.	O'rta	Past	Maishiy chiqindilardan ifloslanish. Manfaatdor tomonlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir.	<p>Ishlash bosqichida maishiy va oziq-ovqat chiqindilari hosil bo'ladi. Quyidagi choralar ko'rilishi kerak:</p> <p>- "Toza hudud" davlat unitar korxonasi bilan maishiy chiqindilarni olib chiqib ketish bo'yicha shartnoma tuzish.</p> <p>- Obyektlar hududining maishiy chiqindilar bilan ifloslanishining oldini olish.</p> <p>- Saytda hech qanday chiqindilar yoqilmaydi.</p>

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfning amalga oshish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish chorolari
					<ul style="list-style-type: none"> - Binodan kamida 20 m masofada joylashgan hududda maishiy chiqindilar uchun tegishli konteynerlarni o'rnatish. - Chiqindilarni olib tashlash jadvalini tuzish.
6	Elektron chiqindilarni (elektron chiqindilarni) boshqarishning yo'qligi, shu jumladan quyosh batareyasi chiqindilari mavjud bo'lsa.	O'rta	Yuqori	<p>Elektron chiqindilarni boshqarishning yetarli darajada ta'minlanmagani.</p> <p>Atrof-muhitni plastmassa, og'ir va rangli metallar, parchalanmaydigan chiqindilar va boshqa xavfli moddalar bilan ifloslanishi.</p>	<p>Quyidagi choralar ko'rilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "Toshrangmetzavod Recycling" MChJ qayta ishlash korxonasi bilan elektron chiqindilarni olib chiqish bo'yicha shartnoma tuzish. - Obyektlar hududining elektron chiqindilar bilan ifloslanishining oldini olish. - Elektron chiqindilarni alohida saqlash uchun konteynerlarni o'rnatish uchun maydonlarni ajratish. - Elektron chiqindilarni olib tashlash jadvalini tuzish. - Elektron chiqindilarni olib tashlash bo'yicha buxgalteriya jurnallarini yuritishni tashkil etish.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfning amalga oshish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
7	Suv, gaz va kanalizatsiya ta'minotining yetishmasligi.	Yuqori	Past	<p>Tabiiy resurslar ustidan nazoratning yo'qligi.</p> <p>Issiqxona gazi bo'lgan oqava suvlardan metan chiqindilari.</p> <p>Kanalizatsiya chiqindilarining to'planishi.</p> <p>Atrof muhit, tuproq, yer osti suvlarining ifloslanishi.</p>	<p>- Suv, gaz uzatish va kanalizatsiya tarmoqlariga ega bo'lgan aholi punktlari foydasiga obyektlarni qurish uchun joylarni tanlash.</p> <p>- Gaz ta'minoti, suv ta'minoti va kanalizatsiya xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha shartnomalar tuzish.</p> <p>- Shu bilan bir qatorda, suv quduqlarini burg'ulash (suv ta'minoti mavjud bo'lmaganda quduqlarni burg'ulash bilan, burg'ulash va maxsus suvdan foydalanish uchun ruxsatnomalarni olgandan keyin burg'ulash, suv quduqlari uchun suv tahlilini amalga oshirish)</p> <p>- Chuqur hojatxonalar mavjud bo'lsa, ularning holatini va o'z vaqtida bo'shatishini nazorat qilish.</p>
8	Yuqumli kasalliklarning tarqalishi holatlari (shu jumladan Covid-19).	Yuqori	O'rta	<p>Xodimlarga va boshqa manfaatdor tomonlarga infeksiyaning tarqalishi xavfi.</p> <p>Manfaatdor tomonlarning salomatligi uchun xavf.</p> <p>Epidemiya xavfi.</p>	-Infeksiyani oldini olish uchun barcha choralarni ko'rish: izolyatsiyalash, asbob-uskunalar va binolarni qayta ishlash, shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish va milliy talablarga muvofiq boshqa choralar (5-ilova).

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfning amalga oshish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
9	Elektr yoki issiqlik ta'minotidagi uzilishlar.	O'rta	O'rta	Manfaatdor tomonlarning salomatligi uchun xavf.	<p>- Gaz bilan ishlaydigan zahira generatorlarini o'rnatish va ulardan foydalanish.</p> <p>- Isitish yo'q bo'lganda, binolarda an'anaviy isitgichlarni o'rnatish, isitish rejimida konditsionerlardan foydalanish.</p> <p>- Qattiq sovuqda isitish funksiyasi rejimida ichki shamollatish tizimlaridan foydalanish.</p> <p>-Isitish jarayonini avtomatlashtirish, ya'ni binoning ichida va tashqarisida havo harorati sensorlari bilan qozonni avtomatlashtirish. Havo harorati o'zgaranda, boshqaruv tizimiga signal beriladi va qozondagi gaz ta'minoti ko'payadi yoki kamayadi.</p> <p>-Ekologik energiya texnologiyalari, qayta tiklanadigan energiya manbalari va energiyani kamaytirish strategiyalaridan foydalanish (masalan, binolarda mikrosensorli tizimlardan foydalanish va energiya tejash, izolyatsiyalash, energiya sarfini kamaytirish,</p>

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfning amalga oshish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralarini
					yoritish uchun harakat sensori va boshqalar). Tabiiy gazni ortiqcha iste'mol qilishning oldini olish. Quyosh panellarini ko'rib chiqish mumkin.
10	Elektr, isitish, gaz yo'q bo'lgan fors-major holatlari.	Past	Past	Manfaatdor tomonlarning salomatligi uchun xavf.	- Xonaga tabiiy quyosh nurining kirish imkoniyati. - Issiqlikning chiqib ketishini oldini olish uchun barcha yoriqlarni muhrlash. -Issiq suv uchun issiqlik izolyatsiyalangan saqlash tanklaridan foydalanish, unda isitiladigan suv uzoq vaqt sovib ketmaydi, shuning uchun tez-tez isitishning hojati yo'q.
11	Shamollatish tizimlarining yo'qligi yoki noto'g'ri ishlashi.	O'rta	Past	Havoning noto'g'ri ishlovi sababli mavjud havo chiqindilari, hidlar, tutun. Ichki havoning ifloslanishi.	- Qattiq sovuqda isitish funksiyasini o'z ichiga olgan ichki shamollatish tizimlarini o'rnatish. - Binolarning ventilyatsiya tizimlarining uzluksiz ishlashini kuzatib borish va saqlab turish.
12	Birlamchi yong'inga qarshi uskunalar va uyushgan qalqonning yo'qligi.	Yuqori	Past	Yong'inni o'z vaqtida lokalizatsiya qilmaslik yong'inning qo'shni hududlarga tarqalishi, kuyishlar va manfaatdor tomonlar vakillarining shikastlanishiga olib keladi.	Yong'in o'chirish uskunalari bilan taxtalarni (postlarni) tashkil qilish va evakuatsiya rejalarini ishlab chiqish.

No.	Potensial ekologik xavflar va loyihaning ta'siri	Xavfning jiddiylik darajasi (past, o'rta, yuqori)	Xavf ehtimoli darajasi (yuqori, o'rta, past)	Xavfning amalga oshish oqibatlari	Xavfni bartaraf etish/yumshatish choralari
13	Yong'indan himoya qilish tizimining ishlamay qolishi yoki yo'qligi.	Yuqori	O'rta	Yong'in xavfi, yong'inning atrofdagi hududga tarqalishi, kuyishlar va manfaatdor tomonlar vakillarining jarohatlari.	-Yong'inga qarshi tizimni tashkil etish. - To'g'ri ishlashini nazorat qilish.
14	Birinchi yordam to'plamining yo'qligi.	Yuqori	Yuqori	Manfaatdor tomonlarning mehnat xavfsizligi va sog'lig'i ustidan nazoratning yetarli emasligi. Favqulodda vaziyatlarda ishchilar sog'lig'i xavfsizligini ta'minlamaslik, birinchi yordam ko'rsatilmaganligi natijasida manfaatdor tomonlarning kasallik xavfi.	Birinchi yordam to'plamini manfaatdor tomonlar kirishi mumkin bo'lgan joyda tashkil qilish.

Nazorat qilish, monitoring qilish va hisobot berish faoliyati

Sub-loyihalarni amalga oshirish jarayonida atrof-muhit va ijtimoiy monitoring sub-loyihalarning asosiy ekologik va ijtimoiy jihatlari, xususan uning atrof-muhitga ta'siri, ta'sirlarning ijtimoiy oqibatlarini va ko'rilgan ta'sirlarni yumshatish bo'yicha chora-tadbirlar samaradorligi to'g'risida ma'lumot berishi kerak. Bunday ma'lumotlar PIU/RPIUga loyiha nazorati doirasida yumshatish chora-tadbirlarining muvaffaqiyatini baholash imkonini beradi va kerak bo'lganda tuzatish choralari o'z vaqtida amalga oshirish imkonini beradi. ESMP monitoring maqsadlarini va monitoring turlarini hamda ularning ta'sirlari va ta'sirni yumshatish choralari bilan bog'liqligi, shuningdek, monitoring tadbirlarining aniq tavsifi va texnik tafsilotlari, jumladan, o'lchanadigan parametrlar, foydalaniladigan usullar, o'lchovlar chastotasini aniqlaydi.

Loyihani amalga oshirishning ESMP va/yoki RAPda belgilangan ta'sirni yumshatish choralari muvofiqligi monitoringi PIUning jamoalar va Ekologik va ijtimoiy himoya bo'limi bilan birgalikda amalga oshiriladi. Maqsad ESMFga muvofiqligi, amalga oshirishning borishi va mahalliy hamjamiyatlarning samarali maslahatlashuvi va ishtiroki darajasi bo'yicha asosiy tashvishlarni tekshirishdan iborat. Faoliyatlar to'g'risida hisobot berish uchun baholash tadqiqotlari davomida tayyorlangan standart nazorat ro'yxatidan foydalaniladi. Loyihani amalga oshirishning o'rtalarida va loyiha yakunida atrof-muhit, ijtimoiy, sog'liq va xavfsizlik bo'yicha uchinchi tomon auditori o'tkaziladi. Auditorlik tekshiruvlari quyidagilarni ta'minlash uchun zarur:

- ESMF jarayoni tegishli tarzda amalga oshirilmoqda.

- yumshatish chora-tadbirlari belgilanib, shunga muvofiq amalga oshirilmoqda. Audit ESMF yondashuvida uning samaradorligini oshirish uchun har qanday tuzatishlarni aniqlay oladi.

Atrof-muhit monitoring

Monitoring quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

- Atrof-muhit sifatining instrumental monitoringi, masalan, rekonstruksiya, qurilish va foydalanish bosqichlarida havo va suv sifati, mahalliy aholi tomonidan noqulayliklar yoki boshqa favqulodda vaziyatlarda shikoyatlar bo'lsa, havo yoki suv sifatining analitik o'lchovlari O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshirilishi kerak. Operatsion bosqichda monitoring yong'in xavfsizligi va mehnatni muhofaza qilish uchun mas'ul shaxslar tomonidan amalga oshiriladi.
- O'zbekiston qonunchiligida nazarda tutilgan hisobotlarni o'rganish.
- Kuzatuv monitoringi – sub-loyihalarni rekonstruksiya qilish va qurilish bosqichlarida PRCU doimiy ravishda pudratchilar tomonidan ESMPning bajarilishini nazorat qiladi. Bunga PRCUs SS tomonidan Pudratchilarning atrof-muhit holatini har hafta rekonstruksiya va qurilish davrida tekshirish orqali erishiladi. Agar Pudratchi ESMPni amalga oshirish bo'yicha o'z majburiyatlarini buzsa, PRCUs ishlarni yoki to'lovlarni to'xtatib qo'yish huquqiga ega. Operatsion bosqichda monitoring yong'in xavfsizligi va mehnatni muhofaza qilish uchun mas'ul shaxslar tomonidan amalga oshiriladi.
- Pudratchi tomonidan ESMP talablariga rioya qilmagan taqdirda, PIU mutaxassisi rahbariyatga hisobot taqdim etadi va rahbariyat bilan kelishilgan holda pudratchiga sharhlar yuboriladi.
- Tashqi monitoring: Jahon banki ekspertlari, shuningdek, tadbirlarning tasodifiy namunasi asosida muvofiqlikni tekshirish uchun har yili saytga tashrif buyurishadi. Yuqorida aytib o'tilganidek, rioya qilmaslik holatlarida, Loyihani amalga oshirish bo'limi/Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklari mos kelmaslikning tabiati va sabablarini tekshiradi, va sub-loyihani muvofiqlashtirish uchun nima zarurligi yoki moliyalashtirishni to'xtatib qo'yish kerakmi degan qaror qabul qilinishi kerak.

Monitoring loyihaning qurilish va foydalanish bosqichlarida ham amalga oshirilishi kerak. Bu nafaqat tasdiqlash shartlariga rioya qilinishini ta'minlash uchun, balki EIA hisobotlarida keltirilgan bashoratlarning to'g'ri yoki noto'g'riligini kuzatish uchun ham amalga oshiriladi. Agar ta'sirlar atrof-muhitga ta'sirni o'rganishda bashorat qilingan darajadan oshib ketgan bo'lsa, tuzatish choralari ko'rish kerak. Monitoring shuningdek, IT-Parkga Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasini (ESMP) amalga oshirish shartlari va bashoratlarning asosililigini tekshirish imkonini beradi. Loyihani amalga oshirish va ishlatish jarayonida monitoring RIT Park, Pudratchilar va Raqamli Texnologiyalar vazirligining mas'uliyati hisoblanadi.

Atrof-muhit bo'yicha hisobot

Atrof-muhit faoliyati natijalari, shu jumladan monitoring faoliyati to'g'ri hujjatlashtirilishi va hisobot qilinishi kerak. Milliy qonunchilikka muvofiq, har bir pudratchi ishchilar uchun mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik bo'yicha o'tkazilgan treninglar to'g'risidagi ma'lumotlarni va qurilish ishlarini bajarish paytida baxtsiz hodisalarni ro'yxatga olish uchun boshqa kitobni tuzishi kerak. Instrumental monitoring o'tkazilganda, zarur instrumental atrof-muhit monitoringi (havo va suv sifati) natijalari to'g'risidagi asl yozuvlar alohida faylda qayd etilishi kerak.

Qurilish ishlarining boshlanishidan oldin pudratchilar RPIU SS yordami bilan atrof-muhitni nazorat qilish jarayonini optimallashtirish uchun obyektning tekshirish formatini ishlab chiqishlari tavsiya etiladi. Shakl qurilish obyektlarida amalga oshirilishi kerak bo'lgan ta'sirni yumshatish bo'yicha chora-tadbirlar ro'yxati, ularning ishlash holati va kerak bo'lganda ba'zi tushuntirishlar bilan nazorat ro'yxati (monitoring rejalarini o'z ichiga oladi) shaklida bo'lishi mumkin, bunga monitoring rejalarini kiradi (4-ilova).

ESMPni amalga oshirishning borishi to'g'risidagi hisobot sub-loyihaning benefitsiarlari zimmasida bo'ladi va bunday hisobotlar tegishli ravishda har yarim yilda va har yili RPIUga taqdim etiladi.

Hisobotlar uchun ma'lumotlar manbalari bo'ladi:

- sub-loyihalar hududlarida vizual tekshirish;
- instrumental tadqiqot natijalari;
- monitoring, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha hujjatlarni, O'zbekiston qonunchiligida nazarda tutilgan hisobotlarni ekspertizadan o'tkazish, oqibatlarini oldini olish va yumshatish chora-tadbirlari;
- boshqa mutaxassislar tomonidan tayyorlangan hisobotlar.

Loyihani amalga oshirish jarayonida monitoring hisobotlari loyiha faoliyatining asosiy ekologik va ijtimoiy jihatlari, xususan, atrof-muhitga ta'siri va ta'sirni yumshatish choralari samaradorligi haqida ma'lumot beradi. Bunday ma'lumotlar loyiha nazoratida xavfsizlik faoliyatining muvaffaqiyatini baholash imkonini beradi va kerak bo'lganda tuzatish choralari ko'rish imkonini beradi.

Loyihalar doirasida tayyorlanishi kerak bo'lgan barcha E&S vositalari loyihani himoya qilish guruhi, Jahon banki tomonidan ko'rib chiqiladi va nihoyat ko'rib chiqish va tasdiqlash uchun MoDTga taqdim etiladi. Biroq, RAP kabi ba'zi hujjatlar va Bank tomonidan talab qilinishi mumkin bo'lgan, lekin milliy darajada talab qilinmaydigan boshqa hujjatlar faqat Bank tomonidan taqdim etiladi va rasmiylashtiriladi. Barcha ESMPlar MoDT tomonidan tasdiqlanadi va ruxsat etiladi.

7. EKOLOGIK VA IJTIMOY BOSHQARUV JARAYONI

ESMFni joriy etish loyihani amalga oshirishning turli bosqichlarida ishtirok etuvchi benefitsiarlar va operatorlar uchun maxsus bilimlarni talab qiladi. Loyiha ESMFni amalga oshirish, ESMF/ESMP hisoboti, Jahon banki ko'rsatmalari, xavfli materiallarni boshqarish va boshqalar kabi mavzular bo'yicha bilim va ma'lumotlar bo'yicha tegishli treninglarni qo'llab-quvvatlaydi. Shu maqsadda, qurilish ishlari boshlanishidan oldin, u O'zbekiston Respublikasi uchun ekologik va ijtimoiy menejment talablari bo'yicha bilimga ega bo'lgan Maslahatchini yollaydi, shuningdek, Jahon bankining himoya choralari siyosati va talablari bo'yicha EA bo'yicha treningni o'tkazadi. Trening JB va Milliy xavfsizlik choralari qoidalari va protseduralarining asosiy talablarini, shuningdek, bu borada amaliy tadqiqotlarni o'z ichiga oladi. O'quv faoliyati loyihani amalga oshirish jarayonida ham davom etadi, bunda maslahatchi atrof-muhit va ijtimoiy monitoring va nazorat bo'yicha ish joyida trening o'tkazadi.

Loyihaning ekologik va ijtimoiy jihatlar bo'yicha salohiyatini oshirish taklifi uchta asosiy yo'nalishni qamrab oladi:

(a) Sub-loyihalarni tanlash jarayonida va sub-loyihalarni qurish bosqichlarida Loyihani amalga oshirish bo'limi va Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklarining ESMFni amalga oshirish bo'yicha salohiyati - yollangan maslahatchi PIU va RPIU xodimlari va SS uchun Jahon bankining OPning himoya

choralari talablari, ESMF, ESMP va RAPni tayyorlash va keyingi yordam bo'yicha tegishli treninglar o'tkazadi. Trening Toshkent va boshqa loyiha shaharlarida o'tkazilishi mumkin.

(b) MDTning loyihalarni amalga oshirish jarayonida atrof-muhitning umumiy ko'rsatkichlari bo'yicha salohiyati - Maslahatchi loyihani amalga oshirish bo'limining xavfsizlik bo'yicha mutaxassisi bilan birgalikda Jahon bankining himoya choralari va milliy ekologik va ijtimoiy talablarning umumiy ko'rinishi bo'yicha o'quv dasturini ishlab chiqadi va o'tkazadi. Ushbu treningning maqsadi Jahon bankining himoya choralari va loyihalarning turli turlari (toifalari) uchun milliy ekologik talablar va keyingi zarur harakatlarni taqdim etishdan iborat bo'ladi.

(c) Benefitsiarlarning ESMPni ishlab chiqish bo'yicha salohiyati. Dastur bir necha yil davomida amalga oshirilishi va dasturga kiritish uchun ko'proq sub-loyihalar taklif etilishi sababli, Maslahatchi EA hisobotini tayyorlash va milliy EA o'tkazish bilan shug'ullanadigan mahalliy agentliklar uchun treninglar o'tkazadi. Bundan maqsad EA ishlab chiquvchilari va mahalliy atrof-muhitni muhofaza qilish agentliklari mutaxassislarini Jahon bankining himoya choralari standartlariga javob beradigan hujjatlarni tayyorlashga o'rgatish bo'ladi. Maslahatchi tegishli ishlarni boshlashdan oldin PIU, RPIU SS va pudratchilar uchun xavfli materiallarni (PCB va asbest materiallari) qayta ishlash, yig'ish va yo'q qilish bo'yicha alohida trening o'tkaziladi. Milliy talablarga ko'ra, pudratchilar har bir qurilish maydonchasida saqlanadigan maxsus jurnalda ko'rsatilgan holda ishchilar uchun mehnat va xavfsizlik bo'yicha trening o'tkazishlari kerak.

Loyihaning barqarorligi uchun jismoniy aralashuvlar, institutsional takomillashtirish va moliyaviy yaxshilash bilan bir qatorda insonlarning loyiha bilan bog'liq mavzular, xususan, chiqindilarni boshqarish, suv ta'minoti va sanitariya jihatlari haqida xabardorligini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ishga qabul qilingan Maslahatchi yuqorida qayd etilgan uchta mavzuni qamrab oluvchi xabardorlik dasturini ishlab chiqishi va seminarlar orqali maqsadli guruhlariga yetkazilishi taklif qilingan (12-jadval).

12-jadval: Imkoniyatlarni oshirish va trening dasturining taxminiy rejasi

№	Trening nomi	Trening vaqti va taxminiy davomiyligi	Qabul qiluvchilar	Tashkilotchi
1	ESMF, ESMPni joriy etish	Sub-loyihalarni tanlash va tasdiqlashdan oldin Davomiyligi - 2 kun	Loyihani amalga oshirish bo'limi va Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklarining xavfsizlik bo'yicha mutaxassisi	Maslahatchi
2	ESMP va ARAP/RAPni ishlab chiqish	Sub-loyihalarni tanlash va tasdiqlashdan oldin Davomiyligi - 2 kun	Loyihani amalga oshirish bo'limi va Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklarining xavfsizlik bo'yicha mutaxassisi	Maslahatchi
3	ESMP, Gender harakatlar rejasini ishlab chiqish	2 kun oldin	Milliy EIAni o'tkazadigan benefitsiarlar	Maslahatchi
4	OH&S, Xavfli materiallar bilan ishlash va utilizatsiya qilish	Tegishli ishlarni boshlashdan oldin 1 kun	Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklarining xavfsizlik	Maslahatchi

			bo'yicha mutaxassisi	
			Pudratchilar ishchilari	
5	Ogohlantirish dasturi	Dasturni amalga oshirish jarayonida doimiy ravishda	Jamoatchilik, asosiy manfaatdor tomonlar	Maslahatchi, Loyihani amalga oshirish bo'limi va Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklari
6	Fuqarolarni jalb qilish komponenti	Dasturni amalga oshirish jarayonida doimiy ravishda	Loyihani amalga oshirishning hududiy birliklarining xavfsizlik bo'yicha mutaxassisi	Maslahatchi

8. ESMF NI JORIY ETISH UCHUN INSTITUTSIONAL TARTIBGA SOLISH

Ushbu bo'limda ESMFni amalga oshirishda ishtirok etgan barcha ishtirokchilar, shuningdek, ularning roli va mas'uliyati tavsiflanadi.

Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi (MITC) taklif etilayotgan Loyihani amalga oshiruvchi agentlik bo'lib, MITC qoshidagi IT-park esa loyihani har kungi amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan Loyihani amalga oshirish bo'limi (PIU) jamoasini yollaydigan va qabul qiladigan ijrochi agentlik vazifasini bajaradi.

Atrof-muhit yoki ijtimoiy himoya bo'yicha ikkita mutaxassis ESMF va RPF va uning vositalarini tayyorlash va amalga oshirishni nazorat qiladi, shuningdek, loyiha xodimlariga turli kafolat mavzulari va pudratchilarga treninglar o'tkazishadi.

Bank, shuningdek, mijoz bilan ushbu loyihada qo'llanilishi mumkin bo'lgan fuqarolarni jalb qilish vositalarini muhokama qiladi.

9. MONITORING QILISH VA HISOBOT BERISH FAOLIYATI

Monitoring ishlashni kuzatish uchun ma'lumotlarni yozib olishni va muvofiqlik va taraqqiyotni tekshirish va solishtirish uchun tegishli operativ nazoratni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Monitoring natijalariga ko'ra zarur tuzatish va profilaktika choralarini aniqlanadi.

Atrof-muhitga, zarar ko'rgan jamoalarga, aholiga yoki ishchilarga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan loyiha bilan bog'liq har qanday hodisa yoki baxtsiz hodisalar haqida bank xabardor qilinishi kerak. Atrof-muhitga, zarar ko'rgan jamoalarga, aholiga yoki ishchilarga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan loyiha bilan bog'liq har qanday voqea yoki baxtsiz hodisalar to'g'risida bank xabardor qilinishi kerak. Xabarnomada hodisaning batafsil tavsifi, shu jumladan har qanday o'lim yoki jiddiy jarohatlar ko'rsatiladi. Shu munosabat bilan, milliy qonunchilik va ESSga muvofiq hodisalarni bartaraf etish va takrorlanishining oldini olish bo'yicha tezkor choralar ko'riladi.

Belgilangan xodimlar quyidagilarni bajarishlari kerak:

- monitoring obyektlariga tashrif buyurish;
- obyekt barcha amaldagi ekologik va ijtimoiy himoya talablariga rioya qilish majburiyatini har yili tasdiqlaydi;

- muvofiqlik talablarining har qanday haqiqiy yoki ehtimoliy buzilishini hujjatlashtirib, JBga zudlik bilan xabar berish;
- agar nomuvofiqlik aniqlansa, ko'rib chiqish uchun JBga Tuzatish Harakat rejasini taqdim etish;
- tuzatish tadbirlarining bajarilishini nazorat qilish;
- takroriy tekshirishda harakatlar ijobiy natija bilan amalga oshirilganligini, ya'ni nomuvofiqliklar tuzatilganligini va oqibatlari bartaraf etilganligini yoki yumshatilganligini tekshirish.
- agar nomuvofiqliklar belgilangan muddatda tuzatilmasa, amalga oshirishning kechikish sababi va tuzatish tadbirlarini bajarish uchun belgilangan vaqt haqida JBni xabardor qilish.

Muhim bo'shliqlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- pudratchi yoki xodimlar tomonidan ESMF va ESMP talablariga rioya qilmaslik zarar va/yoki qaytarilmas ekologik yoki ijtimoiy ta'sirga olib keladi;
- jiddiy zarar va/yoki qaytarib bo'lmaydigan ekologik yoki ijtimoiy ta'sirlarning oldini olish uchun shoshilinch tuzatish choralarini talab qiladigan nomuvofiqliklar;
- xavfli moddalar bilan noto'g'ri ishlash natijasida kelib chiqadigan nomuvofiqliklar.

Bunday holatlarga misollar quyidagilar bo'lishi mumkin:

- jiddiy shikastlanish yoki o'lim (xodimlar, jamoat yoki pudratchilar uchun);
- ish tashlashlar yoki ishchilar o'rtasidagi jiddiy nizolar;
- ekologik va ijtimoiy masalalarga nisbatan tartibga solish harakatlari;
- to'kilishlar, ifloslanish hodisalari, yong'inlar, portlashlar; shu qatorda; shu bilan birga
- boshqalar.

Hisobot davrida obyektlar faoliyati bilan bog'liq har qanday ekologik hodisa sodir bo'lgan taqdirda, hodisa to'g'risida hisobot tuziladi va atrof-muhit va ijtimoiy monitoring hisobotiga ilova qilinadi.

Har bir sub-loyiha uchun muntazam hisobotlar quyidagicha taqdim etiladi:

chorak tugaganidan keyin 30 kun o'tgach taqdim etiladigan yarim yillik hisobot;

yillik hisobot yil tugaganidan keyin 30 kun o'tgach taqdim etiladi.

10. SHIKOYATLARNI KO'RIB CHIQISH MEXANIZMLARI BO'YICHA TAVSIF VA TAVSIYALAR.

10.1. Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi Description of Grievance Mechanism

Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmining (GM) asosiy maqsadi shikoyat va shikoyatlarni barcha ishtirokchilarni qoniqtiradigan holda, o'z vaqtida hamda samarali ravishda hal qilishga yordam berishdir. Xususan, u adolatli, samarali va doimiy natijalarga erishish uchun shaffof va ishonchli jarayonni ta'minlaydi. Shuningdek, u tuzatuvchi harakatlarni osonlashtiradigan kengroq jamoatchilik maslahatlarining ajralmas qismi sifatida ishonch va hamkorlikni mustahkamlaydi. Xususan, Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi:

- Jabrlanuvchilarga loyihalarni amalga oshirish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan masalalar yuzasidan shikoyat qilish yoki har qanday nizolarni hal qilish imkoniyatini beradi,
- Shikoyatchilarni qondirish uchun tegishli va o'zaro maqbul choralar aniqlanishi va amalga oshirilishini ta'minlaydi, va
- Sud jarayoniga murojaat qilish zaruratidan qochadi.

Loyihani amalga oshirish bo'limi barcha fuqarolar, shu jumladan ishsiz ayollar, yoshlar va nogironlarning loyiha va treninglar bilan bog'liq shikoyatlari va so'rovlarini ko'rib chiqish uchun loyihaga oid GM (Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi) ni ishga tushiradi.

Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmini har kuni amalga oshirish va Jahon bankiga hisobot berish loyihani amalga oshirish bo'limi zimmasida bo'ladi. Ijtimoiy masalalar bo'yicha yangi mutaxassis loyihani amalga oshirish bo'limidagi GM uchun Shikoyatlarni ko'rib chiqish markazi (GFP) bo'ladi. Shikoyatlarni ko'rib

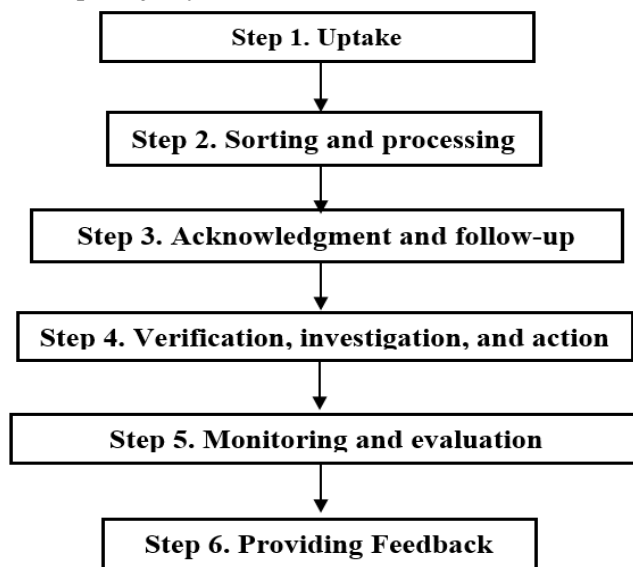
chiqish zanjiri uchun tizim va talablar (jumladan, xodimlar soni) - ro'yxatga olish, saralash va qayta ishlash, tan olish va kuzatishdan, tekshirish va harakatga qadar va nihoyat, qayta aloqa - Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmiga kiritilgan. Jinsga asoslangan zo'ravonlik (GBV), jumladan, jinsiy maqsadda foydalanish va zo'ravonlik/jinsiy zo'ravonlik (SEA/SH) kabi nozik shikoyatlar 7.4-bo'limda alohida tavsiflangan. Shikoyatlarni ko'rib chiqish ustidan rahbariyat nazoratini ta'minlash maqsadida loyihani amalga oshirish bo'limining M&Esi umumiy jarayonni monitoring qilish, shu jumladan kelishilgan qarorlar bajarilishini tekshirish uchun javobgar bo'ladi.

Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi loyihaning barcha manfaatdor tomonlari, jumladan, davlat idoralari, xususiy sektor, fuqarolik jamiyati, ommaviy axborot vositalari va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ochiq bo'ladi. Manfaatdor tomonlar umumiy boshqaruv va loyihani tayyorlash grantini amalga oshirish bilan bog'liq shikoyatlar, fikr-mulohazalar, so'rovlar, takliflar yoki hatto maqtoovlar yuborish uchun shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmidan foydalanishlari mumkin.

10.2.Shikoyatlarni hal qilish jarayoni

Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi haqidagi ma'lumotlar Jamoatchilik/ommaviy muloqotning bir qismi sifatida e'lon qilinadi (masalan, veb-saytlar, ijtimoiy tarmoqlar orqali). Broshyuralar va plakatlar jamoat joylari ofislarida, loyiha ofislarida, IT park shoxobchalarida va e'lonlar taxtalarida va hokazolarda namoyish etiladi. Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi haqidagi ma'lumotlar IT-park veb-saytida ham onlayn tarzda joylashtiriladi. Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi uchun umumiy jarayon olti bosqichdan iborat bo'lib, bu quyidagi 6-rasmda ko'rsatilgan:

6-rasm: Shikoyatlarni hal qilish jarayoni

1-qadam: Qabul qilish. Loyihaning manfaatdor tomonlari bir necha kanallar orqali fikr-mulohazalarini bildirishlari va shikoyatlar haqida xabar berishlari mumkin: Loyihani amalga oshirish bo'limi bilan pochta, telefon, elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar, SMS va Telegram xabarlarini orqali bog'lanish.

2-qadam: Saralash va qayta ishlash. Shikoyat va fikr-mulohazalar loyihani amalga oshirish bo'limining ijtimoiy mutaxassislaridan tuziladi va reestrda qayd etiladi. Bular tegishli shaxslarga/agentliklarga murojaat qilish uchun tayinlangan. Ular shikoyatchi bilan muhokama qilishlari/muhokama qilishlari va qabul qilingan kundan boshlab 15 kun ichida qaror qabul qilishlari kutilmoqda.

3-qadam: Tasdiqlash va kuzatish. Shikoyat berilgan kundan e'tiboran yetti (7) kun ichida mas'ul shaxs/agentlik shikoyatchi bilan bog'lanadi va mumkin bo'lgan harakat yo'nalishi va shikoyatni hal qilishning kutilayotgan muddatlari haqida ma'lumot beradi. Agar shikoyatlar 15 kun ichida hal etilmasa, mas'ul shaxs shikoyatchiga shikoyat/savol holati to'g'risida ma'lumot beradi va muammoni hal qilish uchun qancha vaqt ketishini yana bir bor hisoblab chiqadi.

4-qadam: Tasdiqlash, tekshirish va harakat. Ushbu bosqich muammo bilan bog'liq faktlarni aniqlash va shikoyatning asosligini tekshirish, so'ngra yumshatish, yordam berish, dasturning o'zida o'zgarishlar, boshqa harakatlar yoki harakat qilmaslik huquqiga oid qarorlarga o'zgartirishlar kiritish mumkin bo'lgan taklif qilingan yechimni ishlab chiqish haqida ma'lumot yig'ishni o'z ichiga oladi. Shikoyatning xususiyatiga qarab, jarayon saytga tashrif buyurish, hujjatlarni ko'rib chiqish, shikoyatchi bilan uchrashuv (agar ma'lum bo'lsa va ishtirok etishga tayyor bo'lsa) va muammoni hal qilishda bilimga ega bo'lishi mumkin bo'lgan yoki boshqa yo'l bilan yordam berishi mumkin bo'lgan boshqalar bilan uchrashuvlarni (loyiha bilan bog'liq va tashqarida) o'z ichiga olishi mumkin. Ushbu bosqichda ko'p yoki aksariyat shikoyatlar hal qilinishi kutiladi. Ushbu va boshqa bosqichlar davomida amalga oshirilgan barcha harakatlar to'liq hujjatlashtiriladi va har qanday qaror reestrqa kiritiladi.

5-qadam: Monitoring va baholash. Monitoring shikoyatlarni kuzatish va ularni hal qilishda erishilgan yutuqlarni baholash jarayonini anglatadi. Loyihani amalga oshirish bo'lmi olingan, hal qilingan yoki kutilayotgan shikoyatlar, so'rovlar va boshqa fikr-mulohazalarni birlashtirish, monitoring qilish va hisobot berish uchun javobgar bo'ladi. Bu shikoyatlar reestri va shikoyatlarni hal qilish yoki fikr-mulohazalar va savollarga boshqacha tarzda javob berish bo'yicha ko'rilgan barcha qadamlar yozuvlarini yuritish orqali amalga oshiriladi.

6-qadam: Fikr-mulohazalarni taqdim etish. Bu qadam shikoyatlar, fikr-mulohazalar va savollarni qanday hal qilinganligi haqida xabar berish yoki savollarga javob berishni o'z ichiga oladi. Imkoni boricha teda, shikoyatchilar taklif qilingan qaror haqida shaxsan xabardor qilinishi kerak (telefon yoki boshqa vositalar orqali).

Agar shikoyat qiluvchi qarordan qoniqmasa, unga boshqa variantlar, jumladan, quyida tavsiflanganidek, Jahon banki orqali yoki O'zbekiston Respublikasi huquq tizimi taqdim etgan yo'llar orqali himoya choralarini ko'rish haqida ma'lumot beriladi. Har oyda Loyihani amalga oshirish bo'limi IT-Parkga oldingi hisobotdan beri hal qilingan shikoyatlar va hal etilmagan shikoyatlar haqida 30 kun ichida hal etilmagan shikoyatlarni hal qilish bo'yicha ko'riladigan choralar to'g'risida tushuntirish bilan hisobot beradi. Shikoyatlar va/yoki shikoyatlar jurnallarining asl nusxalari so'rov bo'yicha Jahon banki missiyalariga taqdim etiladi, shikoyatlar va qarorlarning qisqacha mazmuni esa Jahon bankiga davriy hisobotlarga kiritiladi.

10.3. Shikoyat jurnallari

Shikoyat jurnallari kamida quyidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi:

- Shaxsiy ma'lumotnoma raqami;
- Shikoyat, savol yoki boshqa fikr-mulohazalarni yuborgan shaxsning ismi, manzili va/yoki aloqa ma'lumotlari (agar shikoyat anonim tarzda taqdim etilmagan bo'lsa);
- Shikoyat tafsilotlari, fikr-mulohazalar yoki savolning joylashuvi va uning shikoyati tafsilotlari;
- Shikoyat berilgan sana;
- Shikoyatni ko'rib chiqish uchun tayinlangan shaxsning ismi (shikoyatni tan olish, tekshirish, yechimlarni taklif qilish va h.k.);
- Taklif etilayotgan yechimning tafsilotlari, shu jumladan taklif qilingan qarorning bir qismi bo'lgan har qanday tuzatish harakatlariga ruxsat berish va amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan shaxs(lar);
- Taklif etilayotgan qaror shikoyat beruvchiga yetkazilgan sana (anonim bo'lmagan taqdirda);
- Shikoyat beruvchi, iloji bo'lsa yozma ravishda, taklif qilingan yechim haqida xabardor qilinganligini tasdiqlagan sana
- Shikoyatchining qarordan qanoatlantirmaganligi va shikoyatni yopish mumkinligi to'g'risidagi ma'lumotlar
- Qaror amalga oshirilgan sana (agar mavjud bo'lsa).

IT Park o'zining tuman va mahalliy kanallarini taklif qiladi. Loyihani amalga oshirish bo'limi (i) mahalliy darajadagi ofislar, (ii) tuman darajasidagi ofislarda shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi sifatida faoliyat yuritadi. Ushbu tartibga solish orqali loyiha mahalliy darajada ko'tarilgan barcha shikoyatlarni samarali hal qilish imkoniyatiga ega bo'ladi, ular butun mamlakat bo'ylab tarqalgan bo'lib, shu jumladan chekka

hududlarda joylashgan. GM loyihasini boshqarish uchun u suddan tashqari shikoyatlarni ko'rib chiqish va hal qilishning quyidagi ketma-ket bosqichlarini o'z ichiga oladi:

- Birinchi bo'g'in qishloq mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari bo'lib, ular jamiyat a'zolariga yordam berish va boshqa ijtimoiy ishlar (nizolarni hal qilish, jamiyatni umumiy saqlash va boshqalar) uchun javobgardir. Ular ijtimoiy yordamga muhtoj bo'lgan uy xo'jaliklari va/yoki shaxslarni aniqlash uchun asosiy mas'uliyat yuklaydi. Yechilmagan shikoyatlar Raqamli texnologiyalar vazirligi va IT parki qoshidagi Shikoyatlarni ko'rib chiqish komissiyasiga (GRC) yuboriladi.
- Barcha manfaatdor tomonlar shikoyatlarni to'g'ridan-to'g'ri Loyihani amalga oshirish bo'limiga yuborish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu ikkinchi daraja bo'lib, Loyihani amalga oshirish bo'limi boshchiligida Shikoyatlarni ko'rib chiqish komissiyasini tashkil qiladi va bir yoki bir nechta tuman va mahalliy darajadagi ofis menejerlari va bir qishloq rahbarini o'z ichiga oladi. Shikoyatlarni ko'rib chiqish komissiyasi mahalliy hukumat tomonidan hal etilmagan yoki bevosita kelgan masalalarni hal qiladi. Shikoyatlarni ko'rib chiqish komissiyasi yuridik yordamga murojaat qilishdan oldin muammolarni hal qiladi.

Loyihaning shaffof va samarali amalga oshirilishini ta'minlash uchun Loyihani amalga oshirish bo'limi har qanday Loyiha bilan bog'liq tomonlarning so'rovlarini, shu jumladan anonim so'rovlarni qabul qiladi va tekshiradi.

13-jadval: Shikoyatlarni ko'rib chiqish va fikr-mulohazalar mexanizmi

Shikoyat kimga berilgan	Taqdim etish shakli	Shikoyatni boshqarish tartibi	Shikoyatlar ni ko'rib chiqish vaqti
<p><u>BIRINCHI DARAJA</u> <u>Mintaqaviy IT-park ofisi</u></p> <p>Manzil: [tbd] Tel.raqam.: [tbd] Faks raqam: [tbd] E-mail address: [tbd] E-pochta manzili: [tbd] Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi jurnalini yuritish uchun mas'ul xodim: [tbd]</p>	<p>Og'zaki Yozilgan Elektron formatda</p>	<p>1. Moliya vazirligining mahalliy idoralari shikoyatlar va takliflarni ro'yxatga olish jurnalida qayd etadi; 2. Shikoyatlarni ko'rib chiqish va ularga javob berish jarayonini saqlash va nazorat qilish; 3. Har oyda ular Loyihani amalga oshirish bo'limiga, ijtimoiy mutaxassisga shikoyatlar bilan ishlash holati to'g'risida yozma ravishda hisobot berishadi.</p>	3 kun
<p><u>IKKINCHI DARAJA</u> <u>Loyihani amalga oshirish bo'limi darajasida shikoyatlarni ko'rib chiqish komissiyasi</u></p> <p>IT park loyihani amalga oshirish bo'limi: [tbd] Manzil: [tbd] Tel.raqam: [tbd] Faks raqam: [tbd] E-pochta manzili: [tbd] Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi jurnalini yuritish uchun mas'ul xodim: [tbd]</p>	<p>yozma shaklda elektron shaklda</p>	<p>1. Loyihani amalga oshirish bo'limi idorasi shikoyat va takliflar jurnalida shikoyatni qayd etadi; 2. Shikoyatlarni ko'rib chiqish va qondirish jarayonini kuzatib borish va kuzatib borish; 3. Shikoyatni ko'rib chiqish masalani qo'shimcha tekshirishni, shu jumladan qo'shimcha hujjatlarni to'plashni talab qilishi mumkin. 3. Shikoyat bilan ishlash holati to'g'risida har oy yozma ravishda Moliya vazirligiga (masalaning xarakteriga qarab) hisobot berish.</p>	<p>5 kun 15 kun</p>

10.4.Jinsga asoslangan zo'ravonlik, shu jumladan jinsiy maqsadda foydalanish/jinsiy zo'ravonlikga oid shikoyatlar

Shikoyatlarni ko'rib chiqish tizimi jinsga asoslangan zo'ravonlik shikoyatlari va noroziliklar uchun maxsus yo'llarni o'z ichiga oladi, jumladan bu jinsiy zo'ravonlik va jinsiy maqsadda foydalanish va zo'ravonlik bo'yicha shikoyatlar va mehnat bilan bog'liq shikoyatlarni o'z ichiga oladi. Jinsga asoslangan zo'ravonlik shikoyatlarini qabul qilish va ularga javob berish kanallari yuqori maxfiylikni ta'minlagan holda, maslahat uchrashuvlari davomida va loyihani amalga oshirish davomida loyiha bilan bog'liq tomonlarga yetkaziladi. Shuningdek, jinsga asoslangan zo'ravonlik holatlarini aniqlash va bu bilan bog'liq so'rovlar va shikoyatlarni ko'rib chiqish bo'yicha Ekologik va ijtimoiy masalalar xodimi uchun jinsga asoslangan zo'ravonlik eksperti tomonidan treninglar o'tkaziladi.

Ijtimoiy mutaxassis ishga qabul qilingandan so'ng, uning elektron pochta manzili va telefon raqami maslahatlashuvlar davomida va manfaatdor tomonlarni jalb qilishning turli usullari orqali loyiha manfaatdor tomonlariga yetkaziladi. Ijtimoiy masalalar bo'yicha mutaxassis ushbu turdagi shikoyatni Loyihani amalga oshirish bo'limi rahbariga yuborish va uni kuzatib borish orqali, yuqori ustuvorlik, jiddiylik, ma'lumotlarni himoya qilish va maxfiylik bilan boshqarish uchun javobgar bo'ladi.

Jinsiy zo'ravonlik va shilqimlik bo'yicha shikoyatlarni ko'rib chiqishda quyidagi mexanizmga amal qilinadi:

- I. Shikoyatni/noroziliklarni shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi mavjud kanallari, shu jumladan anonim shikoyatlar orqali qabul qilish;
- II. Shikoyat qiluvchiga anonimlik opsiyasini taqdim etish;
- III. Jabrlanganlar bilan ishlash boshqarmasi bilan Moliya vazirligi va boshqa manfaatdor vazirliklar bilan kelishilgan holda (Mahalla vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, Adliya vazirligi, Ichki ishlar vazirligi);
- IV. Ariza beruvchining roziligi bo'lsa, unga nisbatan adolatli va to'g'ri g'amxo'rlik ko'rsatishni ta'minlash hamda tegishli vazirliklardan ishni yuritish va tugatish yuzasidan fikr-mulohazalarini olish;

10.5.IT parkdagi shikoyatlarni ko'rib chiqish mavjud mexanizmi

Jahon bankining har bir moliyalashtirish loyihasi bo'yicha shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmini ishlab chiqish va amalga oshirish bo'yicha talablari bilan bir qatorda milliy qonunchilikka muvofiq shikoyatlarni ko'rib chiqish tartibi ham talab qilinadi. O'zbekistonda shikoyatlarni ko'rib chiqish tartibi "Fuqarolarning murojaatlari to'g'risida"gi va "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi (№ 378, 2014-yil 3-dekabr) qonunlar bilan tartibga solinadi. Bundan tashqari, IT-park jismoniy va yuridik shaxslar uchun ish joyidagi asosli tashvishlarni ko'tarish uchun ichki shikoyatlar mexanizmini taqdim etadi. Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmining tartiblari quyidagi mahalliy normativ hujjatlarda ham tasvirlangan: *O'zbekiston Respublikasining 11.09.2017-yildagi 445-sonli "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi qonuni.*

14-jadval: Ma'lumotlarga kirish va shikoyatlarni yuborish uchun kanallar²³

Tavsif	Bog'lanish uchun ma'lumotlar
Shikoyatlarni ko'rib chiqish komissiyasi - 1-darajali	IT park
Shikoyatlarni ko'rib chiqish qo'mitasi - 2-darajali	Loyihani amalga oshirish bo'limi Madina Tohirova
Manzil:	Toshkent sh., 100164, Tepamasjid ko'chasi, 4A
Telefon:	+998 71 209 11 99
Ishonch raqamlari:	+998 71 209 11 99
Veb-platforma:	https://it-park.uz/
Ijtimoiy media platformalari:	
Anonim shikoyatlar ham yuqoridagi kanallardan birortasi tomonidan qabul qilinadi	

10.6.Xodimning shikoyatlarini ko'rib chiqish mexanizmi

MOF hamkorlar, ishchilar, xizmatchilar va pudratchilar, shu jumladan loyiha bilan bog'liq holda ishga olinadigan yoki jalb qilinadigan maslahatchilar va ekspertlar uchun aniq shikoyat mexanizmlarini taqdim etishi kerak. IT-park ishchilarni telefon raqamlari va elektron pochta kabi shikoyatlarni berish uchun mavjud vositalar haqida xabardor qiladi. Ekologik va ijtimoiy masalalar bo'yicha xodim ishchilarning shikoyatlari bilan bog'liq shikoyatlarni qabul qiladi va ko'rib chiqadi. Ekologik va ijtimoiy masalalar bo'yicha xodim ishchilar va xodimlar (shartnoma asosidagi va uzoq muddatli xodimlar) bilan bog'liq

²³ PIU tashkil etilishi bilan bog'lanish uchun kontaktlar yangilanadi

shikoyatlarni boshqarish va saralash hamda shikoyatlar jurnaliga shikoyatlarning hal etilishini qayd etish va kuzatish uchunga mas'uldirlar.

Xodimlarning shikoyatlarini ko'rib chiqish mexanizmi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- izohlar/shikoyat shakli, takliflar qutilari, elektron pochta, ishonch telefoni kabi shikoyatlarni qabul qilish tartibi
- shikoyatlarga javob berishning belgilangan muddatlari;
- shikoyatlarning o'z vaqtida hal etilishini qayd etish va kuzatish uchun reestr;
- shikoyatlarni qabul qilish, qayd etish va hal etilishini kuzatish uchun tayinlangan xodim/ofis/bo'lim.

Xodimlarning shikoyatlarini ko'rib chiqish mexanizmi barcha loyiha xodimlariga taqdim etiladigan xodimlar uchun ishga kirish bo'yicha treninglarda tasvirlanadi. Shikoyat mexanizmining mavjudligi haqidagi ma'lumotlar barcha loyiha xodimlariga (to'g'ridan-to'g'ri va shartnoma bo'yicha) e'lonlar taxtalari, "takliflar/shikoyat qutilari" mavjudligi va kerak bo'lganda boshqa vositalar orqali osongina mavjud bo'ladi. IT park va PIU shikoyatlarning ro'yxatga olinishi va hal etilishini nazorat qiladi va bu haqida ishning borishi haqida hisobotda xabar beradi.

10.7. Jahon bankining shikoyatlarni ko'rib chiqish tizimi

Jahon banki tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan loyihadan o'zlariga salbiy ta'sir olgan deb hisoblagan jamoalar va shaxslar, shuningdek, bankning shikoyatlarni ko'rib chiqish xizmati (GRS) orqali bevosita Bankka shikoyat qilishi mumkin (<https://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services/grievance-redress-service>). Shikoyat ingliz, o'zbek yoki rus tillarida yuborilishi mumkin, ammo ingliz tilida bo'lmagan shikoyatlar uchun qo'shimcha ko'rib chiqish vaqti talab etiladi. Shikoyat bank GRSga quyidagi kanallar orqali yuborilishi mumkin:

- Elektron pochta orqali: grievances@worldbank.org
- Faks orqali: +1.202.614.7313
- Pochta orqali: Jahon banki, Shikoyatlarni ko'rib chiqish xizmati, MSN MC10-1018, Shimoli-g'arbiy 1818 H ko'chasi, Vashington, 20433, AQSH
- Toshkent joylashgan Jahon bankining O'zbekistondagi vakolatxonasi orqali: 100084, Toshkent, O'zbekiston, Amir Temur ko'chasi, 107B, C blok, 15-qavat, tashkent@worldbank.org, Tel. raqam: +998 78 120-2400

Shikoyatda Bank tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan loyiha sabab bo'lgan yoki yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy ta'sir(lar) aniq ko'rsatilishi kerak. Bu imkon qadar mavjud hujjatlar va yozishmalar bilan tasdiqlanishi kerak. Shikoyat qiluvchi shikoyatdan kutilayotga istalgan natijani ham ko'rsatishi mumkin. Nihoyat, shikoyat qiluvchi(lar)ni yoki tayinlangan vakil(lar)ni aniq ko'rsatishi hamda bog'lanish uchun ma'lumotlarni taqdim etishi kerak. Shikoyatlarni ko'rib chiqish xizmati (GRS) orqali yuborilgan shikoyatlar loyiha bilan bog'liq muammolarga tezkor e'tibor berish uchun darhol ko'rib chiqiladi.

Bundan tashqari, loyiha bilan bog'liq jamoalar va shaxslar Jahon bankining mustaqil Inspeksiya guruhiga shikoyat qilishlari mumkin, va bu keyinchalik Jahon bankining o'z siyosati va tartib-qoidalariga rioya qilmasligi natijasida zarar yetkazilganligini yoki yetkazilishi mumkinligini aniqlaydi. Shikoyatlar to'g'ridan-to'g'ri Jahon banki e'tiboriga tushganidan keyin va bank rahbariyatiga javob berish imkoniyati berilgandan keyin istalgan vaqtda Tekshiruv kengashiga topshirilishi mumkin. Shikoyatlarni Jahon bankining Inspeksiya guruhiga yuborish bo'yicha ma'lumot olish uchun www.inspectionpanel.org saytiga tashrif buyuring.

11. ESMF ni JORIY ETISH BYUDJETI

ESMFni joriy etish taxminiy qiymati bilan Loyihaning dastlabki byudjetiga kiritilgan. ESMFni joriy etishning dastlabki qiymati 50,0 mln.ni tashkil qiladi.

Taxminiy xarajat quyida ko'rsatilgan. PIU SCF tomonidan ESMFni amalga oshirishni muvofiqlashtirish bilan bog'liq xarajatlar yakuniy loyihalashdan keyin to'liq hisoblab chiqiladi (15-jadval). Xarajatlar pudratchining shartnoma summasiga kiritiladi.

15-jadval: ESMF uchun byudjet, shu jumladan SEP (smeta)

ESF faoliyati	Birlik narxi, million AQSh dollari	Miqdori, oylar	Umumiy qiymati, ming AQSh dollari
Qayta qurish va yangi obyektlarni qurish.	19,0	72	19,0
Atrof-muhit bo'yicha mutaxassis.		72	
Ijtimoiy masalalar bo'yicha mutaxassis.		72	

12. ESMFni oshkor qilish va maslahatlashuvlar

12.1.Oshkor qilish

Jahon bankining oshkor qilish standarti himoya vositalarining mamlakatda va Jahon bankining tashqi veb-sayti orqali oshkor etilishini talab qiladi. Ushbu hisobotlar loyihaning ta'sirlangan tomonlari/benefitsiarlari va keng jamoatchilikka taqdim etilishi kerak.

Ushbu hisobotlar loyiha bilan bog'liq tomonlar/benefitsiarlar va keng jamoatchilikka taqdim etilishi kerak. ESMF, ESMP kabi himoya vositalarini ommaga oshkor qilish ham O‘zbekistonning atrof-muhitni muhofaza qilish tartib-qoidalarining talabidir. IT Park ushbu ESMFni o'zining bosh ofisida va mintaqaviy idoralarda nusxalarini taqdim etish orqali ochib beradi. Har safar zarur bo'lganda oson maslahatlar olish uchun nusxalar tayyorlanadi. Bundan tashqari, ushbu ESMF va tegishli Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejalari, LMP, SEP IT Park veb-saytlarida e'lon qilinadi. Bundan tashqari, ushbu ESMF va tegishli Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejalari, LMP, SEP IT Park veb-saytlarida e'lon qilinadi. Shuningdek, IT Park Jahon bankiga ushbu ESMF va maxsus vositalarni tashqi veb-sayti orqali elektron tarzda oshkor qilish huquqini beradi.

12.2.Maslahatlashuvlar

Maslahatlashuv loyihaning kutilayotgan xavf va ta'sir toifalarini taqdim etadi hamda Jahon banki standartlari va milliy qonunchilikka muvofiq ekologik va ijtimoiy baholash va boshqarish jarayonini tavsiflaydi. Loyihaning quyidagi ekologik va ijtimoiy ta'sirlari muhokama qilinadi: rekonstruksiya va qurilish, shuningdek, binolarni ta'mirlash jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflar. Ish natijasida hosil bo'ladigan elektron chiqindilarni boshqarishga alohida e'tibor qaratiladi.

Maslahatlashuv natijalari Jahon banki va IT Park veb-saytlarida ingliz va mahalliy tillarda chop etiladi. Ommaviy maslahat seminarlari ishtirokchilarining rasmlari va ro'yxatlari ilovalarda keltirilgan.

Muayyan sub-loyihani ishlab chiqishdan oldin, boshqa manfaatdor tomonlar, mahalla a'zolari, mahalliy mahalla fuqarolari, mahalla faollari bilan yaqinroq maslahatlashuv seminarlari o'tkazilishi kerak. Axborotni oshkor qilish va jamoatchilik bilan maslahatlashish ekologik va ijtimoiy baholash tartib-qoidalarining majburiy talabidir.

Manfaatdor tomonlar bilan maslahat uchrashuvlarining navbatdagi darajasi IT Park tomonidan 2023-yil fevral-mart oylarida ushbu SEP loyihasini ishlab chiqish jarayonining bir qismi sifatida ESF vositalarini

ishlab chiquvchi maslahatchilar ko'magida o'tkazildi. Ushbu maslahatchilar baholash bosqichida ESF vositalari bo'yicha manfaatdor tomonlar bilan maslahat uchrashuvlarini o'tkazish uchun AT parki nomidan ekologik va ijtimoiy baholashni o'tkazish uchun yollangan.

2023-yilning 10-martidan 16-martiga qadar ishlab chiqilgan Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi (SEP) loyihasi bo'yicha jamoatchilik maslahati o'tkazildi. Yig'ilishlar Sirdaryo, Samarqand va Toshkent viloyatlarida bo'lib o'tdi. Manfaatdor tomonlar bilan jamoatchilik maslahatlashuvlarini tashkil etishdan avval IT-parkning Telegram platformasida va Hokimiyatning yoshlar bilan ishlash bo'limi orqali e'lon qilindi. Uchrashuv joyi va mavzusiga oid ma'lumotlar quyidagi rasmda ko'rsatilgan.

Ekran tasviri:	E'lonning tarjimai:
 <p>Ekran tasviri:</p> <p>IT Park Uzbekistan 15 578 subscribers</p> <p>IT Park Uzbekistan</p> <p>#Meeting</p> <p>Jahon banki va IT Park'ning qo'shma loyihasi – "Uzbekistan digital inclusion" doirasida aholi va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga bag'ishlangan qator uchrashuvlar o'tkaziladi.</p> <p>Uchrashuvlarning maqsadi quyidagi masalalarni muhokama qilishdan iborat:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Loyihani amalga oshirish va manfaatdor tomonlar uchun Jahon bankining ijtimoiy himoyaga oid talablari va tartiblari; ■ Loyihani ishlab chiqish uchun Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv asoslarini (ESMF) ishlab chiqish bo'yicha vazifalar; ■ Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasini, ishchi kuchini boshqarish tartib-qoidalarini va ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejasini ishlab chiqish; ■ Yuqoridagi hujjatlarning o'z vaqtida bajarilishini nazorat qilish va ishlab chiqish jarayonida sezilarli kechikishlar yuz bergan taqdirda jamoani ogohlantirish. <p>Uchrashuvlar 10-15 mart kunlari Toshkent viloyati, Sirdaryo va Samarqand shaharlarida bo'lib o'tadi.</p> <p>Ushbu uchrashuvlar natijalarini rasmiy kanallarimizda e'lon qilib boramiz.</p>	<p>E'lonning tarjimai:</p> <p>Jahon banki tomonidan moliyalashtirilgan "O'zbekistonning raqamli integratsiya" loyihasi doirasida ijtimoiy va ekologik xavfsizlik masalalariga bag'ishlangan qator uchrashuvlar o'tkaziladi.</p> <p>Uchrashuvlarning maqsadi quyidagi masalalarni muhokama qilishdan iborat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jahon bankining ijtimoiy va ekologik xavfsizlikka oid talablari va tartiblari. - Manfaatdor tomonlarni jalb qilish va loyihani amalga oshirish. - Loyihani ishlab chiqish uchun Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv asoslarini (ESMF) ishlab chiqish bo'yicha vazifalar. - Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasini ishlab chiqish (SEP), mehnatni boshqarish tartiblari (LMP) va boshqalar. <p>Uchrashuvlar 10-15 mart kunlari Toshkent viloyati, Sirdaryo va Samarqand shaharlarida bo'lib o'tadi.</p> <p>Ushbu uchrashuvlar natijalari rasmiy kanallarimizda e'lon qilinadi.</p>

Manfaatdor tomonlar bilan maslahat uchrashuvlarining asosiy maqsadi loyihaning kutilayotgan xavf va ta'sir toifalarini taqdim etish, Jahon bankining Atrof-muhit va ijtimoiy asos standartlari va milliy qonunchilikka muvofiq Ekologik va ijtimoiy baholash va boshqarish jarayonini tavsiflash hamda manfaatdor tomonlarning loyiha bo'yicha fikrlarini va ularning jalb qilish uchun afzal ko'rgan vositalarini, axborot oqimi va shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmini to'plashdan iborat. IT-park va maslahatchilar konsultatsiyalar loyihaga ta'sir ko'rsatgan yoki unga qiziqqan odamlarni yaxshi qamrab olishini va qo'llanilgan usullar ta'sirlangan jamoalarning vakillik namunasiga etib borishini kafolatladi.

2023-yilning fevral-mart oylarida asosiy manfaatdor tomonlar bilan ommaviy maslahatlashuvlarning taxminiy sanalari haqida qo'shimcha ma'lumot olish uchun quyidagi jadvalga qarang.

16-jadval: Manfaatdor tomonlar bilan uchrashuvlarning xulosasi

Sana, joy	Maqsadli manfaatdor tomonlar	Format va maqsad	Muhokama qilingan masalalar va manfaatdor tomonlarning fikr-mulohazalari
2022-yil dekabr	Til va kompyuter savodxonligi o'quv markazlari	Telefon orqali suhbatlar va anketalar. Taklif etilayotgan loyiha faoliyati va maqsadlari bilan tanishtirish hamda fuqarolarning til va o'quv kurslariga qiziqish darajasini hamda to'lovlarni to'lash imkoniyatini aniqlash.	Muloqot ko'nikmalari bo'yicha kurslarning mavjudligiga oid tadqiqotlarga ko'ra, bu yo'nalishdagi kurslar mamlakatda unchalik keng tarqalgan emasligini aytish mumkin. Ko'pincha ular qisqa vaqt ichida o'tadi - 3-5 kun davomida. Kurs narxi o'rtacha 1 million so'mni tashkil qiladi. Maslahat uchrashuvlarining navbatdagi bosqichi Kompyuter o'quv markazlari bilan o'tkazildi. Ishtirokchilarning kompyuterda va boshqa axborot qurilmalarida ishlash qobiliyatini aniqlash, asosiy ofis dasturlarini bilish, informatikaning asosiy atamalarini tushunish, shuningdek, matn bilan ishlash, papka va fayllarni mustaqil boshqarish ko'nikmalarini aniqlash uchun kompyuter savodxonligi bo'yicha maslahatlar kiritilgan. Bundan tashqari, hozirgi vaqtda "kompyuter savodxonligi" tushunchasi Internet texnologiyalari bilan ishlash ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladi. Til va kompyuter savodxonligini o'rgatish markazlari ham dasturda ishtirok etish istagini bildirdi.
2022-yil dekabr	IT-park rezidentlari ITESning 4 ta yo'nalishi bo'yicha (Ma'lumotlarni qayta ishlash va joylashtirish, Transport va logistika, Raqamli marketing, Video tahrirlash va animatsiya yaratish).	Zoom qo'ng'iroq Taklif etilayotgan loyiha faoliyati va maqsadlari bilan tanishtirish hamda yosh bo'lgan ishsiz yoshlarning dasturiy ta'minot bilan bog'liq ishlarga qiziqish darajasini aniqlash.	Muhokama qilingan asosiy masalalar shundan iboratki, ishsiz yoshlar va aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarini malakaviy treninglarga muhtoj va keyinchalik ular ITESlarda ishga joylashtirilishi mumkin. IT-park rezidentlari dasturda ishtirok etish istagini bildirdi
2023-yil 10-mart Sirdaryo davlat universiteti	Sirdaryo viloyati hokimining yoshlar va sport masalalari bo'yicha o'rinbosari	Yuzma-yuz seminar Ekologik va ijtimoiy baholash natijalari, shu jumladan, kutilayotgan ekologik va	Seminarda berilgan savollar va javoblar quyida umumlashtiriladi: - Mamlakatda nogironlarni o'qitish uchun yetarli imkoniyatlarning yo'qligi. Hozirda davlat o'quv kurslari Sovet davrida ishlab chiqilgan eski dasturlar asosida olib borilmoqda. Kurslar zamonaviy sharoitlar talablariga javob bermaydi.

	<p>Universitet talabalari, Ishsiz ayollar, Mahalliy ITES kompaniyalari</p> <p>Davlat organlari.</p> <p>Nogironligi bo'lgan shaxslar.</p> <p>Sirdaryo viloyati hokimligi</p>	<p>ijtimoiy xavflar, Jahon bankining ekologik va ijtimoiy standartlari talablari va tartiblari tamoyillari, taklif qilingan shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi va treninglarda qatnashish imkoniyatlari tushuntiriladi.</p>	<p>- Mavjud tijorat kurslari yuqori to'lovlar tufayli nogironlar uchun mos emas.</p> <p>-Yangi ITES binolarining dizayniga e'tibor berish tavsiya etiladi, shuning uchun ularga nogironlar kirishlari mumkin.</p> <p>-Shuningdek, nogironligi bo'lgan alohida ehtiyojli shaxslarning qatnashishi uchun kurslar davomida o'qituvchilarni o'qitish zarurligi ta'kidlandi.</p> <p>- Sharoit Plus loyihani amalga oshirish jarayonida o'quv komponentlarini qo'llab-quvvatlashga tayyor.</p> <p>- Shuningdek, ular loyiha ma'lumotlarini o'z veb-saytlarida tarqatishga va kelajakdagi loyiha doirasidagi kurslarga imkoniyati cheklangan yoshlarni jalb qilishga tayyor ekanliklarini ko'rsatdilar.</p> <p>- Hukumat tomonidan soliq imtiyozlari va hokazolar ko'rinishidagi mavjud imtiyozlarga qaramay, mahalliy korxonalar nogironlarni ish bilan ta'minlashni istamasligi ta'kidlandi.</p>
<p>2023-yil 13-mart</p> <p>Nogironlar uchun Sharoit Plus NNT idorasi</p>	<p>Sharoit Plyus NNT - Nogironlar jamoat birlashmasi</p> <p>NNT raisi Yusupov D. va NNT a'zolari</p>	<p>Yuzma-yuz Fokus-guruh muhokamasi (FGD).</p> <p>Loyihaning maqsadi va nogironlar uchun imkoniyatlarni tanishtirish va e'tiborga olinishi kerak bo'lgan muammolarni aniqlash.</p>	<p>Chuqur FGD NNTga bir nechta savollar berish va taklif qilingan loyiha faoliyati bo'yicha fikr va mulohazalarni olish orqali amalga oshirildi.</p> <p>IT-parkdan savol: Nogironlar ta'limi sohasida bizning loyihamiz hal qilishga yordam beradigan qanday muammolar bor?</p> <p>Javob: Imkoniyati cheklangan shaxslarni zamonaviy boshlang'ich bilimlarga ega bo'lish, IT sohasida yangi kasblarni o'rganishda muammo bor. Bu ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish, oson qo'shilish va moslashish uchun zarur. Bundan tashqari, nodavlat notijorat tashkilotlari faqat Toshkent shahrida faol bo'lishi mumkinligi sababli, hududlardan yoshlarni jalb etishda qiyinchiliklar mavjud. Bundan tashqari, ish joylari zarur edi, chunki ish beruvchilar nogironlarni ish bilan ta'minlamadilar.</p> <p>IT-parkdan savol: Ish beruvchilar uchun qanday imtiyozlar mavjud?</p> <p>Javob: O'zbekiston Respublikasining "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi qonuniga muvofiq, yigirma nafardan ortiq xodimi bo'lgan tashkilotlarda nogironlar uchun ish o'rinlarining eng kam miqdori xodimlarning umumiy sonining kamida 3 foizidan kam bo'lmagan miqdorda belgilanadi. Shu munosabat bilan soliq stavkasi quyidagilar asosida kamayadi: nogironligi bo'lgan band bo'lgan shaxslarning har bir foiziga soliq stavkasining bir foizi hisobidan kamaytiriladi. (Soliq kodeksi, 337-modda).</p>

			<p>Bundan tashqari, moslashtirilgan ish o'rinlari yaratilmoqda. Imtiyozli kreditlar mavjud. Biroq, bu choralar o'z samarasini ko'rsatmayapti. Statistik ma'lumotlarni to'plash va korxonalarining ushbu yo'nalishdagi faoliyatini va bu choralarni ko'rishga tayyorligini o'rganish kerak.</p> <p>IT-parkdan savol: <i>Imkoniyati cheklangan yoshlarni jalb qilish va o'quv dasturlarini ishlab chiqishda yordamga ehtiyoj bormi?</i></p> <p>Javob: Imkoniyati cheklangan insonlar nafaqat o'rganishlari, balki o'zlari ham pedagog bo'lishlari, barcha ko'nikmalarni o'rganishlari va boshqalarga o'rgatishlari mumkin. Bundan tashqari, nogironligi bo'lgan shaxslarni ish bilan ta'minlash, ishda hamroh sifatida ish bilan ta'minlanadi.</p>
<p>2023-yil 15-mart</p> <p>Samarqand viloyati IT Park ofisi</p>	<p>Samarqand viloyati IT-parki a'zolari, Universitet talabalari, Ishsiz yoshlar, Ishsiz ayollar, ITES kompaniyalari</p> <p>Samarqand viloyati hokimligi</p>	<p>Yuzma-yuz seminar</p> <p>Ekologik va ijtimoiy baholash natijalarini, shu jumladan kutilayotgan ekologik va ijtimoiy xavflarni taqdim etish, Jahon bankining ekologik va ijtimoiy standartlari talablari va tartiblari tamoyillarini, taklif qilingan shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmini va treninglarda qatnashish imkoniyatini tushuntirish.</p>	<p>Seminardagi savollar va javoblar quyida jamlangan</p> <p>Tomoshabinlardan savol: Yoshlar necha yoshda qatnashadi?</p> <p>Javob: Ishtirokchilarning yoshi 18 yoshni tashkil etadi, lekin mahalliy qonun hujjatlariga asosan maktablarda majburiy ta'lim olishdan tashqari vaqt bo'lsa, 16 yoshdan oshgan yoshlar qatnashishi mumkin.</p> <p>Tomoshabinlardan savol: ITESlar tomonidan startaplar va autsorsing uchun HR agentliklariga va ayollarga qanday yordam ko'rsatiladi?</p> <p>Javob: Nogironlar uchun ish o'rinlarini ajratish, ITES va KPOni rivojlantirish, IT-texnologiyalarni o'qitish, yoshlarni rivojlantirish va o'qitish uchun sharoit yaratish.</p> <p>Tomoshabinlardan savol: ITESning ijobiy va salbiy tomonlarini sanab bering.</p> <p>Javob: Ijobiy jihati - dollarda ish haqining yuqoriligi. Salbiy jihat - tartibsiz ish kuni.</p> <p>Tomoshabinlardan savol: Ushbu loyiha doirasida startap loyihalari uchun mablag' olish mumkinmi?</p> <p>Javob: Loyiha mablag'larni taqdim etmaydi, lekin tegishli ko'nikmalarni olgandan keyin bunday mablag'larga ariza berish imkoniyati mavjud.</p>
<p>2023-yil 16-mart, Zoom</p>	<p>Mintaqaviy ITES</p>	<p>Zoom orqali qo'ng'iroqlar</p>	<p>Jami 20 nafar ishtirokchi. Zoom formatidagi seminar ITES va IT-park rezidentlarini O'zbekistondagi yangi raqamli integratsiya loyihasi bilan tanishtirish va ishsiz yoshlar,</p>

platformas i	<p>kompaniyalari , masalan:</p> <p>1. Flagmen MI -direktor Yuldashev Muxammad (Raqamli marketing) Manzil: Xorazm</p> <p>2.Next Level Group - direktor Eshchanov Inoyat (Raqamli marketing) Manzil: Xorazm</p> <p>3.Codevision - direktor Baxrom Siddiqov (Raqamli marketing) Manzil: Samarqand</p> <p>4.Maab Innovation - asoschisi - Sherzod (ma'lumotlarni kiritish)</p> <p>5.VOICE SOLUTIONS VB - direktor Umid Dolmatjonov (call-markaz xizmatlari) Manzil: Toshkent viloyati</p>	<p>Seminar</p> <p>Birinchi qismda loyiha haqida umumiy ma'lumotlar yig'ilganlarga taqdim etildi. Loyihaning asosiy maqsadlari belgilab olindi. Ishtirokchilar o'rtasida ma'lumot uchun taqdimot materiallari tarqatildi.</p>	<p>ayollar va nogironlarga tahsil berish imkoniyatini ta'minlash bo'yicha texnik-iqtisodiy asoslash natijalari bilan bo'lishish maqsadida o'tkazildi. Seminar ishtirokchilari loyihani amalga oshirishdagi amaliy fikrlarni aks ettiruvchi muhim taklif va mulohazalarni bildirdilar. ITES qishloq joylarda keng polosali internetga ulanishning yetishmasligi, ta'lim imkoniyatlarini ommaviy axborot vositalari orqali tarqatish uchun imkoniyatlar va moliyaviy resurslarning yetishmasligi kabi muammolar haqida ta'kidlab o'tdi. Yana bir qiyinchilik bu maqsadli guruhlar tomonidan o'quv mashg'ulotlarini tugatgandan so'ng bandlikni qo'llab-quvvatlashdan iborat.</p> <p>Bundan tashqari, manfaatdor tomonlar mamlakatda nogironligi bo'lgan shaxslarni yangi axborot texnologiyalari bo'yicha o'qitish uchun yetarli imkoniyatlar yo'qligi hamda ta'lim to'lovlarining yuqoriligi tufayli aholining zaif qatlamlari tomonidan IT va dasturiy ta'minotni ishlab chiqish kurslari xarajatlarini qoplash uchun moliyaviy resurslarning yetishmasligi haqida o'z xavotirlarini bildirdilar.</p> <p>Mintaqaviy ITESlar dasturda ishtirok etishga tayyor ekanliklarini bildirdilar</p>
2023-yil 16-mart O'zbekiston nogironlar jamiyati	O'zbekiston nogironlar uyushmasi	Yuzma-yuz Fokus-guruh muhokamasi (FGD).	<p>Muhokamadagi savollar va javoblar quyida umumlashtirilgan</p> <p>IT Parkdan savol: Nogironlarga yordam ko'rsatish va o'qitish sohasidagi loyihani amalga oshirish uchun nima taklif qila olasiz?</p>

<p>boshqarmasi</p>	<p>Uyushma raisi Isaqov O. va boshqa a'zolar</p>	<p>Loyihaning maqsadi va nogironlar uchun imkoniyatlarni tanishtirish va e'tiborga olinishi kerak bo'lgan muammolarni aniqlash.</p>	<p>Javob: IT nogironlarga kundalik hayotda va ishda yordam beradi. Ular turli xil raqamli yordamchi vositalar (dasturlar), shuningdek, ushbu vositalardan foydalanishda yordamga muhtoj bo'lib, ushbu vositalar nogironlarning ehtiyojlariga moslashtirilishi va turli vaziyatlarda o'zlarini yo'naltirishga yordam berishi kerak. Masalan, nogironlar uchun shaharning interaktiv xaritasi foydali bo'ladi.</p> <p>IT Parkdan savol: Benefitsiarlarni loyihaga qanday jalb qilishni taklif qilasiz?</p> <p>Javob: Toshkent axborot texnologiyalari universitetini ham kiritish maqsadga muvofiq bo'lardi, chunki har bir o'quv yurtidagi talabalarning 2 foizi nogironlardan tashkil topgan. Ushbu universitet bitiruvchilari loyiha doirasida o'qish va ishlashni davom ettirishlari mumkin edi. Nogironligi bo'lgan shaxslarni mehnat jarayoniga jalb qilish masalasiga kelsak: umuman olganda, tahlillar shuni ko'rsatadiki, ish beruvchilarni ishga joylashtirish kvotalari bajarilmayapti. Bu ham hal qilinishi kerak bo'lgan jiddiy muammodir.</p> <p>IT Parkdan savol: Nogironlar uyushmasi a'zolarini loyihamiz haqida xabardor qilish va ularni jarayonga jalb qilish imkoningiz bormi?</p> <p>Javob: Hududlarda Nogironlar uyushmasi va jamiyatlari yuqori mansabdor shaxslar yordamida nogironlarni xabardor qilishi mumkin.</p> <p>IT Parkdan savol: Chekka hududlardagi nogironlar va harakatlanishi qiyin bo'lganlar onlayn platformadan tahsil olishlari mumkinmi?</p> <p>Javob: Nogironligi bo'lgan shaxslarning kompyuterlar, noutbuklar va boshqa orgtexnika vositalari bilan yetarli darajada ta'minlashga oid muammolar mavjud, shu bilan birga internet tarmog'iga ulanishda qiyinchiliklar ham bor.</p> <p>IT Parkdan savol: Bundan tashqari, loyiha ayollarning ishtirokini o'z ichiga oladi. Nogiron ayollarni jalb qilish mumkinmi?</p> <p>Javob: Buni NNTlar va Ayollar va nogiron ayollar jamiyatlari orqali amalga oshirish mumkin.</p> <p>IT Parkdan savol: Qaysi o'quv loyihalarida Nogironlar uyushmasi a'zolari ishtirok etadilar?</p> <p>Javob: Nodavlat notijorat tashkilotlari nogironlarga turli ko'nikmalarni o'rgatish uchun ular bilan ishlaydi.</p>
--------------------	--	---	---

			<p>Loyihani amalga oshirish bo'limi a'zolaridan savol:</p> <p>Jahon banki loyihaning ekologik jihatiga e'tibor qaratadi. Ushbu kontekstda qanday muammolar mavjud?</p> <p>Javob: Nogironligi bo'lgan insonlar atrof-muhitning salbiy ta'siriga ayniqsa zaifdir. Shu nuqtai nazardan, inson salomatligi va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik to'g'risidagi bilimlarni oshirish, shu jumladan atrof-muhitning barcha parametrlarini ongli ravishda boshqarish ko'nikmalariga ehtiyoj bor.</p>
--	--	--	---

Maslahat yig'ilishlari asosida manfaatdor tomonlar xaritasi yangilandi va yakunlandi, manfaatdor tomonlarning fikr va mulohazalari ushbu yakuniy SEPga kiritildi. Ushbu SEP baholash tugashidan oldin jamoatchilikka oshkor etilishi kerak. Bundan tashqari, loyihaning ESCP, ESMF, LMP, elektron chiqindilarni boshqarish veb-saytlari va jamoat konsulligi uchrashuvlari orqali ham ommaga oshkor qilinadi. SEP va LMP mazmuni, shu jumladan GRM bilan ESMF qisqacha mazmunining mahalliy oshkor etilishi IT-park veb-saytida mahalliy tilda e'lon qilinadi. Bunday sharoitda 2023-yil fevral-mart oylarida jamoatchilik maslahatlarini o'tkazish uchun taklifnoma yuboriladi.

O'tkazilgan yig'ilishlarning fotosuratlarini, ishtirokchilar ro'yxati va taqdimot mazmuni Ilovalarda keltirilgan. Hujjat barcha manfaatdor tomonlarning fikr-mulohazalari, takliflari va savollarini olish uchun jamoatchilik muhokamasi uchun e'lon qilinadi, elektron pochta va maxsus oyna IT-Park veb-saytida ham mavjud bo'ladi.

ILOVALAR

1-ilova. Atrof-muhitni tekshirish shakllari

(sub-loyiha konsepsiyasi bosqichida sub-loyiha tashabbuskori, sub-loyiha benefitsiari PIU, E&S mutaxassislari bilan birgalikda ishlab chiqiladi)

1-shakl. LOYIHA SAYTINI VIZUAL (MASOFADAN VA/YOKI JISMONIY) TEKSHIRISH

Tashrif sanasi/vahti:

Taklif etilayotgan loyiha faoliyatining qisqacha tavsifi:

Viloyat/tuman:

Joriy faoliyat va sayt tarixi

Saytda bog'lanish mumkin bo'lgan shaxs (ismi, lavozimi, aloqa ma'lumotlari)?

- Loyiha faoliyati uchun foydalaniladigan saytning maydoni qancha?
- Joriy foydalanish/saytning joriy foydalanuvchilari nima ?
- Saytdan oldin qanday maqsadlarda foydalanilgan (agar iloji bo'lsa, sanalarni ko'rsating)?
- Loyihadan tirikchilik yoki loyiha mulkiga ta'sir ko'rsatadigan darajada foydalanadigan tajovuzkor yoki saytning noqonuniy foydalanuvchilari bormi?

Ekologik vaziyat

- Yaqin atrofda nozik joylar bormi (qo'riqxonalar, madaniy obyektlar, tarixiy diqqatga sazovor joylar)?
- Hududda suv oqimlari bormi?
- Tuproq yoki qiyalik nima ?
- Saytda suv toshqini, botqoqlanish, sho'rlanish yoki ko'chkilar bo'lganmi? Eroziya belgilari bormi?
- Qo'shni binolar va yerdan foydalanish qanday? Masofalarni hisoblang

Madaniy meros (shu jumladan tabiiy yodgorliklar)

- Sayt madaniy meros ahamiyatiga ega bo'lgan har qanday ma'lum bo'lgan obyektlarga yaqinda joylashganmi (arxeologik, tarixiy, tabiiy, paleontologik yoki diniy)? Javob Ha bo'lsa, uni tavsiflab bering.
- Qurilish ishlari davomida madaniy yoki tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan yangi obyektlar yoki topilmalarni tasodifiy ravishda topish mumkinmi? Javob Ha bo'lsa, saytga xos ESMPlar tasodifiy topish tartib-qoidalarini o'z ichiga olganligiga ishonch hosil qiling.

Ruxsatnomalar, litsenziyalar va ruxsatnomalar

- Sayt taklif qilingan faoliyat turini amalga oshirish uchun litsenziya yoki ruxsatnomalarni talab qiladimi? Bularni tekshirish mumkinmi?
- Qaysi atrof-muhit yoki boshqa organlar sayt ustidan yurisdiksiyaga ega?

Suv sifati muammolari

- Taklif etilayotgan faoliyat suvdan qandaydir maqsadlarda foydalanadimi (batafsil ma'lumot bering va miqdorni hisoblang)? Qaysi manba ishlatiladi

- Taklif etilayotgan faoliyat qandaydir oqava suv chiqaradimi? (miqdorini taxmin qiling va tushish nuqtasini aniqlang)
- Saytda suvni to'kish uchun drenaj tizimi mavjudmi? (chiqindi?) suvlar yoki kanalizatsiya? Drenaj yoki septik tizimlarni boshqarish uchun reja mavjudmi?
- Oqava suvlar qanday boshqariladi (yer usti suvlari oqimlari, quruq quduqlar, septik tanklar, kanalizatsiya tizimi)?

Tuproqlar

- Yer yuzasi qanday (qishloq xo'jaligi yerlari, yaylovlar va boshqalar)?
- Bu hudud uchun qanday turdagi tuproqlar keng tarqalgan (qumli, unumdor va boshqalar)?
- Loyiha qurilish yoki operatsiya vaqtida tuproqqa zarar yetkaziladimi?
- Loyiha landshaftga sezilarli ta'sir qiladimi?

Biologik muhit va yashash muhitining sezgirligi

- Saytdagi o'simlik qoplamini tasvirlab bering, u tabiiy ravishda paydo bo'ladimi yoki yetishtirish natijasimi? Siz aniqlay oladigan o'simliklar va daraxtlarning turiga e'tibor bering
- Yer yoki yer uchastkalari ilgari ekin, mevali daraxtlar yetishtiriladigan yoki boshqa yerlarga aylantirilganmi?
- Saytda yoki uning yaqinida noyob yoki xavf ostida qolgan o'simlik va fauna haqida ma'lumot bormi? Javob Ha bo'lsa, loyiha bunga ta'sir qiladimi yoki mavjud xavfni oshiradimi?
- Agar loyiha davom etsa, biotaga mumkin bo'lgan salbiy ta'sirlarga e'tiborni qarating.

Vizual tekshirish protseduralari

- Sayt xaritasini olishga harakat qiling yoki tafsilotlarni belgilash uchun eskiz yarating
- Agar ruxsat berilsa, suratga oling.
- Qo'shni faoliyatni qayd etish uchun iloji boricha sayt bo'ylab, shu jumladan chegaralar bo'ylab yuring
- Har qanday hid, tutun yoki vizual chang emissiyasi, turg'un suv, chiqindilar, elektron chiqindilar va boshqalarga e'tibor bering.

Tekshirish shakli 2

Bu tekshirish shakliga misol. Tekshiruv shaklining maqsadi Qarz oluvchiga 1) turli sub-loyiha faoliyati keltirib chiqaradigan turli xil ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirlarni baholash va 2) ushbu sub-loyihalar uchun qo'llaniladigan to'g'ri ekologik va ijtimoiy boshqaruv rejalarini tanlashda yordam berishdir.

Muhim masalalardan biri bu sub-loyiha faoliyati ESMF, LMPga kiritilgan oldindan tayyorlangan boshqaruv choralarini qo'llashi mumkinmi yoki sub-loyiha faoliyati sayt uchun maxsus boshqaruv vositalarini tayyorlashni talab qiladimi, kabi savolga javob topishdir.

E&S skrining jarayoni ikki bosqichdan iborat: Loyihaning muvofiqlik mezonlarining bir qismi sifatida qo'llaniladigan istisnolar ro'yxatidan foydalangan holda dastlabki skrining; va (2) E&S risklarini boshqarishga yondashuvni aniqlash uchun taklif qilingan tadbirlarni tekshirish. Ushbu tekshiruv shakli tekshiruv jarayonining ikkinchi bosqichi bo'lib, barcha sub-loyiha faoliyatida qo'llanilishi kerak. To'ldirilgan shakllar imzolanadi va Project ESF faylida saqlanadi. Jahon banki amalga oshirishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha tashriflar chog'ida shakllar namunasini ko'rib chiqishi mumkin.

1. Sub-loyiha haqida ma'lumot

Sub-loyiha nomi	
Sub-loyihaning joylashgan joyi	
Mas'ul bo'lgan hududiy birlik	
Taxminiy xarajat	
Boshlanish/tugash sanasi	

2. Ekologik va ijtimoiy tekshiruv so'rovnomalari

Savollar	Javoblar		Keyingi qadamlar
	Ha	Yo'q	
<i>ESSI</i>			
1. Sub-loyiha sezuvchan va misli ko'rilmagan holatda atrof-muhitga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinmi, bu "qabul qilib bo'lmaydigan faoliyat" va istisnolarga olib keladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
2. Sub-loyiha suv havzalari, oqava suvlarni kanalizatsiya tizimlari, oqava suvlarni tozalash tizimlari, qattiq maishiy chiqindilarni boshqarish tizimlari, boshpana, yo'llar, jamoat markazlari, maktablar, ko'priklar va to'siqlarning yangi qurilishini nazarda tutadimi?			Agar "Ha" bo'lsa: 1. 3-ilovadagi shablon asosida taklif etilayotgan sub-loyiha uchun saytga xos ESMP tayyorlang. 2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralarini kiriting.

3. Sub-loyiha yer osti suvlari quduqlari, hojatxonalar, dush/yuvish xonalari yoki boshpana kabi har qanday kichik infratuzilmani ta'mirlash yoki qayta tiklashni o'z ichiga oladimi?			<p>Agar "Ha" bo'lsa:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ESMPda ishlab chiqilishi kerak bo'lgan muayyan ekologik xavflarni kamaytirish choralari asosida tegishli choralarni qo'llang. 2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralari kiriting.
4. Qurilish yoki ta'mirlash ishlari yangi qazilma konlar yoki chuqurliklarni ochishni talab qiladimi?			<p>Agar "Ha" bo'lsa:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 3-ilovadagi shablon asosida taklif etilayotgan sub-loyiha uchun saytga xos ESMP tayyorlang. 2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralari kiriting.
ESS2			
5. Sub-loyiha majburiy mehnat, bolalar mehnati yoki mehnatning boshqa zararli yoki ekspluatatsion shakllari bilan bog'liq mahsulotlar va jihozlardan foydalanishni o'z ichiga oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
6. Sub-loyiha ishchi kuchini, shu jumladan to'g'ridan-to'g'ri, shartnoma bo'yicha, asosiy ta'minot va/yoki jamoat ishchilarini yollashni o'z ichiga oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: LMPni qo'llang
7. Ishchilarning ishi bilan bog'liq potentsial xavf va xavflarga nisbatan shaxsiy himoya vositalari kerakmi?			Agar "Ha" bo'lsa: LMPni qo'llang
8. Loyihaning qurilish jarayonida ayollar erkaklarnikiga qaraganda kam maosh olishlari xavfi bormi?			Agar "Ha" bo'lsa: LMPni qo'llang
9. Loyiha o'zlarining muayyan sharoitlari tufayli noqulay yoki zaif bo'lishi mumkin bo'lgan shaxslar yoki shaxslar guruhlariga har qanday xavf va ta'sirga olib keladimi. ²⁴			Agar "Ha" bo'lsa: LMPni qo'llang

²⁴ "Imkoniyatsiz yoki zaif" insonlar – bu yoshi, jinsi, etnik kelib chiqishi, dini, jismoniy, aqliy yoki boshqa nogironligi, ijtimoiy, fuqarolik yoki salomatlik holati, jinsiy orientatsiyasi, jinsi, o'ziga xosligi, iqtisodiy kamchiliklari yoki etnik xalqlar maqomiga ko'ra zaif bo'lgan shaxslar yoki guruhlardir, va/yoki ularda loyihadan salbiy ta'sir olish ehtimoli ko'proq bo'lishi va/yoki ular loyihadan foyda olish qobiliyatida boshqalarga qaraganda ko'proq cheklangan bo'lishi mumkin.

ESS3			
10. Loyiha tuproqlar, o'simliklar, daryolar yoki yer osti suvlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan qattiq yoki suyuq chiqindilarni ishlab chiqarishi mumkinmi?			Agar "Ha" bo'lsa: 1. 3-ilovadagi shablon asosida taklif etilayotgan sub-loyiha uchun saytga xos ESMP tayyorlang. 2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralari kiriting.
11. Qurilish ishlarining birortasi asbest yoki boshqa xavfli materiallarni olib tashlashni o'z ichiga oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: ECOPda asbest bo'yicha ko'rsatmalarni qo'llang
12. Ishlar havo va/yoki suv sifatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinmi?			Agar "Ha" bo'lsa: 1. 3-ilovadagi shablon asosida taklif etilayotgan sub-loyiha uchun saytga xos ESMP tayyorlang. 2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralari kiriting.
13. Faoliyat atrof-muhitga ta'sir qilishning oldini olish uchun etarli bo'lmagan mavjud infratuzilmaga (masalan, tushirish punktlariga) tayanadimi?			Agar "Ha" bo'lsa: 1. 3-ilovadagi shablon asosida taklif etilayotgan sub-loyiha uchun saytga xos ESMP tayyorlang. 2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralari kiriting.
14. Sub-loyiha faoliyati oqibatlarini (masalan, sug'orish tizimini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi bilan bog'liq faoliyat, urug'lik va o'g'itlar yordami) tufayli qishloq xo'jaligi yerlarida qo'llaniladigan agrokimyoviy moddalar (masalan, pestitsidlar) tuproqqa ta'sir ko'rsatishi mumkinmi?			Agar "Ha" bo'lsa: 7-ilovadagi o'g'it va zararkunandalarga qarshi kurash rejasini qo'llang.
ESS4			
15. Jamiyatning yuqumli kasalliklarga (masalan, COVID-19, OIV/OITS, bezgak) ta'sirining kuchayishi yoki yo'l-transport hodisalari xavfining oshishi xavfi bormi?			Agar "Ha" bo'lsa: 4-ilovada LMP va SEPda tegishli choralarni qo'llang.

16. Jamiyat tashqarisidan ishchilar oqimi kutilmoqdami? Ishchilar jamiyatning sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishlari kutiladimi? Ular mavjud jamoat xizmatlariga (suv, elektr energiyasi, sog'liqni saqlash, dam olish va boshqalar) bosim o'tkazadimi?			Agar "Ha" bo'lsa: 4-ilovadagi LMPni qo'llang.
17. Loyiha ishlari natijasida SEA/SH ortishi xavfi bormi?			Agar "Ha" bo'lsa: 4-ilovadagi LMPni qo'llang.
18. Maktablar, poliklinikalar, cherkovlar kabi jamoat obyektlari ushbu qurilishdan salbiy ta'sir oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: 3-ilovadagi ECOPs asosida tegishli choralarni qo'llang (agar tekshiruv shaklidagi boshqa savollardan biri muayyan ekologik va ijtimoiy xavflarni keltirib chiqarmasa va saytga xos ESMPni talab qilmasa).
ESS5			
19. Sub-loyiha yerni majburiy ravishda olib qo'yishni o'z ichiga oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
20. Sub-loyiha insonlarning jismoniy va/yoki iqtisodiy ko'chirilishini o'z ichiga oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
21. Loyihaga ixtiyoriy ravishda taqdim etilayotgan sub-loyiha faoliyati uchun xususiy yer kerakmi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
ESS6			
22. Sub-loyiha to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita muhim tabiiy yashash joylarini ²⁵ sezilarli darajada yo'qotish yoki degradatsiyasiga olib kelishi mumkin bo'lgan yoki tabiiy yashash joylariga salbiy ta'sir ko'rsatadigan faoliyatni o'z ichiga oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang..
23. Loyiha muhim bo'lmagan tabiiy yashash joylarini konvertatsiya qilish yoki degradatsiya qilishni o'z ichiga oladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: 1. 3-ilovadagi shablon asosida taklif etilayotgan sub-loyiha uchun saytga xos ESMP tayyorlang.

²⁵ Muhim tabiiy yashash joylari, masalan, qonun bilan himoyalangan, himoya qilish uchun rasman taklif qilingan, nufuzli manbalar tomonidan yuqori muhofaza qilish qiymati uchun aniqlangan yoki an'anaviy mahalliy jamoalar tomonidan himoyalangan deb tan olingan.

			2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralarini kiriting.
24. Bu faoliyat mangralarni tozalashni talab qiladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
25. Ushbu faoliyat daraxtlarni, shu jumladan ichki tabiiy o'simliklarni tozalashni talab qiladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: 1. 3-ilovadagi shablon asosida taklif etilayotgan sub-loyiha uchun saytga xos ESMP tayyorlang. 2. Shartnoma hujjatlariga E&S risklarni boshqarish choralarini kiriting.
26. Har qanday muhim ekotizimga sezilarli ta'sir ko'rsatadimi (ayniqsa, o'simlik va hayvonot dunyosining noyob, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarini qo'llab-quvvatlovchilar)?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
ESS7			
27. Sub-loyiha hududida tubjoy xalqlar yoki Sahroi Kabir janubidagi Afrikaning tarixan kam xizmat ko'rsatayotgan an'anaviy mahalliy hamjamiyatlari mavjudmi va ular taklif etilayotgan sub-loyihadan salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinmi?			Agar "Ha" bo'lsa: loyihadan chiqarib tashlang.
ESS8			
28. Sub-loyiha nozik sayt (tarixiy yoki arxeologik yoki madaniy ahamiyatga ega obyekt) yoki obyekt ichida yoki unga tutash bo'lishi kerakmi?			Agar "Ha" bo'lsa: 7-ilovadagi tasodifiy topish tartib-qoidalarini qo'llang.
29. Mahalliy jamoalar uchun ma'naviy qadriyatlarga ega bo'lgan binolar, muqaddas daraxtlar yoki obyektlar (masalan, yodgorliklar, qabrlar yoki toshlar) yaqinida joylashganmi yoki u yerga yaqin joyda qazishni talab qiladimi?			Agar "Ha" bo'lsa: 7-ilovadagi tasodifiy topish tartib-qoidalarini qo'llang.

Xulosa

(sub-loyiha tashabbuskori yoki sub-loyiha benefitsiari tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar va saytga tashriflar asosida PIU E&S mutaxassislari tomonidan bajarilishi kerak).

1. Sub-loyiha nomi:

2. Sub-loyiha faoliyatining qisqacha tavsifi quyidagilarni o'z ichiga oladi: loyihaning tabiati, loyiha qiymati, jismoniy o'lchami, uchastka maydoni, joylashuvi, mulkka egalik qilish, davom etayotgan operatsiyalar mavjudligi, kengaytirish yoki yangi qurilish rejalari

3. 1-shakldagi ma'lumotlardan foydalanib, sub-loyihaning yuqori xavfli loyiha sifatida tasniflanishi va moliyalashtirishdan chetlatish imkoniyati mavjudligini tekshiring:

Agar "ha" bo'lsa – sub-loyiha yuqori xavf toifasiga kiritilishi mumkin.

Har qanday kutilayotgan, muhim atrof-muhit ta'siri yoki xavf-xatarlarini va ularni qanday kamaytirish kerakligini (oldini olish, minimallashtirish, tiklash yoki kompensatsiya qilish) tavsiflang.

---

1) Agar atrof-muhitga ta'sirni baholash zarur bo'lsa, qanday aniq masalalarni hal qilish kerak?

---

2) Sub-loyihani Ekologik xavf toifasini taklif qiling (HR, SR, MR yoki LR) _____

3) Atrof-muhitni baholash bo'yicha zarur hujjatlar turlari (keraklisini belgilang).

(a) EIA yoki qisman EIA, DSEI bilan birgalikda, shu jumladan, yuqori darajadagi xavf toifasidagi sub-loyihalar uchun DEE va SEIning ijobiy xulosasi

(b) Qisman EIA va ESMP, DSEI bilan birgalikda, shu jumladan muhim xavf toifasidagi sub-loyihalar uchun DEE va SEIning ijobiy xulosasi

(c) Atrof-muhit va ijtimoiy boshqaruv rejasi (ESMP) yoki kichik miqyosdagi o'rtacha xavf toifasidagi sub-loyihalar uchun ESMP nazorat ro'yxati - DSEI va SEI bilan birlashtirilishi mumkin

(d) Past xavfli toifadagi sub-loyihalar uchun ESMP nazorat ro'yxati - DSEI (agar kerak bo'lsa) yoki mustaqil hujjat bilan birlashtirilgan.

4. Atrof-muhitni baholashni o'tkazish muddati va taxminiy qiymati qanday?

Sub-loyiha tashabbuskori/Atrof-muhit va ijtimoiy masalalar bo'yicha tekshiruvchi:
Sana:

Atrof-muhit/ijtimoiy masalalar bo'yicha mutaxassis:

(ilova: hududning fotosuratlar va xaritalari, boshqa tegishli ma'lumotlar)

2-ilova. ESMP NING INDIKATIV REJASI

ESMP salbiy ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirlarni bartaraf etish yoki maqbul darajalarga kamaytirish uchun loyihani amalga oshirish va ekspluatatsiya qilish jarayonida ko'rish kerak bo'lgan yumshatish, monitoring va institutsional chora-tadbirlar majmuidan iborat. ESMP shuningdek, ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlar va harakatlarni o'z ichiga oladi. Bu quyidagilardan iborat bo'ladi:

(a) potensial salbiy ta'sirlarga javoblar to'plamini aniqlash;

(b) ushbu javoblarning samarali va o'z vaqtida bajarilishini ta'minlash uchun belgilangan talablar;

(c) bu talablarga javob beradigan vositalarni tasvirlab berish. ESMP mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi

Sub-loyiha haqida ma'lumot

Sub-loyiha nomi:	
Sub-loyiha tavsifi/faoliyat:	
Taxminiy xarajat:	
Boshlanish/tugash sanasi:	

Sayt/joy tavsifi

Ushbu bo'lim taklif etilayotgan joyni va uning geografik, ekologik, ijtimoiy va vaqtinchalik kontekstini, shu jumladan talab qilinishi mumkin bo'lgan har qanday investitsiyalar (masalan, kirish yo'llari, suv ta'minoti va boshqalar)ni qisqacha tavsiflaydi.

ESMP matritsasi: xavf va ta'sirlar, kamaytirish, monitoring

Ushbu bo'lim obyekt uchun kutilayotgan salbiy ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirlarni aniqlashi kerak; ushbu xavf va ta'sirlarni bartaraf etish uchun yumshatish choralarini tavsiflashi va yumshatish choralarini samarali amalga oshirishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan monitoring choralarini ko'rsatishi kerak.

ESMP potensial salbiy ekologik va ijtimoiy ta'sirlarni maqbul darajaga kamaytiradigan yumshatish ierarxiyasiga muvofiq chora-tadbirlar va harakatlarni belgilaydi.

Reja, agar qo'llanilsa, kompensatsiya choralarini o'z ichiga oladi. Xususan, ESMP:

- Barcha kutilayotgan salbiy ekologik va ijtimoiy ta'sirlarni aniqlaydi va umumlashtiradi (shu jumladan, mahalliy aholini yoki majburiy ko'chirishni o'z ichiga olgan holda);
- Texnik tafsilotlar bilan har bir yumshatish chorasini, shu jumladan unga taalluqli bo'lgan ta'sir turini va talab qilinadigan shartlarni (masalan, doimiy yoki kutilmagan vaziyatlarda) dizaynlar, jihozlar tavsiflari va foydalanish tartib-qoidalari bilan mos ravishda tavsiflaydi;
- Bu, ayniqsa, Qarz oluvchi pudratchilarni jalb qilganda va ESMP pudratchilar tomonidan bajarilishi kerak bo'lgan talablarni belgilaydigan hollarda tegishli bo'lishi mumkin. Bunday holda, ESMP Qarz oluvchi va pudratchi o'rtasidagi shartnomaning bir qismi sifatida tegishli monitoring va ijro qoidalari bilan birga kiritilishi kerak.
- Ushbu chora-tadbirlarning har qanday potensial ekologik va ijtimoiy ta'sirini baholaydi; va
- Loyiha uchun zarur bo'lgan boshqa yumshatish rejalarini hisobga oladi va ularga mos keladi (masalan, ixtiyorsiz ko'chirish, mahalliy xalqlar yoki madaniy meros uchun).

Kutilayotgan E&S xatarlari va ta'siri	Tavsiya etilgan xavfni kamaytirish choralari	Ta'sirni yumshatish		Ta'sir/yumshatish monitoringi		
		Vaqt/ Chastotasi	Mas'uliyat	Kuzatiladigan parametr	Chastotasi	Mas'uliyat

Monitoring

ESMP monitoring maqsadlarini belgilaydi va monitoring turini, atrof-muhit va ijtimoiy baholashda baholangan ta'sirlar va ESMPda tavsiflangan ta'sirni yumshatish choralari bilan bog'langan holda belgilaydi.

Xususan, ESMPning monitoring bo'limi quyidagilarni ta'minlaydi:

(a) monitoring choralarining o'ziga xos tavsifi va texnik tafsilotlari, shu jumladan o'lchanadigan parametrlar, qo'llaniladigan usullar, namuna olish joylari, o'lchovlar chastotasi, aniqlash chegaralari (kerak bo'lganda) va tuzatish choralari zarurligini bildiradigan chegaralarni aniqlash, va

(b) (i) muayyan yumshatish choralari ko'rishni talab qiladigan shart-sharoitlarni erta aniqlashni ta'minlash va (ii) yumshatishning borishi va natijalari to'g'risida ma'lumotlarni taqdim etish uchun monitoring va hisobot berish tartib-qoidalari.

Imkoniyatlarni rivojlantirish va o'qitish

Yuqorida taklif qilingan amalga oshirish choralari va mas'ul tomonlarga asoslanib, ushbu bo'lim samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday salohiyatni oshirish, o'qitish yoki yangi xodimlarni belgilaydi.

- Atrof-muhit va ijtimoiy loyiha komponentlarini o'z vaqtida va samarali amalga oshirishni qo'llab-quvvatlash va ta'sirni yumshatish bo'yicha chora-tadbirlarni qo'llab-quvvatlash uchun ESMP saytdagi yoki agentlik va vazirlik darajasida mas'ul tomonlarning mavjudligi, roli va qobiliyatini ekologik va ijtimoiy baholashga asoslanadi.
- Xususan, ESMP ta'sirni yumshatish va monitoring choralari ko'rish uchun mas'ul bo'lgan tomonni aniqlaydigan institutsional tartiblarning o'ziga xos tavsifini beradi (masalan, foydalanish, nazorat qilish, ijro etish, amalga oshirish monitoringi, tuzatish choralari, moliyalashtirish, hisobot berish va xodimlarni o'qitish uchun)
- Amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan idoralarda ekologik va ijtimoiy boshqaruv qobiliyatini kuchaytirish uchun ESMP mas'ul tomonlarni tashkil etish yoki kengaytirishni, xodimlarni o'qitishni va yumshatish choralari va atrof-muhit va ijtimoiy baholash bo'yicha har qanday boshqa tavsiyalarni amalga oshirishni qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday qo'shimcha chora-tadbirlarni tavsiya qiladi.

Amalga oshirish jadvali va xarajatlar smetasi.

Barcha uch jihat uchun (yumshatish, monitoring va imkoniyatlarni rivojlantirish) ESMP taqdim etadi

- i. Loyiha bir qismi sifatida amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlarni amalga oshirish jadvali, loyihani amalga oshirishning umumiy rejalarini bilan bosqichma-bosqich va muvofiqlashtirishni ko'rsatadi;
- ii. ESMPni amalga oshirish uchun kapital va joriy xarajatlar smetasi va mablag' manbalari. Ushbu ko'rsatkichlar, shuningdek, loyihaning umumiy xarajatlari jadvaliga kiritilgan.

ESMPning loyiha bilan integratsiyasi.

ESMP (yakka tartibda yoki ESCPga kiritilgan) samarali amalga oshirilishi kutilmoqda. Binobarin, amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlar va harakatlarning har biri aniq belgilab qo'yiladi, shu jumladan individual yumshatish va monitoring choralari va harakatlari hamda har biriga tegishli institutsional mas'uliyat va buning uchun xarajatlar loyihaning umumiy rejalashtirish, loyihalash, byudjet va amalga oshirishga birlashtiriladi.

Hisobotlar

Loyiha uchun tayyorlangan ijtimoiy tekshiruv hisobotlari va ijtimoiy baholashlar kabi tegishli hisobotlar ro'yxati.

Ko'rib chiqish va tasdiqlash

Tayyorlandi: .....(Imzo) Lavozim: ..... Sana	
Ko'rib chiqildi: .....(Imzo) Lavozim: ..... Sana	Tasdiqlandi: .....(Imzo) Lavozim: ..... Sana .....

3-ilova. ESMP tekshirish ro'yxati

1-QISM: UMUMIY LOYIHA VA SAYT HAQIDAGI MA'LUMOT

Institutsional va ma'muriy

Soni				
Loyiha nomi				
Loyiha va faoliyat doirasi				
Institutsional tuzilmalar (Ism va kontaktlar)	JB (Guruh sardori)	Loyihalar boshqaruvi	Mahalliy hamkor va/yoki qabul qiluvchi	
Amalga oshirish tartibi (Ism va kontaktlar)	Himoya nazorati	Mahalliy hamkor nazorati	Mahalliy inspeksiya nazorati	Aloqa qiluvchi

SAYT TAVSIFI

Sayt nomi	
Sayt joylashuvini tavsiflang	1-ilova: Sayt xaritasi [ ]H [ ] Y
Yer kimga tegishli?	
Geografik, fizik, biologik, geologik, gidrografik va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning tavsifi	
Yer uchastkasining tavsifi, binolar, infratuzilma, turar-joy binolarigacha bo'lgan masofa, yo'llar, kirish yo'llari, kanalizatsiya, suv ta'minoti, gaz ta'minoti va boshqalar mavjudligi.	

QONUNCHILIK

Loyiha faoliyatiga tegishli milliy va mahalliy qonunchilik va ruxsatnomalarni aniqlash	
--	--

JAMOATCHILIK BILAN MASLAHATLASHISH

Jamoatchilik bilan maslahatlashish jarayoni qachon/qayerda o'tkazilganligini aniqlash	
---	--

INSTITUTSIONAL SALOHIYATNI OSHIRISH

Har qanday salohiyatni oshirish bo'ladimi? [ ] Y yoki Ha bo'lsa [ ]H

2-QISM: AXBOROTNI HIMOYA QILADI**Ekologik va ijtimoiy tekshiruv**

	Faoliyat	Status	Tegishli harakatlar
Sayt faoliyati quyidagilardan birini o'z ichiga oladimi?	A. Binolarni tiklash	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi A bo'limiga qarang
	B. Yangi qurilish	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi A bo'limiga qarang
	C. Suv resurslari, gaz, elektr, issiqlik va kanalizatsiya tizimlari bilan ta'minlash	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi B bo'limiga qarang
	D. Tarixiy binolar (lar) va tumanlar	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi C bo'limiga qarang
	E. Xavfli yoki zaharli moddalar ²⁶	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi E bo'limiga qarang
	F. Yo'l harakati va piyodalar xavfsizligi	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi F bo'limiga qarang
	G. Operatsion bosqich	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi G bo'limiga qarang
	H. Operatsion bosqichda loyihaga muvofiq o'quv faoliyati.	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi H bo'limiga qarang
	I. Ishlash bosqichida suv resurslari, gaz, elektr energiyasi, issiqlik va kanalizatsiya tizimlari bilan ta'minlash.	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi I bo'limiga qarang
	K. Elektron chiqindilarni boshqarish	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi K bo'limiga qarang
L. Ijtimoiy xavf	☐ Ha ☐ Yo'q	Quyidagi L bo'limiga qarang	

²⁶ Toksik/xavfli materialga asbest, zaharli bo'yoqlar, zararli erituvchilar, qo'rg'oshin bo'yog'ini olib tashlash va boshqalar kiradi, lekin ular bilan cheklanmaydi.

3-QISM: QAYTA QURISH VA QURISH BOSQICHLARIDA TA'SIRNI YUMSHATISH CHORALARI

FAOLIYAT	PARAMETER	YUMSHATISH CHORALARI RO'YXATI
0. Umumiy shartlar	Xabarnoma va ishchi xavfsizligi	<ul style="list-style-type: none"> - Joylardagi qurilish va atrof-muhit inspeksiyalari hamda mahallalar kelajakdagi tadbirlar haqida xabardor qilingan - Ommaviy axborot vositalarida va/yoki hamma foydalanishi mumkin bo‘lgan saytlarda (shu jumladan, asarlar o‘tkaziladigan sayt) tegishli xabarnomalar orqali ishlar to‘g‘risida jamoatchilik xabardor qilingan. - Qurilish va/yoki tiklash qilish uchun barcha qonuniy talab qilinadigan ruxsatnomalar olingan. - Pudratchi qo‘shni aholi va atrof-muhitga ta’sirni minimallashtirish uchun barcha ishlar xavfsiz va intizomli tarzda amalga oshirilishiga rasman rozi bo‘ladi. - Ishchilarning shaxsiy himoya vositalari xalqaro tajribaga mos keladi (har doim mustahkam bosh kiyimlar, kerak bo‘lgan hollarda niqoblar va himoya ko‘zoynaklari, jabduqlar va xavfsizlik etiklari). - Saytlarning tegishli ko‘rsatkichlari ishchilarga amal qilishlari kerak bo‘lgan asosiy qoidalar va ko‘rsatmalar haqida ma’lumot beradi - Baxtsiz hodisalar, yong‘inlar va hokazolarning oldini olish va bartaraf etish bo‘yicha barcha qoidalarga rioya qilinadi. - Elektr yoki issiqlik ta’minotidagi uzilishlar va boshqa fors-major holatlarga tayyorgarlik ko‘riladi. - Manfaatdor tomonlarning xulq-atvorining ekologik va ijtimoiy barqarorligi yaxshilanadi: suhbatlar o‘tkazish, xodimlarni o‘qitish va o‘qitish, barcha xavfsizlik choralari bo‘yicha ko‘rsatmalar, manfaatdor tomonlarning atrof-muhit masalalari bo‘yicha bilimlarini chuqurlashtirish. - Xodimlarni muntazam tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish tashkil etiladi. - Birinchi yordam to‘plami ishchilar uchun qulay joyda o‘rnatiladi.

FAOLIYAT	PARAMETER	YUMSHATISH CHORALARI RO'YXATI
A. Qayta qurish va qurilish ishlari	Havo sifati	<ul style="list-style-type: none"> - Ichki buzish paytida birinchi qavatdan yuqorida chiqindi trubalardan foydalanilishi kerak. - Buzishdan chiqqan qoldiqlar nazorat qilinadigan joyda saqlanishi va buzishdan hosil bo'ladigan changning oldini olish uchun suv sepilishi kerak. - Atrofdagi muhit (yon yurishlar, yo'llar) changni minimallashtirish uchun qoldiqlardan tozalanishi kerak. - Saytda qurilish va chiqindi materiallarning yonishi sodir bo'lmasligi kerak. - Yopiq omborlarda quyma qurilish materiallarini saqlash va o'rash. - Maxsus transport harakatlanadigan kirish yo'llarini himoya qilish. - Qo'shni hududlarni to'siqlar yordamida himoya qilish. - Yo'llar va qurilish maydonchasiga suv sepish. - Tashiladigan quyma materiallar ustini yopish; - Aholi punktlari ichida harakatlanishda transport vositalarining tezligini nazorat qilish - soatiga 40 km dan oshmasligi kerak. - Obyektlarda qurilish mashinalarining ortiqcha bo'sh turishiga yo'l qo'ymaslik. - Dizel yoki benzin bilan solishtirganda chiqindilarning atrof-muhitga ta'siri kamroq bo'lganligi sababli gaz generatorini o'rnatish. - Maxsus o'ralgan joylarda payvandlash. - Ventilyatsiya va himoya bilan bo'yashni amalga oshirish. - Ovqat pishirish uchun o'tinli pechni gaz plitasi bilan almashtirish. - Havoning ifloslanishini kamaytirish uchun texnologik jihatdan ilg'or bitumli pechlarini o'rnatish variantlarini ko'rib chiqish. - Yog'ochga shamollatish bor bo'lgan alohida joyda ishlov berish.
	Shovqin	<ul style="list-style-type: none"> - Kam shovqinli uskunani tanlash. - Shovqinli qurilmalar va qurilmalar imkon qadar bunga nisbatan sezgir binolardan uzoqroqda joylashgan bo'lishi kerak. - Qurilish faoliyati natijasida hosil bo'ladigan shovqin imkon qadar qisqa vaqt ichida va kunduzi bo'ladi. - Iloji bo'lsa, sezgir binolarga yetib boruvchi shovqinni kamaytirish uchun to'siqlar (masalan, uchastkalar, binolar, to'siqlar) yoki maxsus qurilgan akustik ekranlardan foydalanish kerak.. - Imkon qadar zarbli qurilmalardan foydalanmaslik kerak. - Vaqti-vaqti bilan foydalaniladigan mashinalar, foydalanilmayotganda o'chirilishi yoki minimal darajaga tushirilishi kerak. - Qurilish davrida transport vositalarining hudud bo'ylab harakatlanishini minimallashtirish va iloji bo'lsa, asosiy qo'shni yo'ldan to'g'ridan-to'g'ri kirishni tashkil etish. - Qurilish hududida tezlik chegarasini pasaytirish. - Ish paytida generatorlar, havo kompressorlari va boshqa mexanik qurilmalarning dvigatel qopqoqlari yopiq bo'lishi kerak va jihozlar turar-joylardan imkon qadar uzoqroqda joylashtirilishi kerak.

FAOLIYAT	PARAMETER	YUMSHATISH CHORALARI RO'YXATI
	Chiqindilarni boshqarish	<p>Qayta qurish va qurish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan chiqindilar: qattiq maishiy chiqindilar, qurilish chiqindilari, lampalar²⁷, metallolom, shu jumladan payvandlash elektrodleri qoldiqlari, moylangan lattalar, bo'sh idishlar, qadoqlash, plastmassa, asbest va boshqalar.</p> <p>Quyidagi choralar ko'rilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - “Toza hudud” davlat unitar korxonasi bilan maishiy va qurilish chiqindilarini olib chiqib ketish bo'yicha shartnoma tuzish. - Tegishli tashkilotlar bilan metallolomlarni olib chiqib ketish bo'yicha shartnomalar tuzish choralari ko'rish. - Obyektlar hududini maishiy va qurilish chiqindilari, asbest, metallolomlar bilan ifloslanishining oldini olish. - Saytda chiqindi va qurilish materiallari yoqilmaydi. - Yuqorida ko'rsatilgan turdagi chiqindilarni saqlash qoidalariga mos keladigan konteynerlarni o'rnatish uchun maydonlarni ajratish. - Chiqindilarni olib tashlash jadvalini tuzish. - Qattiq maishiy, qurilish chiqindilari, shuningdek, metallolomlarni olib tashlash uchun buxgalteriya jurnallarini yuritishni tashkil etish. - Imkon bo'lganda tegishli va yaroqli materiallarni (asbestdan tashqari) qayta ishlatish va qayta ishlash.

²⁷ <https://lex.uz/docs/1870039>.

<p>B. Suv resurslari, gaz, elektr, issiqlik va kanalizatsiya tizimlari bilan ta'minlash</p>	<p>Suv resurslari, gaz, elektr va issiqlik ta'minotini boshqarish</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Suv, gaz uzatish va kanalizatsiya tarmoqlariga ega bo'lgan aholi punktlariga foyda keltiradigan obyektlarni qurish uchun joylarni tanlash. - Gaz ta'minoti, suv ta'minoti va kanalizatsiya xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha shartnomalar tuzish. - Shaxsiy tozalash inshootlarini qurish. - Shu bilan bir qatorda, suv qudug'ini burg'ulash (suv ta'minoti mavjud bo'lmaganda quduqlarni burg'ulash, maxsus suvdan foydalanish uchun ruxsatnomalar olingandan keyin burg'ulash, suv quduqlari uchun suv tahlilini o'tkazish). - Chuqur hojatxonalar mavjud bo'lsa, ularning holatini va o'z vaqtida bo'shatishini nazorat qilish. - Drenaj suvi oqimini to'sib qo'ymaslik yoki qurilish oqimining suv sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishiga yo'l qo'ymaslik choralari ko'rish tavsiya etiladi. - Barcha kirish yo'llarini, ish joylarini, qurilish materiallarini saqlash joylarini va chiqindilarni vaqtincha to'plash joylarini diqqat bilan tanlash va belgilash. - Qurilish vaqtida ular haddan tashqari kengayib ketmasligi uchun ushbu saytlarni diqqat bilan boshqarish va kuzatib bo'rish. - Suv oqimini yengillashtirish va hududni suv bosishini oldini olish uchun kirish yo'llari va ish joylarining yuqori yuzasini siqib qo'yish. Bu drenaj ariqlarini qazishni va ularni mavjud drenaj infratuzilmasiga ulashni talab qilishi mumkin. - Drenaj tizimining ishlashini ta'minlash. - Qurilish maydonchalaridan (o'rnatish yoki rekonstruksiya qilish) sanitariya chiqindilari va oqava suvlarni qayta ishlashga yondashuv mahalliy hokimiyat organlari tomonidan tasdiqlanishi kerak. - Oqava suvlar monitoringini amalga oshirish. - Avariya vositalarini va mashinalarni maxsus ajratilgan joylarda yuvish, bu yerda suv oqimi tabiiy yer usti suvlarini ifloslantirmaydi. - Vazirlar Mahkamasining 11.12.2019-yildagi 981-son qarori asosida yangi obyektlar qurilishi²⁸. - Gaz bilan ishlaydigan zahira generatorlarini o'rnatish va ulardan foydalanish. - Isitish yo'q bo'lganda, binolarda an'anaviy isitgichlarni o'rnatish, isitish rejimida konditsionerlardan foydalanish. - Qattiq sovuqda isitish funksiyasi rejimida ichki shamollatish tizimlaridan foydalanish. - Isitish jarayonini avtomatlashtirish, ya'ni binoning ichida va tashqarisida havo harorati sensori bilan qozonni avtomatlashtirish. Havo harorati o'zgarganda, boshqaruv tizimiga signal beriladi va qozondagi gaz ta'minoti ko'payadi yoki kamayadi. -Ekologik energiya texnologiyalari, qayta tiklanadigan energiya manbalari va energiyani kamaytirish strategiyalaridan foydalanish (masalan, binolarda mikrosensorli tizimlardan foydalanish va energiya tejash, izolyatsiyalash, energiya sarfini kamaytirish, yoritish uchun harakat sensori va boshqalar). Tabiiy gazni ortiqcha iste'mol qilishning oldini olish. Quyosh panellarini ham ko'rib chiqish mumkin.
--	---	--

FAOLIYAT	PARAMETER	YUMSHATISH CHORALARI RO'YXATI
C. Tarixiy bino(lar)	Madaniy meros	<ul style="list-style-type: none"> - Agar bino belgilangan tarixiy inshoot bo'lsa, bunday inshootga juda yaqin bo'lsa yoki belgilangan tarixiy hududda joylashgan bo'lsa, mahalliy va milliy qonunchilikka muvofiq rejalashtirilgan va amalga oshiriladigan barcha qurilish tadbirlari bo'yicha xabar berilishi va mahalliy hokimiyat organlaridan ruxsatnomalar olinishi kerak. - Qazish yoki qurilishda uchragan artefaktlar yoki boshqa mumkin bo'lgan "tasodifiy topilmalar" qayd etilishi va ro'yxatga olinishi, mas'ul mansabdor shaxslar bilan bog'lanishi va bunday topilmalarni hisobga olish uchun ish faoliyati kechiktirilishi yoki o'zgartirilishi uchun shart-sharoitlar yaratilishini ta'minlash kerak.
E. Toksik moddalar	Asbestni boshqarish	<ul style="list-style-type: none"> - Agar asbest loyiha hududida joylashgan bo'lsa, u xavfli material sifatida aniq belgilanishi kerak. - Iloji bo'lsa, asbest ta'sirini minimallashtirish uchun tegishli ravishda joylashtiriladi va muhrlanadi. - Asbestni olib tashlashdan oldin (agar olib tashlash kerak bo'lsa) asbest changini kamaytirish uchun namlovchi vosita bilan ishlov beriladi. - Asbest malakali va tajribali mutaxassislar tomonidan qayta ishlanadi va utilizatsiya qilinadi - Agar asbest materiali vaqtincha saqlanadigan bo'lsa, chiqindilar yopiq idishlar ichiga mahkam o'ralishi va tegishli ravishda belgilanishi kerak. Saytdan ruxsatsiz olib chiqib ketishga qarshi xavfsizlik choralari ko'riladi. - Olib tashlangan asbest qayta ishlatilmaydi.
	Zaharli va xavfli chiqindilarni boshqarish	<ul style="list-style-type: none"> - Joylarda barcha xavfli yoki zaharli moddalarni vaqtincha saqlash ularning tarkibi, xususiyatlari va ishlov berish ma'lumotlari bilan yorliqlangan xavfsiz konteynerlarda amalga oshiriladi. - Xavfli moddalar ularning oqib ketishi va to'kilishini oldini olish uchun maxsus konteynerlarga joylashtirilishi kerak. - Chiqindilarni tashish maxsus litsenzyaga ega tashuvchilar tomonidan amalga oshiriladi va litsenzyalangan obyektga joylashtiriladi. - Zaharli tarkibiy qismlar yoki erituvchilar yoki qo'rg'oshin asosidagi bo'yoqlardan foydalanilmaydi.

²⁸ <https://lex.uz/docs/4640437>.

FAOLIYAT	PARAMETER	YUMSHATISH CHORALARI RO'YXATI
F. Yo'l harakati va piyodalar xavfsizligi	Qurilish faoliyati natijasida jamoat transporti va piyodalar uchun bevosita yoki bilvosita xavf	<p>Milliy qoidalarga muvofiq, pudratchi qurilish maydonchasi to'g'ri himoyalanganligini va qurilish bilan bog'liq transport harakati tartibga solinishini ta'minlaydi. Bu quyidagilarni o'z ichiga oladi, lekin ular bilan cheklanmaydi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yo'l ko'rsatkichlari, ogohlantiruvchi belgilar, to'siqlar va yo'lni o'zgartirish belgilari: sayt aniq ko'rinadi va jamoatchilik barcha mumkin bo'lgan xavf-xatarlar haqida ogohlantiriladi. • Yo'l harakatini boshqarish tizimi va xodimlarni o'qitish, ayniqsa saytga kirish va sayt yaqinidagi og'ir bo'lgan yo'l harakati uchun. Qurilish harakatiga xalaqit beradigan piyodalar uchun xavfsiz o'tish joylari va o'tish joylarini ta'minlash • Ish vaqtini mahalliy transport rejimiga moslashtirish, yo'l tirband bo'lgan soatlarda yoki chorva mollari o'tish vaqtida katta transport harakati faoliyatidan qochish. • Jamoatchilik uchun xavfsiz va qulay bo'lgan o'tishni ta'minlash, saytdagi o'qitilgan xodimlar tomonidan faol harakatni boshqarish. • Ta'mirlash ishlari davomida ofis binolari, do'konlar va turar-joylarga xavfsiz va uzluksiz kirishni ta'minlash, binolarning jamoatchilik uchun ochiq bo'lishini ta'minlash.

4-QISM: ISH BOSQICHIDA YUMSHATISH CHORALARI

FAOLIYAT	PARAMETER	YUMSHATISH CHORALARI RO'YXATI
G. Umumiy shartlar	Xodimlar va tashrif buyuruvchilarni xabardor qilish va ularning xavfsizligi.	<ul style="list-style-type: none"> - Baxtsiz hodisalar, yong'inlar va hokazolarning oldini olish va bartaraf etish bo'yicha barcha qoidalarga rioya qilish - Elektr yoki issiqlik ta'minotidagi uzilishlar va boshqa fors-major holatlarga tayyorgarlik ko'rish. - Manfaatdor tomonlarning xulq-atvorining ekologik va ijtimoiy barqarorligini yaxshilash: suhbatlar o'tkazish, xodimlarni o'qitish va ta'lim berish, barcha xavfsizlik choralari bo'yicha ko'rsatmalar, manfaatdor tomonlarning atrof-muhit masalalari bo'yicha bilimlarini chuqurlashtirish. - Birinchi yordam to'plamini ishchilar uchun qulay joyda o'rnatish. - Qattiq sovuqda isitish funksiyasini o'z ichiga olgan ichki shamollatish tizimlarini o'rnatish. - Binolarning ventilyatsiya tizimlarining uzluksiz ishlashini kuzatib borish va saqlash.
H. Loyihaga muvofiq o'quv faoliyati.	Havo sifati	<ul style="list-style-type: none"> - Saytda chiqindi moddalarni yoqish bo'lmaydi. - Dizel yoki benzin bilan solishtirganda chiqindilarning atrof-muhitga ta'siri kamroq bo'lganligi sababli gaz generatorini o'rnatish. - Mo'ri balandligi sirdagi ifloslantiruvchi moddalarning eng past konsentratsiyasining shakllanishini hisobga olgan holda hisoblanishi kerak. - Shu bilan bir qatorda, pishirish uchun elektr pechkalarni o'rnatish. - Maxsus qozonxonalarda isitish qozonlarini o'rnatish. - Shu bilan bir qatorda, isitish va issiq suv ta'minoti uchun ikki pallali elektr qozonlarni o'rnatish.

	<p>Maishiy chiqindilarni boshqarish</p>	<ul style="list-style-type: none"> - “Toza hudud” davlat unitar korxonasi bilan maishiy chiqindilarni olib chiqib ketish bo'yicha shartnoma tuzish. - Obyektlar hududining maishiy chiqindilar bilan ifloslanishining oldini olish. - Chiqindilarni joylarda yoqishning oldini olish. - Chiqindilarni saqlash qoidalariga mos keladigan konteynerlarni o'rnatish uchun joylarni ajratish. - Chiqindilarni olib tashlash jadvalini tuzish. - Qattiq maishiy chiqindilarni olib chiqish uchun buxgalteriya jurnallarini yuritishni tashkil etish. - Imkon bo'lsa, tegishli va hayotiy materiallarni (masalan, qog'oz) qayta ishlatish va qayta ishlash.
<p>I. Suv resurslari, gaz, elektr, issiqlik va kanalizatsiya tizimlari bilan ta'minlash</p>	<p>Suv resurslari, gaz, elektr va issiqlik ta'minotini boshqarish</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Suv, gaz uzatish va kanalizatsiya tarmoqlariga ega bo'lgan aholi punktlariga foyda keltiradigan obyektlarni qurish uchun joylarni tanlash. - Gaz ta'minoti, suv ta'minoti va kanalizatsiya xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha shartnomalar tuzish. - Gaz ta'minoti, suv ta'minoti va kanalizatsiya xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha shartnomalar tuzish. - Shu bilan bir qatorda, suv qudug'ini burg'ulash (suv ta'minoti mavjud bo'lmaganda quduqlarni burg'ulash, maxsus suvdan foydalanish uchun ruxsatnomalar olingandan keyin burg'ulash, suv quduqlari uchun suv tahlilini o'tkazish). - Chuqur hojatxonalar mavjud bo'lsa, ularning holatini va o'z vaqtida bo'shatishini nazorat qilish. - Gaz bilan ishlaydigan zahira generatorlarini o'rnatish va ulardan foydalanish. - Isitish yo'q bo'lganda, binolarda an'anaviy isitgichlarni o'rnatish, isitish rejimida konditsionerlardan foydalanish. - Qattiq sovuqda isitish funksiyasi rejimida ichki shamollatish tizimlaridan foydalanish. - Isitish jarayonini avtomatlashtirish, ya'ni binoning ichida va tashqarisida havo harorati sensori bilan qozonni avtomatlashtirish. Havo harorati o'zgarganda, boshqaruv tizimiga signal beriladi va qozondagi gaz ta'minoti ko'payadi yoki kamayadi. - Ekologik energiya texnologiyalari, qayta tiklanadigan energiya manbalari va energiyani kamaytirish strategiyalaridan foydalanish (masalan, binolarda mikrosensorli tizimlardan foydalanish va energiya tejash, izolyatsiyalash, energiya sarfini kamaytirish, yoritish uchun harakat sensori va boshqalar).

<p>K. Elektron chiqindilarni utilizatsiya qilish</p>	<p>Elektron chiqindilarni boshqarish uchun infratuzilma</p>	<ul style="list-style-type: none"> - “Toshrangmetzavod Recycling” MChJ qayta ishlash korxonasi bilan elektron chiqindilarni olib chiqish bo‘yicha shartnoma tuzish. - Obyektlar hududining elektron chiqindilar bilan ifloslanishining oldini olish. - Elektron chiqindilarni olib tashlash bo‘yicha buxgalteriya jurnallarini yuritishni tashkil etish. - Elektron chiqindilarni alohida saqlash uchun konteynerlarni o‘rnatish uchun maydonlarni ajratish. - Elektron chiqindilarni olib chiqib tashlash jadvalini tuzish.
<p>L. Ijtimoiy xavf</p>	<p>Jamoatchilik bilan aloqalarni boshqarish</p>	<ul style="list-style-type: none"> (a) Pudratchi jamoasida mahalliy aholi bilan muloqot qilish va ularning so‘rovlari/shikoyatlarini qabul qilish uchun mas‘ul bo‘lgan mahalliy aloqa xodimini tayinlash. (b) Tashqi ishchi kuchi va mahalliy aholi o‘rtasidagi mumkin bo‘lgan nizolarni aniqlash va faol ravishda boshqarish uchun mahalliy hamjamiyatlarga murojaat qilish (c) Mahalliy hamjamiyatning tashqi ishchi kuchi mavjudligi bilan bog‘liq yuqumli kasalliklar xavfi haqida xabardorligini oshirish va mahalliy hamjamiyatlarni xabardorlik tadbirlariga, xususan, COVID-19 xavfsizligi choralariga jalb qilish. (d) Kerakli hollarda qurilish va ish jadvallari, xizmatlarning uzilishi, aylanma yo‘nalishlar va avtobuslarning vaqtinchalik yo‘nalishlari, portlatish va buzish ishlari to‘g‘risida aholini xabardor qilish. (e) Kechasi qurilish ishlarini cheklash. Kerak bo‘lganda, tungi ishni ehtiyotkorlik bilan belgilab qo‘yish va ular zarur choralarni ko‘rishlari uchun jamoatchilikni to‘g‘ri xabardor qilish (f) Har qanday xizmat (suv, elektr, telefon, avtobus yo‘nalishlari) uzilishidan kamida besh kun oldin ish joyida, avtobus bekatlarida va bundan ta‘sir olishi mumkin bo‘lgan uylar/tashkilotlarda e‘lonlar orqali jamoatchilikka xabar berish. (g) Pudratchining javobgarligi doirasida belgilangan muddat ichida Buyurtmachi

<p>Mehnatni boshqarish</p>	<p>(a) Imkon qadar mehnat lagerlarini mahalliy jamoalarga yaqin joylashtirmaslik</p> <p>(b) Ishchilar lagerlarini joylashtirish va ulardan foydalanish bo'yicha qo'shni jamoalar bilan maslahatlashish</p> <p>(c) Imkoniyat darajasida mahalliy jamoalardan malakasiz yoki yarim malakali ishchilarni yollash. Imkon bo'lgan joyda va vaqtda mahalliy aholi ishtirokini kuchaytirish uchun ishchilar malakasini oshirish.</p> <p>(d) Barcha mehnat lagerlarini ichimlik suvi va tegishli hojatxona bilan ta'minlash. Tozalanmagan loyning tabiiy muhitga kirishiga yo'l qo'ymaslik uchun mehnat lagerlarini septik rezervuar tizimlari bilan, yuvinish joylari, issiq va sovuq suvning yetarli darajada chiqishi va sovunlar bilan ta'minlash.</p> <p>Mahalliy aholi bilan umumiy munosabatlarni boshqarish bo'yicha xodimlarning xabardorligini oshirish, xalqaro amaliyotga muvofiq xulq-atvor kodeksini o'rnatish va ularga qat'iy rioya qilish, shu jumladan ishchilarni ishdan bo'shatish va tegishli miqyosdagi moliyaviy jazolarni qo'llash.</p>
<p>E. Yerni olib qo'yish va majburiy ko'chirish</p>	<p>Moliyalashtirishdan chiqarib tashlash yoki undan qochishning iloji bo'lmasa, RPFni tayyorlash, ijtimoiy tekshiruvni yangilash va qurilish ishlari yoki qurilish boshlanishidan oldin RAPni amalga oshirishdan keyin ko'chirish rejasini ishlab chiqish.</p>

5-qism: Monitoring rejasi

Bosqich	Nima (Parametr kuzatilishi kerakmi?)	Qayerda (Parametr kuzatilishi kerakmi?)	Qanday (Parametr kuzatilishi kerakmi?)	Qachon (Chastotani / yoki doimiylikni aniqlash?)	Nega (Parametr nazorat qilinyaptimi?)	Narxi (agar loyiha byudjetiga kiritilmagan bo'lsa)	Kim (Nazorat uchun javobgarmi?)
Rekonstruksiya va qurilish vaqtida							
Ekspluatatsiya paytida							

4-ILOVA. COVID-19 TEKSHIRUV RO'YXATI

Tadbirga kirish yoki ish kuni boshlanishidan oldin tekshiruv uchun mas'ul shaxslarga quyidagi savollar berilishi mumkin. Tekshiruv ish kunining boshida va oxirida amalga oshirilishi kerak.

1. Sizda isitma bormi ($36,6^{\circ}\text{C}$), issiqlikni his qilyapsizmi yoki titrayapsizmi?
  - Ha
  - Yo'q
2. Sizda quyidagi nafas olish belgilaridan birortasi bormi?
  - Doimiy yo'tal (ho'l yoki quruq)
  - Tomoq og'rig'i, burun oqishi
3. Siz yoki sizning oilangizdagi kimdir COVID-19 bilan kasallanishi mumkin bo'lgan yoki kasallanganligi ma'lum bo'lgan bemor bilan yaqin, himoyalalmagan aloqada bo'lganmi (isitma va yo'tal bilan kasallangan insondan 6 qadamdan kam bo'lgan masofada 15 daqiqadan ko'proq vaqt o'tkazish)?
  - Ha - darhol uyga boring va asemptomatik bo'lsa, 14 kun davomida o'zingizni izolyatsiya qiling
  - Yo'q— Keyingi savolga o'ting
4. Agar ularda subyektiv yoki hujjatlashtirilgan isitma bo'lsa YOKI respirator alomatlaridan biri bo'lsa yoki yuqorida qayd etilgan COVID-19 bemor bilan yaqin aloqada bo'lgan bo'lsa
  - Ulardan zudlik bilan uyga borib, 3 kun davomida hech qanday dori-darmonlarni qo'llamasdan asemptomatik bo'lgunga qadar o'z-o'zini izolyatsiya qilishni so'rash kerak va bunday izolyatsiya kasallik belgilari paydo bo'lgan birinchi kundan boshlab 7 kun davom etadi (muddat uzoqroq ham bo'lishi mumkin).
5. Agar ular № 1, 2 va 3-savollarga Yo'q deya javob bersalar, ular ishlashlari mumkin, lekin ularga quyidagilar eslatiladi:
  - Ishni boshlashdan oldin va kun davomida tez-tez qo'llarni sovun va suv bilan yuvish yoki spirtli dezinfeksiyalash vositasi bilan tozalash
  - Ijtimoiy masofani saqlash, boshqa odamlardan kamida 6 qadam masofada o'tirish va/yoki turish, qo'l berib ko'rishmaslik yoki quchoqlashib salomlashmaslik, ovqat va ichimliklarni birgalikda iste'mol qilmaslik.
  - Ishdan ketishdan oldin ish joylarini sanitarizatsiya qilish
  - Agar isitma yoki nafas olishda qiyinchiliklar kuzatilsa ish beruvchiga murojaat qilish va darhol ish joyini tark etish.

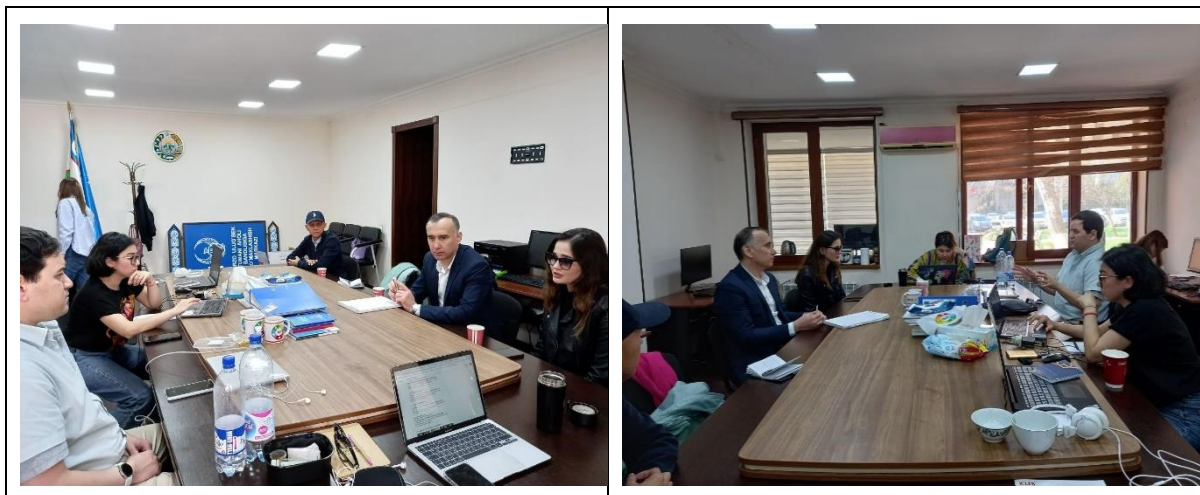
LMPda COVID-19 tekshiruviga qo'shimcha talablar ham berilgan.

4-ilova. ESMF hisoboti bo'yicha jamoatchilik maslahatlashuvlarining fotosuratlari

1-rasm. Guliston shahri, xalq maslahatlari, 10 mart, 2023 yil

2-rasm. Sharoit plus bilan uchrashuv, 13-mart, 2023-yil

3-rasm. Toshkent viloyatida manfaatdor tomonlar bilan uchrashuv, 4-mart, 2023-yil

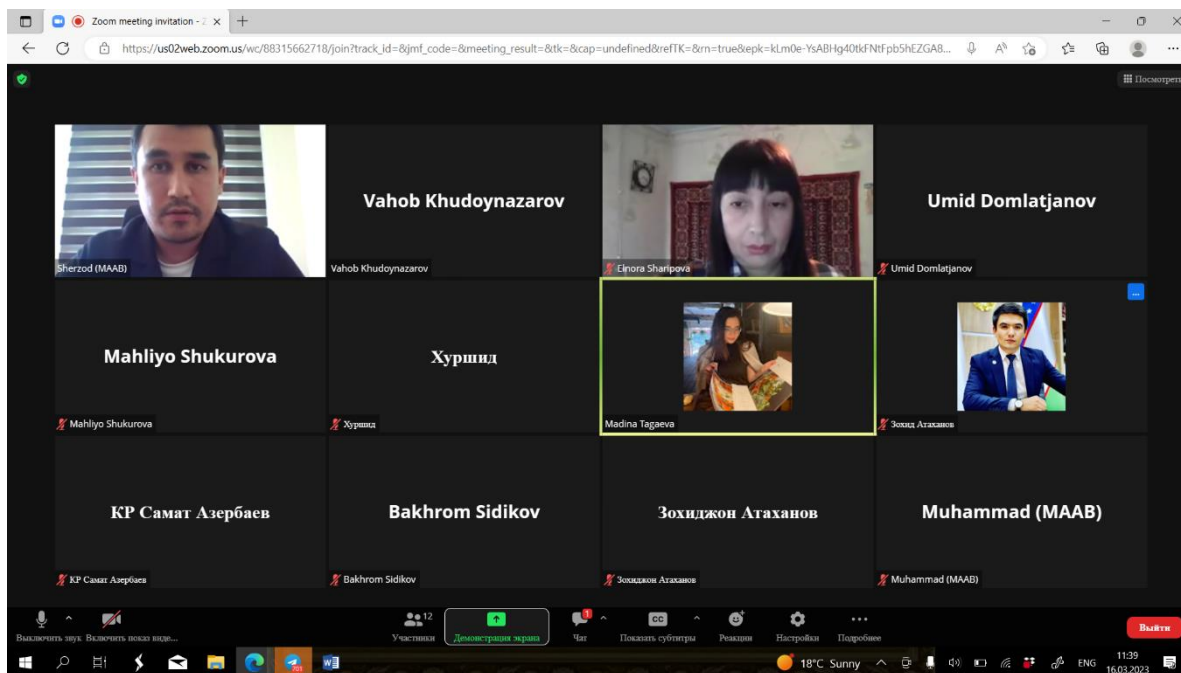
4-rasm. Samarqand viloyatida manfaatdor tomonlar bilan uchrashuv, 15-mart, 2023-yil

5-rasm. ITES va KPolar bilan Toshkent shahridagi uchrashuv, 16-mart, 2023-yil

Zoom qo'ng'irog'idan olingan surat

6-rasm: O'zbekiston nogironlar jamiyati raisi bilan uchrashuv.

5-ilova. Yig'ilish ishtirokchilari ro'yxati, Sirdaryo viloyati, 10-mart, 2023-yil

Жаҳон Банки "Uzbekistan Digital Inclusion" лойиҳаси.
 Лойиҳа экологик ва ижтимоий асослари тўғрисида учрашув
 Қатнашувчилар рўйхати, 10 Март 2023 йил, Сирдарё вилояти

№	Ф.И.Ш	Танкилот номи	Мобил телефон рақам ёки электрон пошта
	З.Бобойев Ролмазон	DBITES	91 100 50 32
	Зобиров Ролмазон	DBITES	95 217 11 98
	Мунир Мансур	СолДУ Инновация	97 247 35 36
	Жомилов	СолДУ Инновация	99 542 30 30
	Валитов Мироб Мансур	СолДУ Инновация	91 102 92 92
	Эрашев Умирсобир	СолДУ Инновация	97 278 05 39
	Тўраев Базар	СолДУ Инновация	91 802 12 45
	Нисаров	СолДУ Инновация	91 802 12 45
	Манурова Тўрава	Cirius IT Academy LLC	(99)7963000

Жаҳон Банки "Uzbekistan Digital Inclusion" лойиҳаси.
 Лойиҳа экологик ва ижтимоий асослари тўғрисида учрашув
 Қатнашувчилар рўйхати, 10 Март 2023 йил, Сирдарё вилояти

№	Ф.И.Ш	Танкилот номи	Мобил телефон рақам ёки электрон пошта
1.	Ахматова Нилуфар	Jul Du	99 936 32 33
2.	Tojigulov Ismoil	Jul Du	99 899 94 68
3.	Abdugulov Shorax	Jul Du	99 460 49 45
4.	Ergasheva Nigar	Jul Du	94 853 62 25
5.	Toshmurodov Shohir	Jul Du	97 032 02 23
6.	Ominova Gulnora	Jul Du	90 681 07 15
7.	Olmosh Khatirjon	Jul Du	99 413 04 03
8.	Koichayev Adham	Jul Du	93 533 74 26
9.	Uminov Adham	Jul Du	94 352 03 53
10.	Buzxonov Ilgor	Jul Du	94 574 33 32
11.	Ergasheva Olim	Jul Du	90 110 56 54
12.	Ahmatjonov Rijos	Jul Du	99 563 05 06
13.	Tilovov Otabek	Jul Du	99 114 02 03
14.	Muxtarullayev O	Jul Du	99 392 66 43
15.	Eshbekov Ilm	Jul Du	91 622 36 62
16.	Ergashev Olnos	Jul Du	93 293 46 01

1. Абдусамиев Сардор & Шайхитдинов Гранитит & Ко
2. Мансур Мансур Каримов & Ахборот технологиялари гранулар & инновация
3. Зобойев Ролмазон DBITES
91,100,50,32
- 4) Эрашев Умирсобир Матем. информат. гранулар & инновация
93 293 46 00
- 5) Манурова Тўрава Cirius IT Academy LLC
99 729 63 23

7-ilova. Yig'ilish ishtirokchilari ro'yxati, Toshkent viloyati, 14-mart 2023-yil.

14.03.2023.

Жаҳон Банки “Uzbekistan Digital Inclusion” лойиҳаси.
Лойиҳа экологик ва ижтимоий асослари тўғрисида учрашув
Қатнашувчилар рўйхати

№	Ф.И.Ш	Ташкилот номи	Мавзумот учун телефон рақам ёки электрон почта
1	Халилқурбанов Илҳомов	ishsiz	94 634 24 08
2	Возникшиева Гулнора		93 579 02 96
3	Курбанова Фарукфар	маишат	93 951 15 71
4	Халимов Рўзбек	маишат	90 400 34 30
5	Нематиллаев Арибек	маишат	94 1717417
6	Зотиров Раҳимов	маишат	91 477 44 17
7	Борйев Абдулмоъин	UzDITSU	93 408 01 38
8	Алиаманова Аино	student UzDITSU	90 095 70 15
9	Файзуев Хужайбар	IT Парк м.р.н.	94 334 00 03
10	Матинаева Кристина	402	83 222 53 83
11	Абдулхамидов Я	BPO School	9 3 766 32 02
12	Ахмедов Абдулмалик	student BPO	91 082 16 61
13	Матчанов Дирмухамед	student UzDITSU	91 995 32 62
14	Элханов Баходир	UzDITSU	93 400 05 08
15	Абдукаримов Саodat	student UzDITSU	97 877 74 87
16	Абдураҳмонов Мансур	student UzDITSU	99 256 75 76

14.03.2023.

Жаҳон Банки “Uzbekistan Digital Inclusion” лойиҳаси.
Лойиҳа экологик ва ижтимоий асослари тўғрисида учрашув
Қатнашувчилар рўйхати

№	Ф.И.Ш	Ташкилот номи	Мавзумот учун телефон рақам ёки электрон почта
1	Лаззатиллаев Жаҳон	fishki.uzbekistan.gov.uz tashkent@fishki.uz	(33) 935 62 01
2	Дурдыева Қулшар	student UzDITSU	+99823-515-11-96

8-ilova. Yig'ilish ishtirokchilari ro'yxati, Samarqand viloyati, 15 mart, 2023-yil

15.03.2023.				15.03.2023.			
Жаҳон Банки "Uzbekistan Digital Inclusion" лойиҳаси. Лойиҳа экологик ва ижтимоий асослари тўғрисида учрашув Қатнашувчилар рўйхати				Жаҳон Банки "Uzbekistan Digital Inclusion" лойиҳаси. Лойиҳа экологик ва ижтимоий асослари тўғрисида учрашув Қатнашувчилар рўйхати			
№	Ф.И.Ш	Ташкилот номи	Маълумот учун телефон рақам ёки электрон почта	№	Ф.И.Ш	Ташкилот номи	Маълумот учун телефон рақам ёки электрон почта
1	Сейтмафрова Мамира	Хишраб ОИТ	90 45 55 742		Абдукаимова Ёлду	ТАТТ Техникуми	93 135 60 02
2	Ҳришва Мамира	Хишраб ОИТ	99 335 46 38		Ахонова Бастигор	ТАТУ Тами куми	97 931 67 56
3	Зериншудова Ф	Хишраб ОИТ			Аббасова Шохиша	ТАТУ Техникуми	99 173 0214
4	Сейрамулова З	Хишраб ОИТ	93 350 61 77		Ахтамова Маъна	ТАТУ Техникуми	97 025 61 77
5	Мамедов Санжар	Талаба			Аббасова Кибла	ТАТУ	
6	Фонатил Фатимон	Талаба			Аббасова Хумога	ТАТУ Техникуми	94 357 68 26
7	Турмушова Дилора	Хишраб ОИТ	97 289 29 29		Ахтамова Мадина	ТАТУ Техникуми	92 238 48 32
8	Рафқонова Шама	Хишраб ОИТ	97 391 39 47		Аббасова Сабина	ТАТУ Техникуми	91 536 25 04
9	Абдураҳимов Ма	Мақтаб оқиб	91 530 25 30		Аббасова Сабина	ТАТУ Техникуми	99 032 04 99
10	Абдураҳимов Абдураҳим	Мақтаб	91 556 39 90		Ахтамова Раҳима	ТАТУ Техникуми	90 602 50 66
11	Абдураҳимов Абдураҳим	Мақтаб оқиб			Орфо Абду	ITP U	80 601 48 33
12	Абдураҳимов Абдураҳим	Мақтаб	90 44 5 44 6		Орфо Абду	ITP U	91 520 61 01
13	Абдураҳимов Абдураҳим	ТАТУ Техникуми	99 621 13 19		Аббасова Абду	ITP U (Yulb)	93 333 73 75
14	Абдураҳимов Абдураҳим	ITPU	99 285 10 43		Аббасова Абду	ITPU Техникуми	97 594 88 02
15	Абдураҳимов Абдураҳим	IT Park	97 387 50 60		Аббасова Абду	ITPU Техникуми	93 199 01 23
16	Абдураҳимов Абдураҳим	IT Park	97 923 98 87				
17	Абдураҳимов Абдураҳим	IT Park Самарқанд	91 548 18 19				
18	Абдураҳимов Абдураҳим	IT Park Самарқанд	97 571 16 96				
19	Абдураҳимов Абдураҳим	ITPU Самарқанд	91 181 48 84				
20	Абдураҳимов Абдураҳим	IT Park Самарқанд	93 238 89 84				

9-ilova. Manfaatdor tomonlar uchrashuvlarida PowerPoint taqdimotlari

Uzbekistan Digital Inclusion Project

Loyihaning ekologik va ijtimoiy asoslari

Jahon Bankning O'zbekistondagi loyihalari

Distribution of project by global practice

Umumiy - 43 ta loyiha
Amaldagi loyihalarning umumiy miqdori 5 mlrd AQSH Dolarlari

Loyihaga tegishli ekologik va ijtimoiy standartlar (EIS)

Ushbu loyihaning ekologik va ijtimoiy xavf turi "O'rtacha Xavf" deb belgilangan.

Umumiy ekologik va ijtimoiy standartlar

Loyihaning asosiy ekologik va ijtimoiy hujjatlari

- Qarz yoki Moliyaviy shartnoma (LA/FA)
- Ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejası (ESCP)
- Ekologik va ijtimoiy boshqaruv asoslari (ESMF)
- **Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejası (SEP)**
- **Mehnatni boshqarish tartiblari (LMP)**
- Loyihani amalga oshirish bo'yicha qo'llanma (POM)
- Xaridlar va pudratchilarning shartnomalridagi (SPD) ijtimoiy va ekologik xavf va ta'sirlarni bartaraf etish bo'yicha majburiyatları

Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejası (SEP)

- **SEP ishlab chiqilgan, doimiy ravishda yangilanib boriladi.**
- **Manfaatdor tomonlar (tadbirkorlar, aholi, tashkilotlar, BPO) bilan doimiy uchrashuvlar o'tkazilib turiladi.**
- **Loyiha davomida Shikoyat va takliflar mehanizmi tashkil etiladi (loyiha hodimlari, aholi, manfaatdor tomonlar, pudratchilar va ularning ishchi hodimlar uchun)**
- **Ushbu rejaning asosiy maqsadi nafaqat loyiha haqida ma'lumot berish balki, manfaatdor tomonlardan ma'lumot olish va zarur bo'lsa loyihaga o'zgartirishlar kiritish**
- **Loyiha davomida loyiha darajasida manfaatdor tomonlar uchun Shikoyat va takliflar mehanizmi va alohida, ichchilar va pudratchilar uchun ham shikoyat va takliflar mehanizmi tashkil etiladi**

Loyiha murojat va shikoyat uchun ma'lumot

Tavsif	Bog'lanish uchun ma'lumot
Shikoyat kurib chiqish komissiyasi – 1 daraja	Project Implementation Unit, IT-Park Madina Tokhirova
Manzil:	4A, Tepamasjid St., 100164, Tashkent
Telefon:	+998 71 209 11 99
Hotline:	+998 71 209 11 99
Web-site:	https://it-park.uz/
Shikoyat kurib chiqish komissiyasi – 2 daraja	MDT Mrs. Dilnora Inagamova
Manzil:	4 Amir Timur Avenue, 100000, Tashkent, Uzbekistan
Telefon:	+99871 238 41-58
Hotline:	+99871 238 41-58
Web-site:	murojaat@mit.uz

Anonymous complaints are also entertained by any of the above channels

Jahon Banki murojat va shikoyat uchun ma'lumotlar:

Email: grievances@worldbank.org
 Fax: +1.202.614.7313
 Pochta: The World Bank, Grievance Redress Service, MSN MC10-1018, 1818 H Street Northwest, Washington, DC 20433, USA
 Uzbekistandagi office: 107B Amir Timur kuchasi, Block C, 15th qavat, 100084, Tashkent, Uzbekistan, tashkent@worldbank.org,
 Tel. +998 71 120-2400.

Ilovaning davomi

Loyihaning ekologik va ijtimoiy boshqaruvi asosi

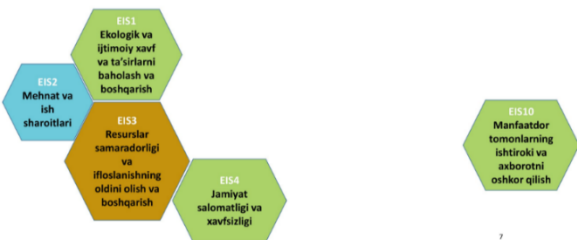
- 1) 1980-yillardan hozirgi kunga qadar Jahon bankining ekologik va ijtimoiy "Himoya siyosati" bosqichma-bosqich ishlab chiqilib, foydalanilmoqda.
- 2) Jahon bankining **Ekologik va ijtimoiy siyosat (EIS)** 2016-yil avgust oyida tasdiqlangan va 2018-yil 1-oktabrda kuchga kirgan. Ushbu EIS umumiy 10 ta Ekologik va ijtimoiy standartlarni o'z ichiga olgan va loyihaning **Ekologik va ijtimoiy havf turiga qarab belgilanadi.**

Ekologik va ijtimoiy siyosat (EIS) ning muhim jihatlari

EIS ning investitsiya loyihalari bilan bog'liq dolzarb ekologik va ijtimoiy muammolariga quyidagilar kiradi:

Loyihaga tegishli umumiy ekologik va ijtimoiy standartlar

Loyihaning asosiy ekologik va ijtimoiy hujjatlari

- Qarz yoki Moliyaviy shartnoma (LA/FA)
- Ekologik va ijtimoiy majburiyatlar rejasi (ESCP)
- Ekologik va ijtimoiy boshqaruv asoslari (ESMF)
- Manfaatdor tomonlarni jalb qilish rejasi (SEP)
- Mehnatni boshqarish tartiblari (LMP)
- Loyihani amalga oshirish bo'yicha qo'llanma (POM)
- Xaridlar va pudratchilarning shartnomalaridagi ijtimoiy va ekologik xavf va ta'sirlarni bartaraf etish bo'yicha majburiyatlari (SPD)

Loyiha manfaatdor tomonlarni

- *Raqamli texnologiyalar vazirligi (MDT);*
- *Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi "Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki direksiyasi" mas'uliyati cheklangan jamiyati (IT Park);*
- *Loyihadan grant oladigan biznes jarayonlari outsorsingi (BPO) va bilim jarayonlari outsorsingi (KPO) xizmati kompaniyalari;*
- *Sharoit Plus, O'zbekiston nogironlar assotsiatsiyasi (ADPU) va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari kabi nogironlar bandligini monitoring qilishdan manfaatdor fuqarolik jamiyati va nodavlat notijorat tashkilotlari;*
- *Qashshoqlikni qisqartirish va bandlik vazirligi huzuridagi O'zbekiston Oila va sotin-qilar davlat qo'mitasi (Oila va ayollar masalalari bo'yicha davlat qo'mitasi) ishiz ayollarning loyihaga jalb etilishi ustidan monitoring olib boradi;*
- *Yoshlar siyosati va sport vazirligi ta'lim, bandlik yoki o'qitish tizimida bo'lmagan yoshlarni (NEET) loyihaga jalb etilishini nazorat qiladi;*
- *Yoshlar siyosati va sport vazirligi huzuridagi "Imkon loyihasi" "Najot talim" bilan hamkorlikda - qurilish ishlari (massalan, shovqin, chang, tebranish, tasoddiy shikastlanishlar) tufayli noqulay bo'lishi mumkin bo'lgan aholi va jamoa o'zalar;*
- *Rekonstruksiya/qurilish ishlari natijasida noqulaylik va/yoki moliyaviy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar.*

Mehnatni boshqarish tartiblari (LMP)

Reja ishlab chiqilgan va loyiha davomida zaruriy hollarda ko'rib chiqiladi va yangilanadi.

- Uchbu rejaning asosiy tamoyillari:**
- Mehnat kodeksiga amal qilish choralarini ishlab chiqish
  - Mehnat munosabatlaring barcha jabhalarida kamsitishga yo'l qo'ymaslik
  - Ta'qib, qo'rqitish va/yoki ekspluatatsiyaning oldini olish va bartaraf etish choralarini ko'rish (Xulq atvor kodeksi)
  - Loyihadagi zaif qatlamdagi ishchilarni (ayollar, nogironlar, mehnat muhojirlari va boshqalar) himoya qilish
  - Mehnat muddati va shartlari va turli toifadagi ishchilarga milliy qonunchilikni qo'llash
  - Zararli ishlar, bolalar yoki majburiy mehnatning ehtimoliy hodisalari, migrantlar yoki mavsumiy ishchilarning mavjudligi va gender asosidagi zo'rovonlikning mehnat oqimi xavfi kabi potensial mehnat xavflarini doimiy baholash.
  - Mehnat masalalari bo'yicha shartnoma qoidalari, shu jumladan mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik, shuningdek pudratchi faoliyatini boshqarish va monitoring qilish tartiblari
  - Norasmiy va shartnoma asosida ishlaydigan ishchilar uchun ham teng sharoitlar yaratish
  - Loyihaning ishlovchi hodimlari uchun shikoyatlar mexanizmini joriy etish va ma'sul shaxsni birkiritish

Environmental and Social Framework

Rahmat!

10-ilova. Cheklovlar ro'yxati

Cheklovlar ro'yxati Jahon banki moliyalashtirmaydigan loyihalar turlarini belgilaydi:

- Qabul qiluvchi mamlakat qonunlari yoki qoidalariga yoki xalqaro konvensiya va kelishuvlarga muvofiq noqonuniy deb topilgan yoki xalqaro taqiqlarga bog'liq bo'lgan har qanday mahsulot yoki faoliyatni ishlab chiqarish yoki sotish, masalan, farmatsevtika, pestitsidlar/gerbitsidlar, ozonni yemiruvchi moddalar, poliklorli bifenillar, yo'qolib ketish xavfi ostida turgan yovvoyi hayvonlar va o'simliklar turlari bilan xalqaro savdo qilish to'g'risida konvensiyasi tomonidan tartibga solinadigan mahsulotlar.
- Alkogolli ichimliklar ishlab chiqarish yoki ularning savdosi (pivo va sharobdan tashqari).
- Tamaki mahsulotlarini ishlab chiqarish yoki sotish .
- Qimor o'yinlari, kazinolar va shunga o'xshash tashkilotlar .
- Radioaktiv materiallarni ishlab chiqarish yoki sotish .
- Birlashtirilmagan asbest tolalarini ishlab chiqarish yoki sotish. Bu asbest miqdori 20% dan kam bo'lgan bog'langan asbest sement qoplamasini sotib olish va ishlatishga taalluqli emas.
- Uzunligi 2,5 km dan ortiq bo'lgan to'rlardan foydalangan holda dengiz muhitida baliq ovlash.

Barcha PFI lar, quyida ko'rsatilgan faoliyat bilan shug'ullanuvchilardan tashqari*, yuqoridagi istisnolar ro'yxatiga qo'shimcha ravishda quyidagi istisnolar qo'llanilishi kerak.

- Majburiy mehnat²⁹/ bolalar uchun zararli bo'lgan mehnatning³⁰ zararli yoki ekspluatatsion shakllarni o'z ichiga olgan faoliyat bilan shug'ullanish.
- Barqaror boshqariladigan o'rmonlardan tashqari yog'och yoki boshqa o'rmon xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish yoki sotish.

* Mikromoliyaviy faoliyatga sarmoya kiritishda PFI lar istisnolar ro'yxatiga qo'shimcha ravishda quyidagi bandlarni qo'llaydilar:

- Majburiy mehnat/zararli bolalar mehnatining zararli yoki ekspluatatsion shakllarini o'z ichiga olgan ishlab chiqarish yoki faoliyat.
- Katta hajmdagi xavfli kimyoviy moddalarni ishlab chiqarish, sotish, saqlash yoki tashish yoki xavfli kimyoviy moddalardan tijorat miqyosida foydalanish. Xavfli kimyoviy moddalarga benzin, kerosin va boshqa neft mahsulotlari kiradi

* Savdoni moliyalashtirish loyihalari, tranzaksiyalarning xususiyatini hisobga olgan holda, PFI lar istisnolar ro'yxatiga qo'shimcha ravishda quyidagi bandlarni qo'llaydi.

- Majburiy mehnat/zararli bolalar mehnatining zararli yoki ekspluatatsion shakllarini o'z ichiga olgan ishlab chiqarish yoki faoliyat.

---

²⁹ Majburiy mehnat deganda ixtiyoriy ravishda bajarilmagan, kuch yoki jazo tahdidi ostida jismoniy shaxsdan undiriladigan barcha ish yoki xizmat tushuniladi.

³⁰ Bolalarning zararli mehnati iqtisodiy jihatdan ekspluatatsiya qilinadigan yoki bolaning ta'limi uchun xavfli yoki uning amalga oshishiga xalaqit berishi mumkin bo'lgan yoki bolaning sog'lig'iga, jismoniy, aqliy, ma'naviy, axloqiy yoki ijtimoiy rivojlanishiga zarar yetkazadigan mehnat bilan ta'minlashni anglatadi.

11-ilova. Tasodifan topish tartiblari

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.06.2021-yildagi “O‘zbekiston respublikasi turizm va sport vazirligi huzuridagi madaniy meros agentligi faoliyatini tashkil etish hamda sohani innovatsion rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5150-son qaroriga asosan Turizm va sport vazirligi huzurida moddiy madaniy meros, muzeylar, arxeologiya, madaniy boyliklarning eksporti va importi sohasidagi maxsus vakolatli davlat boshqaruvi organi bo‘lgan Madaniy meros agentligi tashkil etildi. Uning o‘z vakolatlari doirasida qabul qilgan qarorlari davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, boshqa tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslari, shuningdek fuqarolar tomonidan bajarilishi majburiydir.

Madaniy meros mahalliy, mintaqaviy, milliy yoki global darajada tan olinishi va baholanishi mumkin bo‘lgan moddiy va nomoddiy merosni o‘z ichiga oladi. Moddiy madaniy meros arxeologik, paleontologik, tarixiy, me‘moriy, diniy, estetik yoki boshqa madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan ko‘char yoki ko‘chmas obyektlar, joylar, inshootlar, inshootlar guruhlar, tabiiy obyektlar va landshaftlarni o‘z ichiga oladi. *Moddiy madaniy meros* shahar yoki qishloq joylarida, shuningdek, quruqlik ustida yoki pastda yoki suv ostida bo‘lishi mumkin. *Nomoddiy madaniy meros* amaliyotlar, tasvirlar, ifodalar, bilimlar, ko‘nikmalar, shuningdek, asboblar, obyektlar, artefaktlar va ular bilan bog‘liq madaniy joylarni o‘z ichiga olib, bu jamoalar va guruhlar tomonidan avloddan-avlodga o‘tadigan va atrof-muhitga, tabiat bilan o‘zaro munosabatiga va o‘z tarixiga javoban ular tomonidan doimiy ravishda qayta tiklanadigan madaniy merosning bir qismi sifatida tan olinadi.

Agar qurilish jarayonida madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan obyektlar, manbalar yoki ashyolar topilsa, topilgan artefaktlarni aniqlash, o‘g‘irlikdan himoya qilish va ularga ishlov berish bo‘yicha quyidagi tartib-qoidalarga rioya qilinishi va standart tender hujjatlariga kiritilishi kerak. Ushbu tartib-qoidalar milliy qonunchilik, jumladan, O‘zbekiston Respublikasining 2001-yil 30-avgustda qabul qilingan “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi qonuni va O‘zbekiston Respublikasining 2009-yil 13-oktyabrda qabul qilingan “Arxeologik meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida” qonunlarida nazarda tutilgan tasodifiy topilmalar bilan bog‘liq talablarni ko‘rib chiqadi.

- Tasodifiy topilma topilgan hududda qurilish faoliyatini vaqtinchalik to‘xtatish.
- Olinadigan narsalarga zarar yetish va ularning yo‘qolishini oldini olish uchun qurilish joyini himoya qilish. Olinadigan antiqa buyumlar yoki nozik qoldiqlar mavjud bo‘lgan holatlarda, mas‘ul mahalliy hokimiyat organlari tegishli chora-tadbirlarni ko‘rgunga qadar joy qo‘riqchi bilan ta‘minlanishi kerak. Bu vakolatlar O‘zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligi huzuridagi Madaniy meros agentligiga tegishli hisoblanadi
- IT Park qoshidagi tegishli Loyihani amalga oshirish bo‘limi vakilini va Madaniy meros agentligining tegishli mahalliy bo‘limlarini darhol xabardor qilish kerak.
- Tegishli mahalliy darajadagi Madaniy meros agentligi zaruriy ishlarni zudlik bilan amalga oshirishi va bu haqida ma‘lumot olingan kundan boshlab darhol O‘zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligini xabar berishi lozim.
- O‘zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligi tasodifiy topilmalarning ahamiyati yoki ahamiyatini baholash tekshiruvini nazorat qiladi va tegishli keyingi tartiblar bo‘yicha tavsiyalar beradi.
- Agar O‘zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligi tasodifiy topilma madaniy merosga tegishli bo‘lmagan tasodifiy topilma ekanligini aniqlasa, qurilish jarayoni qayta tiklanishi mumkin.
- Agar O‘zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligi tasodifiy topilmani alohida tasodifiy topilma deb aniqlasa, O‘zbekiston Respublikasi Turizm va sport vazirligi tegishli tashkilot

O'zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF tomonidan taqdim etilgan ishlov berishga tegishli xarajatlar bo'yicha texnik yordam/maslahat taqdim etadi.

12-ilova. Shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi

Quyida tavsiflangan jarayonga muvofiq loyiha ishchilari uchun ishchilarning shikoyatlarini ko'rib chiqishning maxsus mexanizmi (Ishchi GM) bo'ladi. Bu to'g'ridan-to'g'ri va shartnoma asosida ishlaydigan ishchilarning muammolarini hal qilishning madaniy jihatdan mos usullarini ko'rib chiqadi. Shikoyat va tashvishlarni hujjatlashtirish jarayonlari, jumladan, muammolarni hal qilish bo'yicha vaqt majburiyatlari belgilab qo'yilgan. Ishchilar ishga qabul qilingandan so'ng tegishli Ishchi GM to'g'risida xabardor qilinadi va ularning kompensatsiya olish huquqi, maxfiylik va ish beruvchining har qanday repressiyalaridan himoyalani shartnomada ko'rsatiladi.

Odatiy shikoyatlar

Ishchilarning shikoyat qilish jarayonida quyidagilardan iborat:

- Har qanday ishchi o'z shikoyatlarini shaxsan, telefon, matnli xabar, pochta yoki elektron pochta orqali (shu jumladan, kerak bo'lsa, anonim tarzda) pudratchiga ma'lum qilishi mumkin, pudratchi ma'lumot va shikoyatlarni olib chiqish uchun dastlabki markaz hisoblanadi. Shikoyat olinganidan keyin bir hafta ichida jabrlanuvchi ishchi yoki pudratchi tomonidan qoniqarli hal qilingan tarzda, tegishli voqea va natijalar qayd etilgan qarorlar har oyda IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limiga xabar qilinadi.
- Agar shikoyat bir hafta ichida hal etilmasa, pudratchi (yoki to'g'ridan-to'g'ri shikoyatchi) masalani IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limiga yuboradi. IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi imkon qadar tezroq shikoyatni ko'rib chiqish va hal qilish hamda ishchini bu haqida tezroq xabardor qilish ustida ishlaydi, ayniqsa bunday shikoyat insonga zarar yetkazishi yoki unga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan favqulodda holat bilan bog'liq bo'lsa, masalan, COVID-19 tarqalishining oldini olish uchun zarur bo'lgan shaxsiy himoya vositalarining yetishmasligi. Shoshilinch bo'lmagan shikoyatlar IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi tomonidan 2 hafta ichida ko'rib chiqilishi mumkin. IT-Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi tomonidan qoniqarli hal qilingan shikoyatlar bo'yicha holat va natijalar IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi tomonidan qayd qilinadi va bu haqida har oyda Raqamli Texnologiyalar Vazirligiga muntazam hisobotlar doirasida hisobot taqdim etiladi. Shikoyat hal etilmagan taqdirda, IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi keyingi chora-tadbirlarni ko'rish yoki hal etish uchun Raqamli texnologiyalar vazirligiga murojaat qiladi.

Ishchilar milliy mehnat qonunchiligida nazarda tutilgan masalalarni tegishli sud jarayonlariga yuborish uchun barcha huquqlarini saqlab qoladilar.

IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limida, har bir shikoyat yozuviga shikoyat kelib tushgan yil, ketma-ketlik va hududni aks ettiruvchi alohida raqam berilishi kerak. Shikoyat yozuvlari (xat, elektron pochta, suhbat yozuvi) birgalikda, elektron yoki qog'oz nusxada saqlanishi kerak. IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi shikoyatlarni ko'rib chiqish uchun ijtimoiy mutaxassisni tayinlaydi, u yuzaga keladigan har qanday umumiy muammolarni tahlil qilish va javob berish uchun barcha shikoyatlarni har oy ko'rib chiqish uchun javobgar bo'ladi. Mas'ul shaxs, shuningdek, ishchilarning shikoyatlarini ko'rib chiqish ustidan nazorat, monitoring va hisobot berish uchun ham mas'ul bo'ladi.

Jiddiy shikoyatlar Agar ishchi ish joyida zulm o'tkazish, qo'rqitish, suiiste'mol qilish, zo'ravonlik, kamsitish yoki adolatsizlik kabi jiddiy darajadagi yomon munosabatga duchor bo'lgan taqdirda, ushbu ishchi og'zaki yoki yozma ravishda to'g'ridan-to'g'ri pudratchiga yoki IT Park qoshidagi Loyihani amalga

O‘zbekistonning raqamli integratsiya loyihasi (P179108) – (P179108) - ESMF oshirish bo'limiga da'vo bilan chiqishi mumkin. IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi ushbu ishchi shaxsining maxfiyligi va anonimligini saqlagan holda darhol ish yuzasida tekshiruv olib boradi.

Loyiha kuchga kirgandan so'ng, IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limi jiddiy shikoyatlar bilan ishlash uchun muvofiqlashtiruvchi yoki shaxslarni tayinlaydi. Ushbu mas'ul shaxslar jiddiy shikoyatlarni, tegishli qonun va qoidalarni va Jahon banki standartlarini, shu jumladan IT-Park va IT Park qoshidagi Loyihani amalga oshirish bo'limiga shikoyat bilan murojaat qilgan insonlarning huquqlarini tekshirish bo'yicha treningdan o'tadilar va Jahon banki birgalikda madaniy jihatdan sezgir va mahalliy sharoitga mos rol va mas'uliyat va tartiblarni ishlab chiqadi.

To'g'ridan-to'g'ri ishchi yoki davlat xizmatchisi jiddiy shikoyatga ega bo'lgan taqdirda, xodimlar jiddiy shikoyatlar bo'yicha vakolatli shaxsga bevosita og'zaki yoki yozma ravishda murojaat qilishlari mumkin.

Qabul qilingan barcha shikoyatlar alohida faylda saqlanadi va ularning maxfiyligiga rioya qilinadi. Statistik maqsadlarda ishlar anonimlashtiriladi va ishtirokchilarni aniqlashning oldini olish uchun birlashtiriladi.